

BİLİM ve SANAT

52

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ/NİSAN 1985

(KDV Dahil) 250TL

yüzakımız
sanatımız

EN GÜZEL DOSTLUK ARMAĞANI

BİLİM
SANAT

'ın yıllık aboneleri dergilerini
250 lira yerine 185 liraya

ediniyorlar. Bilim ve Sanat'a abone olun,
dostlarınızı abone yapın. Bilim ve Sanat
aboneliği armağan ederek dostlukları..
pekiştirin.

5. yılında **BİLİM**
SANAT aydınlığımız

Bilim ve Sanat'ın 1., 2., 3. ve 4. ciltleri 2000'er liradan
satılmaktadır.

- ☐ Abone: Yıllık 2200, altı aylık 1200 liradır. Yurtdışı yıllık 40 DM
- ☐ Adres: Sümer sok. 36/1-A Kızılay-Ankara Tel:30 28 16
Posta Çeki No: 12526-1

BİLİM ve SANAT

Sahibi :
ALİ NAKİ ÖNER

Genel Yayın Yönetmeni :
VARLIK ÖZMENEK

Genel Yayın Danışmanı :
GÜNEY GÖNENÇ

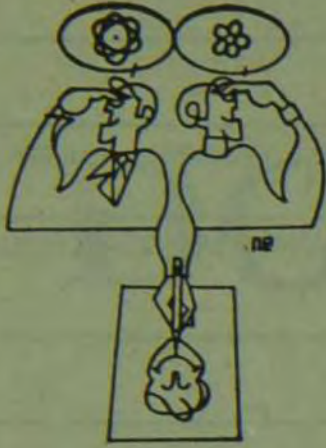
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü :
İRFAN AYDIN

Yazışma Adresi: Sümer Sk. 36/1-A Kızılay-ANKARA,
Tel: 30 28 16 • Posta Çeki No: 12526-1 • İstanbul Tem-
silcisi: **Dikna S. ERDEN** • İzmir Temsilcisi: **Taner ÜNLÜ**,
Tibaş İşhanı 5/506 Konak, Tel: 14 86 08 • İsveç Temsil-
cisi: **Gürhan UÇKAN**, Box 38 045, 10084 Stockholm •
F. Almanya Temsilcisi: **Duran TAŞTAN**, Franken Str. 47
4040 Neuss • Dizgi: **GÜVEN**, Tel: 18 71 97-18 71 98 •
Film: **REPROMAT**, Tel: 34 33 50 • Baskı: **SANEM Mat-
baacılık A.Ş.** • Dağıtım: **YETKİN**, Tel: 527 60 11 (İst.) •
Abone: Yıllık 2200, Altı Aylık 1200 TL / Avrupa Yıllık 40
DM, ABD (Uçakla) 30 Dolar, Avustralya 35 Avust. Doları

YÜZAKI EMEĞİMİZ: SANATIMIZ Bilim ve Sanat	4
ÖDÜLDEN ÖNEMLİ NE VAR? Mahmut Tali Öngören	5
"EN ÖNEMLİ ÖDÜL, FİLMİN İZLEYİCİ İLE BULUŞMASIDIR" Fehmi Yaşar	6
"ULUSAL SİNEMA SANATIMIZDAN KAYNAKLANAN BAŞARI" Onat Kutlar	8
NİSAN FİLMLERİ Haldun Armağan	9
EDEBİYATIMIZDA DIŞA AÇILMANIN BEDELİ: YEL DEĞİRMENLERİ Mümtaz İdil	10
"GERÇEKLERE YOLDAŞ" ANADOLU İNSANINA HAKSIZLIK OLMASIN DİYE... Yasemin Çongar	12
ARAS ÖREN: BİR BÜYÜK GÖÇÜN OZANI Erkin Özgüç	14
DOĞRUNUN PEŞİNDE BİR ÖMÜR BOYU Afşar Timuçin	16
OZAN HASAN HÜSEYİN BAŞUCUN PINAR, AYAKUCUN GÖL OLSUN Azime Korkmazgil	18
"SON BURJUVANIN VASIYETİ" NE DAYALI BİR MUHALEFET DENEMESİ Sargut Sölcün	21
ANKETİMİZ SONUÇLANDI: BİLİM ve SANAT AYDINLIĞIMIZ YENİYİ. GÜZELİ ÖZLEYEN BİLİNCİLE ARAYAN OKUYUCU KİTLESİ	26
İLK BÜYÜK MİLLET MECLİSİ NASIL KURULDU? Hamdi Konur	28
EKONOMİK-YASAL-TOPLUMSAL ANARŞİ Türker Alkan	30
SERMAYE DERSİNİ ALIYOR MU? Yakup Kepenek	31
TÜRKİYE'DE ÜCRETLER YÜKSEK Mİ, DÜŞÜK MÜ? Yıldırım Koç	32
AÇLIK: ÜÇÜNCÜ DÜNYANIN SAATLİ BOMBASI Ömer Kuleli	34
FOTO-RÖPORTAJ VE RÖPORTAJ FOTOĞRAFI Mehmet Ünal	36
"AL GÖZÜM SEYREYLE" USTALARI: MİLLER ve PINTER Ali Taygun	41
YÜKSEK KÖY ENSTİTÜSÜNDEN GAZİ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ'NE Galip Akın	42
SUÇLU ÇOCUKLARI YENİDEN EĞİTEN KURUMLAR Handan Attar	46
FIRAVUNUN GİZİ Işık Fidaner	48
KARİKATÜRLER Nezih Danyal, Ferruh Doğan, Hatay Dumlupınar	

YÜZAKI EMEĞİMİZ: SANATIMIZ

pencereden bakarken
güneşle göz göze geldim
inancımın ışığı
gözlerine vurmuş ki
gözleri kamaştı güneşin!..

M.Cankocak

Türkiye soğuk bir kış mevsimini geride bırakıyor!..

21. yüzyılın eşliğinde dünyamızın birçok ülkesinde bir yazıya böyle bir tumce ile başlamak, "anlamsız" karşılanabilir: deyim biliniyorsa "laf kılığında aşmalar budayım" dedirtebilir. En azından, milyonlarca yılın deneyimi göstermiştir ki, gezegenimizin eğilimi, yarıküre özellikleri değişse de, adına "kış" denilen mevsimin genellikle "soğuk" olduğu yönündedir. Sert ya da yumuşak, uzun ya da kısa, insanoglu doğaya karşı toplumsal düzenlenişini geliştirmiş ve önemli ölçüde de üstesinden gelmiştir. Bilimi yaratıp doğaya sürmüştür insanoglu...

Ülkemiz insanı, basında çıkan haber ve bilgilere bakılırsa, "son 20 yılın en soğuk kış"ını ve etkisini en fazla duyurduğu toplam 20 gününü, çağlarca önce yaşamış atalarına benzer biçimde geride bırakmıştır.

Kentlerde donarak ölen 69 kişi. (Bkz. Hürriyet gazetesi)

Kapanan yollar, kesilen haberleşme, patlayan su boruları, tıkanan kanalizasyon, çöken damlar...

Başkent Ankara başta olmak üzere kapanan okullar, aksayan eğitim-öğretim, zayıf olan zaman...

Genel ortalamada diyelim ki, topu topu yağan 30 cm. kar...

İlginçtir ki, Türkiye'deki kimi tekseslilik, daba bunlar yazılıp, çizilmeden, "aman kıyamet tellallığı yapmayalım. Amerika'da da oluyor böyle şeyler" diyerek geçirmiştir 20 günlük "kış"ı. Adına "kamuoyu oluşturmak" mı denir bilinmez, gazetelerin birinci sayfalarından yansıtılan "yaz defileleri" ile ve sergilenen mayolarla ısıtılabilmiştir 85 kişi'li...

Biz, "Uludağ'da insanlar donmadığına, ulaşım ve yaşamı durmadığına göre, ülkemizin pekala her yeri de böyle olabilir" diyebilir miyiz? Diyebiliriz; gök yukarıdaysa çözümler yeryüzündedir...

Ama kaybolan birşeyler vardır.

Bildiğimiz kadarıyla başkent Ankara'daki ve büyük olasılıkla pek çok yerde ilk ve orta dereceli bazı okullarda, resmi ya da gayriresmi "telafi programları" uygulanmaktadır. Müzik, resim ve beden eğitimi dersleri yapılmamakta bu ders saatlerinde "Fen Bilgisi" ve "Din Dersi" kayıtları telafi edilmektedir...

Kaybolan zamanın yanı sıra 30 cm. lik doğa olayına ödediğimiz fiyat, yarınlarımız olan çocuklarımızın şarkıları, türkileri, renkleri, desenleri, eğitimleridir; sevinçleridir...

Beri yanda, fiyat artışları, düşmeyen ve emek dışına emziren enflasyon, bayalı ihracat, rüşvet ve provaları, IMF... Gazinolaşan beğeni dünyası, hergün biraz daha kamçılanan "köşeyi dönme" tutkusu, televizyon ekranları, çarpık diziler, sansız eğlence programları, magazinler, arabeskler, ya da seçkinler dar bunalım sanatı...

Ülkemiz tablosunun iç açıcı yanları bunlar olabilir mi? Bunlar ülkemizin tüm dünyada yüzünü ağartan yan olabilir mi? Tam tersine "aynı yastığa baş koymuş" ve bu tabloyu değiştirecek yüz ağartıcı değerleri vardır ülkemizin. Yüce insan varlığının yaşamdan binbir bereket çıkartan maddi ve manevi emek gücüdür bu.

Ve emeğin donanımı olan gerçek sanatımız... Sanatımızın asal kaynağı elbette ki, bütün olumsuz koşullara karşı yaratılan ve yaşanan gerçek sanat olaylarımız, eserlerimiz ve bunların yaratıcısı olan sanatçılarımızdır. Bu değerlerimizin uluslararası alanlarda tanınip, ödüllendirildiklerini de yaşıyoruz: bunlar agartıyor yüzümüzü, göğsümüzü kabartıyor, yolumuzu açıyor, geleceğimizi aydınlatıyor...

Niçin söylüyoruz bunu?

Doğa nasıl ki, insanoglu'nun binlerce yıllık deneyim ve gücüyle "insani" leştirilebilmişse, insanlığı tehdit eden toplumsal süprütülükler de, çağımızın tanıklığında toplumun maddi ve manevi birleşmiş, dizgeli güç ve yaratıcılıklarıyla, aydınlığa, kazanıma, yüzakına dönüşürülebilir.

Bu bağlamda, toplumsal bir bilinç türü olan sanat, sanatımız: sanat emekçilerimizin yarınlarına dönük yaratıcı katkısı ve çabalarıyla bu yöndeki inançlarımızı kanıtlayan değerler ortaya çıkardılar, çıkartıyorlar, çıkartacaklar...

Bilim ve Sanat bu sayısını, Nisan yağmurları bereketi dileyerek sanatımıza, sanatçımıza selâma ayırmaktadır: yüzaki emeğimizi; sanatımız, diyerek.

Seygiyle ve dostlukla...

BİLİM ve SANAT

**yüzakımız
sanatımız**

Ödülden Önemli Ne Var?

Mahmut Tali Öngören

Günümüzde en çok ihmal edilen sanat dallarının başında sinemamız gelir. Desteklenmesi en çok gereken sanat dallarının başında da yine sinemamız yer alır. Niçin böyle düşünüyoruz? Yirminci Yüzyıl'ın mucizesi, sinemadır. Sinema teknik ile sanatı, şimdilerde teknoloji ile de sanatı düşünsel düzeyde en belirgin bir anlayışla birleştirir. Ama neden salt burada yatmıyor. Yaratıcılığın doruk noktasında da sinema var. Yaşamı bu denli gerçekçi ya da gerçeği imge ile bu denli karıştırarak görkemli biçimde sergileyen başka hangi sanat var?

Sinema, kitleler üzerinde yarattığı etkiler bakımından da tüm sanatların önünde... Yaşam iyisi kötüsü, güzeli çirkinini ile sinemada olduğu denli başka hiçbir sanat dalında ortaya çıkmıyor. Ama bu, diğer sanat-

ların küçümsendiği ya da önemsenmemesi gerektiği sonucunu doğurmuyor. Ne var ki, yaşamla bu denli iç içe olan sinema ülkemizde giderek daha çok geri plana itilmekte. Bunun belli siyasal ve ekonomik nedenleri var. Gelişmiş ülkeler bugün olumlu sinema sanatı ile övünmeyi amaçlarken, bizde bürokrasi neredeyse kendi sinemamızı yok etmeye çalışıyor.

Son mevsim içinde Türk sineması bir kez daha büyük bunalıma girdi. Uzman kişilerin çoğu bunun nedenlerini 1 Ekim 1985'ten başlayarak televizyonun daha fazla sayıda yabancı dizi ve yabancı sinema filmi göstermesinde arıyor. Bu arada, video'nun yaygınlaşması ve giderek yükselen fiyatlar da sinema izleyicilerinin sayısını azaltmış. Elbette bunlar Türk sinemasının yeniden bir bunalıma girmesinin gerçek nedenleri ara-

sında sayılabilir. Ama kuruluşundan günümüze dek sinemamız bunalımdan kurtulamadı ki... Ve yeterince kurulamadı ki... Ne öz bakımından, ne de biçim olarak... Biçimde sinemanın tecimsel, teknik, yapım ve gösterim koşullarını gözönünde tutuyoruz. Öz'de ise anlatım biçimini ve içeriğini...

Ülkemizde 1950'den sonra siyasal ve ekonomik düzendeki değişiklikler sonucunda sinemamızda da değişiklikler görülmüş, ama ortaya çıkan yenilikler köklü gelişmelere yolaçmadığı gibi, sinemamız kulaktan duyma ve yabancı filmleri izleme ile elde edilmiş deneyler sonucunda ileri doğru bir iki adım atmaya başlamıştır. Ortada yine işletmecilik ve teknikle ilgili altyapı yoktu. Filmlerin içeriği de yine o günlerin dar çerçeveli kültürel yapısının ötesinde değildi. Kaldı ki, filmlerimizin içeriğinde anlatım dilinde de eskisine kıyasla çeşitli yenilikler görülmesine karşın, bunların dayandığı bir kültürel birikimin bulunduğunu söylemek çok zordu.

Nitekim Türk sinemasında dramatik yapı, filmlerde sergilenen kişiliklerin derinliği ve anlatım biçimleri hep sığda kaldı. Yeni arayışlara girmeye ve eskiden yapıları bu bakımlardan aşmaya pek yanaşmadı. Türk sineması değişmeyen, değişmekte inatla dayatan bir yapı geliştirdi. Bu "değişmezlik" işin tecimsel, teknik ve kültürel yanlarına büyük bir güçle yaslanmaktadır. Türkiye'nin giderek yozlaşması sonucunda sinemamızın salt filmlerdeki öyküleri ve kişileri değil, sinemadaki yapımcılar, diğer görevliler, oyuncu-

"Fırat"/Yönetmen : Şerif Gören

"Fırat"/Yönetmen : Şerif Gören

"Fırtına" / Yönetmen : Şerif Gören

lar "lumpen" bir kimliğe büründü ve ekonomik bunalımlar sonucunda da bu gibi kişilerin hepsi derin kaygılara düştü.

Yeşilçam giderek işsizlerin ve sorunlu kişilerin çevresi olup çıktı. Bu nedenle de sinemayla ilgili herhangi bir işin gerçekleştirilmesinde çeşitli düzensizlikler, düzensizliklerin yolaçtığı hırçınlıklar, hırçınlıkların yolaçtığı kinler, kinlerin yolaçtığı yetersizlikler belli pek çok alanda görülen olgulardı ama, tüm bunlar aynı zamanda da sinemamızın gelişmesini ya da ortaya çıkan sonucun daha olumlu bir düzeye gelmesini engelleyen nedenler oldu. Özellikle yönetici ya da yaratıcı kesimin, bir yerde elde olmayan durumlardan ötürü, bu nedenleri aşamaması sinemamızı "acemilik"ten kurtulunamayan bir noktada tutmakta rol oynadı.

Türk sinemasının pek irdelenmemiş olan bu yanı ve diğer sorunları çeşitli ve köklü yenilikleri önlediği gibi, sinemamızı sürekli olarak da "içine kapanık" bir durumda tuttu. Elbette Türkiye'nin genel siyasal ve ekonomik koşulları da çok yönlü bir çalışma gerektiren ve sinemanın içindekilerle beraber sinemanın dışında olup yine de sinemaya çeşitli katkılarda bulunan çevrelerin sinemamızı olumsuz şekilde etkilemesine yol açtı. Bunu belirtirken, iki noktayı vurgulamakta yarar var. Her iki noktada da sinemamızın içindeki yaratıcılarla ilgili... Birincisi, bu denli yalnız bırakılmış sinema yaratıcılarının yapıtlarındaki yetersizliklere anlayışla

ve hoşgörüyle yaklaşmak gerekiyor. Bu, söz konusu yetersizler kınanmalıdır demek değil... Ama kınarken yaratıcının elinde olmayan nedenleri de sergilemek gerekiyor. Sergilemek gerekiyor ki, sinema yaratıcısı bile pek ayırdında olmadığı noktaları sezebilsin... İkincisi de, sinema yaratıcılarını bu anlayışla değerlendirmek zorunda oluşumuzdur. Çünkü "acemilik" bile sinemamızdaki belli başarıları engellemedi bugüne dek. Tüm bu olumsuzluklar, ne denli mutluyuz ki, yaratıcıların sezgileriyle sinemamızda aşılabiliyor. Elbette sezgi gücü olan yaratıcılar tarafından...

Sezgileriyle olumsuzlukları aşan sinema yaratıcılarımızın başında Yılmaz Güney var. Onu diğerleri yine sezgi gücüyle izledi. Onlardaki sezgi bu aşamaya ulaşmalarında rol oynayan tek etken değildi. Ama sezgi büyük bir rol oynadı. Sezgi gücüne sahip olmayan, ama geleneksel sinema anlatımına yaklaşan diğer sinema yaratıcılarımız da yok değil... Onlar başta sezgi yoksulluğundan ötürü geride kalıyorlar ve geride kalışlarının nedenlerini sezemedikleri için de hırçınlaşıyorlar. Hatta bir de bu nedenle, uluslararası düzeyde ödül alarak başarı kazanan sinema yaratıcılarımıza olumsuz gözle bakılıyor. Bu sinemamızın içindeki bir çekememezlik...

Bir de sinemamızın dışında var aynı durum. Devlet kesiminde... Resmi çevreler yurt dışında ödül kazanan filmlerimizi ve bu filmlerdeki ya-

ratıcılarımızı görmezlikten geliyorlar. Tuhaf bir durum bu... Çünkü resmi çevreler, örneğin Kültür ve Turizm Bakanlığı, uluslararası düzeyde ödül kazanan sinema yapıtlarını ve yaratıcılarımızı yokmuş gibi düşünmesine karşın, aynı kişilerin diğer yapıtlarını kimi zaman "varmış" gibi kabul etmekte ve bu yapıtlar yurt dışında adı geçen bakanlık tarafından düzenlenen "film haftaları"na gönderilmekte, hatta, belli kayırmaların dışında, bu filmlerden kimilerinin birer kopyasını para karşılığında satın alarak arşivine bile kaldırmaktadır.

Bu gerçeği belirtirken, devletin sinemayı desteklediği sanılmamalıdır. Kuruluşundan bugüne dek devlet sinemaya destekleyici el uzatmadı. Devlet yurt içinde, hiçbir sanat değeri olmayan Eurovision Şarkı Yarışması'na başta parasal olmak üzere her çeşit yardımı yapar. Devlet yurt içinde sporu yalan yanlış, eksik ve dolambaçlı da olsa destekler. En azından bu konuda belli ve yüksek bütçeler, resmi örgütler ve görevliler vardır. Hatta yurt dışında karate ve güreş gibi alanlarda arada sırada da olsa şampiyonluk kazananlara konutlar armağan eder devlet. Ama son 10 yıl içinde uluslararası film şenliklerinde hem de birincilik kazanan filmlerimizle ilgili yaratıcılara, bırakınız armağan vermeyi, gidip ödülleri alabilmeleri için pasaport bile verilmez. Uluslararası ayaktopu karşılaşmalarında yıllardan beri kötü sonuçlar alınması, devletin bu spor dalına her bakımdan eğilmesi-

"Fidan" / Yönetmen : Erdoğan Tokatlı

ne engel olmamıştır. Gerçi, sporun herhangi bir dalının küçümsenmesi ve kötü sonuç alınıyor diye bir yana bırakılması düşünülemez. Ama öte yanda günümüzde uluslararası alanda yüzümüzü ağrıtan bir sinemanın, bir sanat dalının da, giderek kötüleşen bir spor dalı karşısında bu denli umursanmaması kabul edebileceğimiz bir nokta değildir.

Şimdi hemen, "Devlet bugüne dek yanlış vergilendirme, sansür vb. olumsuzluklarla sinemamıza yaklaştı. Özellikle içinde bulunduğumuz dönemde, sinemaya olumlu bir destek sağlaması nasıl beklenir?" diyen çıkacaktır. Burada bir durum saptaması yapılıyor. Devletin ilgili çevrelerinin bundan önce de, 35. Berlin Film Şenliği'nde "Pehlivan"ın baş oyuncusu Tarık Akan'ın "Seçiciler Kurulu Özel Ödülü"nü kazanmasından sonra da sinemamızın dışarda kazandığı zaferlere kayıtsız kalması ve TRT'nin bu gibi konularda en küçük bir haber bile vermemesi, üzerinde durulması gereken birer olgudur. Sinemaya bugün resmi yardım yapılmalıdır ya da yapılmamalıdır düşüncesi ise ayrı bir konu...

Tarık Akan'ın aldığı özel ödüle gelince, bunun önemli bir aşama olduğu, yadsınmaz. Özellikle Akan'ın sinemamızda nereden nereye geldiği ve ilk çevirdiği "salon filmleri"nden sonra ne gibi bir geçiş yaptığı düşünülürse, Berlin'de kazanılan ödül Türkiye için olduğu denli kendisi için de, sinemamız için de büyük bir gelişmedir. Hele kısaca bu

"Fidan" / Yönetmen : Erdoğan Tokatlı

yazının başında belirtilmeye çalışılan sinemamızdaki yetersizliklere karşın böyle bir ödülün bir sinema oyuncumuza verilmesi, çok abartmayalım ama, sinemamızda bir "köşe taşı" olarak da yorumlanabilir.

Sinemamızda oyunculuk kısır bir döngüdür. Yaklaşık her filmde (kimi nitelikli filmlerimizde de) oyunculuk belli tiplerin, belli kalıpların ve belli örneklerin pek dışına taşmamış, taşamamıştır. Bunda sinemamızın "değişmemekte dayatması" gibi nedenler rol oynadığı gibi, yönetmenlerimizin çoğunlukla sinema oyuncularına yol gösterememesi de etkili oldu. İşte bu koşulları "değiştirebilecek" ya da bu koşulların kimi durumlarda "değiştirdiği"ni gösteren bir olgudur Akan'ın kazandığı ödül.

Berlin'de Türk sineması için bir başka olumlu ve önemli nokta da Onat Kutlar gibi bir sinema adamımızın Uluslararası Seçiciler Kurulu'nda yer almak üzere Türkiye'den çağrılmasıdır. Seçilmek üzere yapılan çağrının da önemi büyük... Zeki Ökten'in "Pehlivan" adlı filmi 35. Berlin Film Şenliği'nin yarışma bölümüne, Şerif Gören'in "Fırtına" ve Erdoğan Tokatlı'nın "Fidan"ı da aynı şenliğin tanıtma bölümüne çağrılmıştı. Uluslararası düzeyde bir şenliğe Türk sinemasının çağrılmasını önemsemek, ama aynı zamanda da gerekenden fazla büyütmemek gerekiyor. Çünkü bu çağrı artık sinemamızın yurt dışında da bir yeri olduğunu kanıtlamaktadır. Ama bir sinema adamımızın ilk kez "seçmek"

üzere seçici kurula alınması da en azından sinemamızın hangi noktada olduğunu göstermeye ve özel ve resmi tüm çevrelere bundan böyle Türkiye'de sinema sanatını ne derece önemsemek gerektiğini anımsatmaya yetecektir.

Ne var ki, ülkemizdeki sinemanın koşulları ne bu sinemanın içinde, ne de dışında, resmi çevreler katında değişecektir, bundan böyle. Çünkü uluslararası başarılar, yurt dışında Türk sinemasına verilen önem, siyasal ve ekonomik koşulları yerinden kımıldatmaya yetmez. Ayrıca, bu uluslararası ilgi Türk sinemasının Yeşilçam'ın dışına çıkmasını da getirmeyecek. Kimi yazarlarımız bugün ülkemizde Yeşilçam'ın dışında bir sinemanın varlığından söz eder oldular. Salt yurt dışındaki başarılarından ötürü değil... Sayısı çok az olan çeşitli nitelikli filmlerden ötürü...

Kendimizi aldatmayalım. Yeşilçam'ın kalıplarının dışına içerik bakımından çıkmaya çalışan, zaman zaman da çıkan filmlerimiz olmadı değil... Ama 35. Berlin Film Şenliği'ne çağrılan üç filmimiz de yine "Made in Yeşilçam" damgasını taşıyor. Özellikle yapıım koşulları bakımından... Bizim onları övgüyle karşılamamızın bir nedeni de bu değil mi? Tüm olumsuzluklara karşın taşıdıkları yeniliklerle bu koşulları aşmaya ve geleceğin Yeşilçam dışı sinemasını hazırlamaya çalıştıklarından ötürü... Kaniyca bu, kazandığımız uluslararası ödüllerden de önemli...

“Pehlivan”ın Senaryo Yazarı Fehmi Yaşar’la Söyleşi.

“En Önemli Ödül Filmin İzleyici İle Buluşmasıdır”

□ Pehlivan kafanızda nasıl oluştu? Nasıl bir öykü bu?

İstanbul kenar semtlerinde geçen ilk gençlik yıllarımda, düğün bayramı bir kaç güreş izlemiştim. “Faize Hücum” senaryosunu yazdığım sıralar, bir gazetenin spor sayfasında okuduğum küçük bir haber “Pehlivan”ın kıskırtıcı tohumları oldu. Haber şöyleydi:

“Karamürsel’deki güreşlere son model sarı bir mercedes ile gelen Arap Mustafa, meydana çıkmadan önce şehirde şeref turları attı.” Fakir bir halk çocuğu olması kuvvetle muhtemel (tüm araştırma ve çekim çalışmaları sırasında zengin güreşçilere hiç rastlamadık) bir “Pehlivan”ın altına bir günlüğüne bile olsa “sarı mercedes” çeken ilişki ve çelişkilerin gizi, kimbilir ülkemiz ve insanımıza ait ne çok ipuçlarını içeriyordu.

Düşüncelerimi belli bir olgunluğa getirdikten sonra Zeki Ökten’e açtım. Oldukça heyecanlı karşıladı ve “sarı mercedes”li pehlivanların peşine düştük. Tokat ve Edirne yörelerinde araştırmalar yaptık, Zeki Bey’le Kırkpınar’a gittik ve gördük ki, “Sarı mercedes”ler güreşten daha namli ve paralı işler peşinde. Eskiden ağaların, beylerin, sarayın himayesiyle sürdürülen güreş, şimdi yalnız ve fakir bir çırpını için de ayakta kalmaya uğraşıyor. “Arap Mustafa-Sarı mercedes” gizinin ardındaki bir küçük dünya. Yokolan bir kültürün, büyük şehirlerin kenar semtlerine, kasabalara, dağ köylerine çekilmiş, yeniyeye uyamamış, eskiyle iç-içe soluyan bir gözardı azınlığın, dehşet zenginlikleriyle doluydu. Yaşadıklarından onbeş-yirmi yıl sonra

değil, bugün bile haberimiz olmayan, ama sapına kadar geçmişimiz ve öncemiz olan bu gözardı azınlık yüzlerce filme konu olabilecek bir zenginlik ve önem taşıyordu. Biz “Pehlivan”ı, elbet yetenek ve olanaklarımız ölçüsünde böylesine verimli bir topraktan çekip çıkardık.

Filmin kahramanları, değişen topluma, değişime uyamayan bedelini farkında olmadan ama adım adım öderler. Ne yeni olabilir, ne de eskiyi yaşayabilirler. Yokolan bir kültürün üstündedir ayakları ve altlarındaki toprak sürekli kayıp, ufalanır. Kahramanlarımız, film boyu bu tekdüze gerilimi bilinçsizce sürükleyip dururlar. Nedenlerini anlayamazlar bile, kendilerini böylesine dışlayıp, önemsiz kılan, yollarını yöntemlerini elinden alan yeniyeye karşı, içten içe büyük bir öfke duyarlar. “Pehlivan” lığı kurtuluş saymak biraz da içinde yaşadıkları şartların, kahramanlarımızı sıkıştırdığı bir noktadır. Beslendikleri dünya görüşünün ve zorunluluğun ibresi yanlış, sahte umutlara, çıkmaz sokaklara yöneliktir. Kahramanlarımız bu anlamda biraz da çaresizdirler.

Babadan dededen kalma efesanevi kahramanlık, güreş hikayeleri. İri, hırslı, öfkeli, gururlu bir gövde. Yalnızca ekmek parasını ucuna yetiştiren bir yoksulluk. Tüm bunları anlayıp yorumlayacak yolu yordamı yok Bilal’in, içi boş, kim girse kapıp götürecektir. Eskinin ölemleriyle yanıp tutuşan, Cazgır Mestan doldurur Bilal’in boşluğunu. Bilal güç demektir onun için, eskiyi geri getirmek için kullanabileceği bir silah. Hedef için her şeyi yapar Mestan, ya-

lan söyleyebilir, hile yapar, kıskırtır kızıştırır çünkü alabildiğine zayıf ve güçsüzdür.

Oysa Bilal’in babası kör Himmet, ölüme bu denli yakın olmasına karşın eskinin bütün özelliklerini kör bir inanç tutarlığı ile taşır. O eskiye aittir, yeniyeye hiçbir sorunu yoktur. Bir gün almanca Cevdet çıkagelir; bir posa. Parçalanmış, darımadığın bir kişilik. El kapılarında yaşadığı horlanma, baskı ve katmerli sömürü, tutuculaştırmış onu. Temiz bozulmamış bir şeyler arar, içindeki boşluğu dolduracak. Ama ne aradığını bilmeden, çırpınır durur. Yenik ve şaşkındır. Bilal’in köy güreşlerinde aldığı aldatıcı başarılar, davullu zurnalı memleket kokusu yanıltır onu, Bilal’in iri gövdeli gövdesi büyüler onu. Dört kıtada at koşuturup, bilek güreştiren atalarımız vs.. Ve çaresiz o da “pehlivan”lığa oynar oyunu.

□ Zeki Ökten ile ilişkileriniz nasıldı?

Sevgili ustam Zeki Ökten’le az konuşan, çok anlaşılan bir yönetmen senarist ilişkisi var aramızda. Bu biraz da birbirimize inanmamızdan kaynaklanıyor sanırım, en azından benim için böyle. Ben Zeki Ökten’in sinemacı dürüstlüğüne ve erdemle-

rine bir çırağı olarak hep hayran oldum. Bütün hileleri bilip de hiç birini kullanmayan bir kumarbaza benzetiyoruz onu. (Bağılarsa). Alabildiğine içten ve inanarak çalışır her zaman. Yeteneğim elverdiğince, bir şeyler yapmaya bunca çırpınmanın altında hep emeğimin boş gitmiyeceğinden emin olmanın güveni yatar.

Az konuşan çok anlaşılan, diyorum ama, yine de daha çok konuşarak, daha çok birlikte olarak, daha çok boğuşarak bir şeyler yapmanın daha aydınlık geleceklere açıldığını inanıyorum.

□ “Pehlivan”da Tarık Akan’ın aldığı ödülü nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bir filmin izleyiciyle buluşması bence en önemli ödül, çünkü her hangi bir konuda söylemek istediğimiz bir şeyleri binlerce insanla tartışmak, tartıştırmak bir sanat ürününü vareden yaratıcı kaygıya verilebilecek en büyük ödül. Bunun ötesi olabilir de olmayabilir de. Yurt içi ve yurt dışı ödüllerin moral ve ticari anlamda katkıları özellikle sinemada daha önemli sayılabilir. Daha yürekli, daha olanaklı filimler yapmak için.

Onat Kutlar: “Ulusal Sinema Sanatımızdan Kaynaklanan Başarı”

□ Berlin Şenliği hakkında ilk izlenimleriniz neler oldu?

Sinema şenlikleri büyük ticari çıkarların ve siyasi dengelerin belli ölçülerde baskısı altında bulunuyor. Bu açıkça ifade edilmese de, şenlik süreci içinde durumu kavramak mümkündür. Örneğin Berlin’in Batı ile Doğu arasında çok kritik bir noktada bulunuşu ve bu anlamda bir denge ve uzlaşma noktası oluşturması sanırım, isteniyor. Öbür yandan geniş kitlelere seslenen Hollywood tarzı yapımlara belli bir önem verilmek isteniyor.

□ Peki, bu durum şenliği sa-

natsal değerlerden uzaklaştırmıyor mu?

Evet, beni, bazı jüri üyeleri ve sinema yazarlarını kaygılandıran noktalardan biri bu. Nitekim şenlik sonrasında Şenlik Başkanı Maritz de Hadeln ile bu konuyu tartıştık. İspanyol yapımcı ve jüri üyesi Megino ile ben Berlin Şenliği’nin Cannes karşısında ciddi bir seçenek oluşturması için, ticari ve siyasi dengelere daha az önem verilerek sanat yaratıcılığının, sinemada yeniliklerin ve sesini duyuramayan ülkelerin yürekendirilmesi gerektiğini savun-duk. Geçmiş yıllarda Berlin

“Pehlivan”/Senaryo : Fehmi Yaşar

Şenliği’ni izlemedim. Okuduklarımdan izlediğime göre Berlin bu konuda elverişli ve güzel bir ortamdır. Berlin’in seyircisi genç ve canlı... Yarışma, Forum ve öbür bölümler (Çocuk filmleri yarışması, tanıtma, special Effects’li filmler bölümü) de ve basın toplantıları da heyecanlı... Berlin Şenliği atmosferi, örneğin Venedik’ten de farklı... Venedik, bildiğim kadarıyla, daha seçkin bir yapıya sahip. Berlin Şenliği ise içten ve seyircisiyle sanatsal düzeyde geniş ilişki kurabilen bir şenlik... Ben de Berlin Şenliği’nin bu özellik ve avantajlarını, siyasi ya da ticari denge hesaplarıyla kaybetmemesi gerekiyor.

□ Şenlikte izlediğiniz filmle- rin ve “Pehlivan”ın genel bir değerlendirmesini yapar mısınız?

25 Uzun metrajlı ve 17 kısa metrajlı film izledik. Şenliğe daha da önce gelmiş olanların belirttiklerine göre, benim katıldığım şenlikteki filmler çok yüksek düzeyde değildi. Nitekim birincilik ödülünü vermemiz söz konusu olduğunda belli bir kararsızlık geçirdik. Hem İngiliz filmi, hem de Doğu Alman filmi çok nitelikli yapıtlar olmakla beraber, birer başarıydı değil. Türk filmi “Pehlivan” hem filmsel değerler, hem de Tank Akan’ın oyunu ile dikkati çekti. Jüri üyeleri, gazeteciler ve seyirciler “Pehlivan”ı dürüst anlamlı ve iyi niyetli bir çıkış olarak yorumladılar. Güreş sahnelerinin uzunluğu, özellikle yağlı güreş türünü tanıma-

bir başarı elde etmiş olduklarını belirtmek isterim.

□ Sizin jüri üyesi olmanızın anlamını açabilir misiniz?

Benim Berlin uluslararası jürisinde görev almaya çağrılmam, hiç kuşkusuz Türk sinemasının son yıllarda Türkiye dışında elde ettiği başarılarla bağlantılıdır. Ulusal sinema sanatımızdan kaynaklanan bu ola-

nağı dürüst bir biçimde kullanmaya çalıştım. Jürideki bütün değerlendirmelerde objektif olmayı hedefledim. Bunu “Pehlivan”ın ve Tarık Akan’ın başarısında salt benim orada bulunuşumun neden olarak gösterilebilecek bir yanılmayı önlemek için söylüyorum. “Pehlivan” zaten begendığım bir film. Onu da begendığım öbür filmler kadar savundum.

Nisan Filmleri Haldun Armağan

Nisan ayı bir yandan baharın gelişini simgelerken; öte yandan da, bir sinema sezonunun daha bitmek üzere olduğunu haberliyor. Sinemalara bakınca, sezon başında film listelerinde yer alan isimlerin bir çoğunun önceki yıllarda olduğu gibi- öteki sezonu aktarıldığını görüyoruz. Bir başka deyişle, “umut yine bir başka bahara kaldı”. Nisan ayında televizyonda gösterilecek filmlerden bir bölümü ise, yeterince umutlandırıcı ve sevindirici.

Nisan’da sinemalarda gösterilmesi planlanan filmler içinde, en çok dikkati çeken Peter Ustinov’un yönettiği ve Abdi Aga rolünü üstlendiği “İnce Memed”. Dışalmıçı firmanın, filmin videocularda boy göstermesinden cesaretlenerek getirdiği ve denetime verdiği bu filmin yazgısı ne olacak; henüz bilinmiyor. Denetime takılırsa bile şaşmamak gerek. (Ya da daha çok şaşırarak gerek) Bu filmin Türkiye’de çekilmesine izin vermeyen “anlayış”, Türkiye’de gösterilmesine de izin vermeyebilir.

Yabancı film cephesinin oluşturduğu bu olumsuz tablo, bu ay içinde “gösterilmesi olası” iki Türk filmi ile, bir ölçüde canlanabilecek. Antalya film şenliğinde “en iyi üçüncü film” ödülünü kazanan, Bilge Olgaç’ın “Kaşık Düşmanı” ile Atıf Yılmaz’ın son çalışması olan “Dağınık Yatak”, Nisan izlencesi içinde dikkati çekiyor.

Televizyon, adeta videoya rakip bir biçimde, çok yeni, dahası, bazıları Türkiye’de hiç gösterilmemiş filmleri göstermeyi sürdürüyor. Nisan izlencesine bakınca, öncelikle “Şehir Kovboyu” (James Bridges), “Öfkeli Boğa” (Martin Scorsese), “Merhaba Dünya” (Hal Ashby) ve “Cross of Iron/Şeref Madalyası” (Sam Peckinpah) mutlaka izlenmesi gereken filmleri oluşturuyor.

TV’nin önceden yaptığı planlamaya göre, bu filmlerin ve diğer önemli filmlerin gösterim tarihleri şöyle:

- Urban Cowboy/Şehir Kovboyu (6 Nisan)
- Grand Hotel (7 Nisan)
- Öfkeli Boğa (9 Nisan)
- Merhaba Dünya (14 Nisan)
- Şanghay Ekspresi (21 Nisan)
- Şeref Madalyası (23 Nisan)

ÖZÜR: Sayın Mahmut Dikerdem’in geçen sayımızda yayımlanan “Savaş da Yargılanır” başlıklı değerli yazısının 4. ve 5. paragrafları hatamız sonucu yer değiştirmiştir. Anlam takibinde meydana gelen aksaklıktan ötürü Sayın Dikerdem’den ve Sayın okuyucularımızdan özür dileriz.

Edebiyatımızda Dışa Açılmanın Bedeli: Yel Değirmenleri

Mümtaz İdil

Her sanatçının gönlünde gizli ya da açık, kendi ülkesinin dışında da sesini duyurabilmek özlemi yatar. Tüm insanlığın ortak özellikler taşıdığı noktaya ulaşmak, her sanatçının varabileceği son aşamadır. Çünkü, bunun karşılığı evrenseldir. Pospelov, değişik halkların toplumsal gelişimlerinin, özdeş olmayan ama buna karşılık benzer gösteren evrelerden geçtiğini belirtir ve bu evrelerde değişik halkların toplumsal yaşamlarının, bütün çelişkinlikleri yanında bazı ortak çizgiler de gösterdiğini savunur. Yani, halkların toplumsal görüşlerinde, ideallerinde ve düşünsel çabalarında belli ortak özellikler doğmaktadır. Böylelikle yazar, bu ortak özellikleri yakalayarak ülkesinin sınırlarını aşarken, kendi halkının gelişiminin farklı niteliklerinden doğan ulusal özgüllük de kendini göstermektedir. Pospelov buna, dünya edebiyatının gelişimindeki "temel yasallık" adını verir. (Edebiyat Bilimi, cilt II, s.266-267)

Dünya edebiyatının gelişimindeki bu "temel yasallık" uzun dönemde yapısını oluşturmaya karşın, kısa dönemde kendi kendine çalışan bir sistem değildir. Yani, yazarın dünya edebiyatına giden yolu yalnızca tarihsel gelişime bırakması beklenebilir. Yazar, yaşam sınırları içersinde başarısının boyutlarını görmek ister ve bu da onun en doğal hakkıdır. Bunun için de önünde bir kaç yol vardır: Ya kişisel ilişkilerle yazar adını duyurmaya çalışacaktır, ya ulusal değerleri gözetten bir sanat örgütü aracılığıyla ya da devlet desteğiyle.

Kuşkusuz, en sağlıklı olan devlet aracılığıyla edebiyatımızın dışarda tanıtılması, gereğince ilgi görmektir. Bunun yanında, edebiyatçıları gözetten dernek ya da örgütlerin düzenli çalışma olanağı da bulamaması, geriye belki de yalnızca kişisel

ilişkilerle ülke dışında tanınma yolunu bırakmaktadır. Bir başka seçenek olsa, belki sanatçılar o yolu da deneyeceklerdir. Çünkü, sanatçının ülkesi dışında tanıtılabilir için milylarla ölçülebilecek paralar harcarken; bizim, tüm edebiyat ansiklopedileri ne giren Nazım Hikmet, Fazıl Hüsni Dağlarca, Yaşar Kemal, Aziz Nesin vb. gibi yazarlarımız, kendi ülkelerinin ders kitaplarında bile yoktur.

Türk yazarları, dışa açılma anlamında ikinci dünya savaşından bu yana Don Kihote'yi oynamakta, yel değirmenlerine saldırmaktadır. Yani, üstüste iki yıl Altın Palmiye, ardından Altın Kirpi, Krokodil, Lotus (Afrika Asya Yazarlar Birliği Organı), Hitar Petar ödüllerini kazanmış, üstelik de Afrika Asya Yazarlar Birliği Yönetim Kurulu üyesi olan, Aziz Nesin gibi bir yazarımızın "Eurovision'da 15.likten yukarı çıkamamış sanatçılarımız kadar da mı değeri yoktur? Ya da, uluslararası "Del Duca" ödülüne değer görülme ve kapitülasyondan beri her fırsatta ilişkimizi yeniden gözden geçirmeyi alışkanlık haline getirdiğimiz Fransızların en yetkilisi tarafından "Légion d'Honneur" nişanına değer görülen Yaşar Kemal'in, Arap dünyasına pazarladığımız sanatçılarımız kadar da mı desteğe, övgüye hakkı yoktur.

Öte yandan, gün gelip de "Büyük Şiir Ödülü"nü alan, Avrupa'nın ünlü şairlerinden, diyelim bay (x)'den sözederken, şaire bu ödülü veren seçici kurulda Özdemir Ince'nin de bulunmasının hiç mi anlamı yoktur? Afrika Asya ülkelerinin sorunlarını dile getiren, dünya edebiyatına damgasını vuran bir yazardan sözederken, ona bir oyu da ülkesi adına veren Aziz Çalışlar'ın Lotus üyeliği azımsanacak bir gurur mudur? Örnekleri uzatmak mümkün. Uluslararası alanda daha bir çok yazarımız, şairimiz çeşitli başarılar almıştır, almaktadır. Ama bu yazının amacı, hangi yazarlarımızın hangi

tere P.E.N Derneği Onur üyeliğine getirilmesi; bu savın geçersizliğinin somut kanıtlarıdır.

Türkiye'deki kısır çekişmeler sonucunda, gerek devlet gerekse boyalı basın, gerçek anlamda ulusal değerlerimize gözünü kapamayı sürdürmüştür. Oysa, ABD eski dışişleri bakanı Foster bile, bir ülkenin dış politikasının sağ kolunun sanat olduğunu defalarca vurgulamıştır. Yine ABD eski başkanlarından Kennedy 1963 yılında yaptığı bir konuşmada, "Bir ulus kendisini yalnızca yetiştirdiği insanlarla değil, aynı zamanda baştacı ettiği insanlarla gösterir," derken, sanatçılara verdiği önemi dile getirmektedir. Örneklerin özellikle ABD'den seçilmesi, "ödüllerin kasıtlılığı" savına ayrı bir yanıt oluşturmaktadır.

Tüm sanat kollarında, ekonomik olarak gelişmiş ülkeler tam bir yarış halindeyken, sanatçıların ülkeleri dışında tanıtılabilir için milylarla ölçülebilecek paralar harcarken; bizim, tüm edebiyat ansiklopedileri ne giren Nazım Hikmet, Fazıl Hüsni Dağlarca, Yaşar Kemal, Aziz Nesin vb. gibi yazarlarımız, kendi ülkelerinin ders kitaplarında bile yoktur.

Türk yazarları, dışa açılma anlamında ikinci dünya savaşından bu yana Don Kihote'yi oynamakta, yel değirmenlerine saldırmaktadır. Yani, üstüste iki yıl Altın Palmiye, ardından Altın Kirpi, Krokodil, Lotus (Afrika Asya Yazarlar Birliği Organı), Hitar Petar ödüllerini kazanmış, üstelik de Afrika Asya Yazarlar Birliği Yönetim Kurulu üyesi olan, Aziz Nesin gibi bir yazarımızın "Eurovision'da 15.likten yukarı çıkamamış sanatçılarımız kadar da mı değeri yoktur? Ya da, uluslararası "Del Duca" ödülüne değer görülme ve kapitülasyondan beri her fırsatta ilişkimizi yeniden gözden geçirmeyi alışkanlık haline getirdiğimiz Fransızların en yetkilisi tarafından "Légion d'Honneur" nişanına değer görülen Yaşar Kemal'in, Arap dünyasına pazarladığımız sanatçılarımız kadar da mı desteğe, övgüye hakkı yoktur.

Öte yandan, gün gelip de "Büyük Şiir Ödülü"nü alan, Avrupa'nın ünlü şairlerinden, diyelim bay (x)'den sözederken, şaire bu ödülü veren seçici kurulda Özdemir Ince'nin de bulunmasının hiç mi anlamı yoktur? Afrika Asya ülkelerinin sorunlarını dile getiren, dünya edebiyatına damgasını vuran bir yazardan sözederken, ona bir oyu da ülkesi adına veren Aziz Çalışlar'ın Lotus üyeliği azımsanacak bir gurur mudur? Örnekleri uzatmak mümkün. Uluslararası alanda daha bir çok yazarımız, şairimiz çeşitli başarılar almıştır, almaktadır. Ama bu yazının amacı, hangi yazarlarımızın hangi

ödülü aldığının, kimlerin dünya ölçülerinde hangi önemli kademelerde görev aldığının bir dökümünü yapmak değil. Bunun fazlaca bir anlamı da yoktur zaten. Önemli olan, sanatın bir ülkenin en etkin propaganda aracı olduğunun vurgulanmasıdır. Sanatın propaganda etkinliğini çok iyi bilen Nasyonal Sosyalistler bile, sırf politik üstünlük sağlayabilmek amacıyla, Louvre müzesini kendi ülkelerine taşımaya yeltenmişlerdir.

Bugün bir çok yazarımız, dünyanın çeşitli kentlerine çağrılmakta, sanat görüşleri sorulmakta, konferanslar vermektedir. Yazarlarımız çoğu kez kişisel olanakları ve ilişkileri ile bu çağrılara katılabilmektedir. Bugün artık, Gallimard'ın el kitapları arasında vitrinlere Dostoyevski, Tolstoy gibi yazarlarla yan yana konan Yaşar Kemal'inde bir yazarın belki de bu anlamda devlet desteğine, adını duyurmaya çalışan genç bir yazar kadar gereksinimi yoktur, ama onun da ülkesini temsil eden uluslararası bir yazar olarak gerekli ilgiyi beklemeye hakkı vardır.

Uluslararası alanda bir sanatçı olmanın tek yolu ise, ulusal özellikleri taşıyan ve genel olarak insanı anlatan yapıtlar verebilmekten geçer. Yani, ülkesi dışında birkaç yazısı, kitabı duyulmuş bir yazarın, hemen uluslararası bir üne kavuştuğu söylenemez. Ama bir yazarın ülkesi dışında adını duyurması, onun desteklenmesi zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Bu anlamda kişisel polemiklere girmek, yazarın hak edeceği başarıyı veya uğrayacağı hüsranı etkilemez.

Puşkin, Byron, Hamsun, Balzac gibi evrensel yazarlar, dünyayı değiştirmek, bu anlamda da kendi ülkelerini eleştirmekle tanınmak için yazmamışlardır. Kimse Kunt Hamsun'a "açlığı" çok iyi anlattığı için Nobel ödülünü vermemiştir. Yine Asturias'a, Guatamela'yı ABD'ye ilhaktan kurtarmaya çalıştığı için ödül verilmemiştir. Asturias'ın "Yeşil Papa" romanındaki Chippo, ulusal bir kahraman olmanın ötesinde, tüm insanı özellikleri üzerinde taşıyan, ama sonuçta Guatamela'lı olan bir kültür bileşiminin yoğun görüntüsüdür. Aynı şekilde Zübük, Orta Amerika'nın herhangi bir kentinden, Avusturya'nın herhangi bir kasabasına kadar her ortamda yaşayabilecek "alaturka" bir tiptir; Ince Memet'i Robin Hood'dan ayıran özellik, Yaşar Kemal'in ulusal özellikleri taşıyan anlatımıdır. Fazıl Hüsni Dağlarca'nın dizelerinde de güneş, her hangi bir dağın ardından batmaktadır, ama aldığınız soluğun her zerresinde insan kokusu, emek kokusu duyulduğu için Poetry Forum onu en iyi Türk şairi seçmiştir.

Yine de önemli olan, yazarlarımızın şu veya bu şekilde ödüllendirilmeleri değildir. Sanat yapıtları, Pospelov'un belirttiği "temel yasallığa" ulaştığı anda, uluslararası değerini de kendiliğinden bulacaktır. Önemli olan, bu değerlere sahip çıkılması ve ardından gelen nice değerler için kapıların ardına kadar açılmasıdır.

Sanatçı için esas olan, güzeli ve doğruyu birlikte yakalamaktır. Tek başına güzel; genel olarak sakindir, batıcı, ıgneleyici değildir. Bu nedenle de rahatsız etmez. Güzelin her dönemde ve her koşulda yaşama hakkı vardır. Ama doğru, güzelin sahip olduğu hakların hiç birine sahip değildir. Doğrunun tek başına soyut bir güzelliği vardır; itici olabilmektedir, hırçın olabilmektedir. Bu da varlığını tek başına sürdürmeyi engelleye-

bilmektedir. Onun için kendine yaşama şansı veren tek ortaklığı kurmaktan başka çaresi yoktur. Ama güzel, doğrunun tek seçeneği olan bu ortaklıktan her zaman hoşnut değildir. Çünkü böylelikle, kendi yaşamının da tehlikeye gireceğini bilmektedir. Bu, kuramda çok zor rastlanan ortaklığa, uygulamadaki tek karşılık sanattır. Oysa, ortaya konan tüm güzelliklerin (!) genel adı da "sanat" olarak geçmektedir. Güzellik bu anlamda kılık değiştirmiş ve "hoşa gitme" ya da "haz verme" halini almıştır. Ama ne olursa olsun, sözlük karşılığı, "sanat" sözcüğünün karşısında bir yerdedir. Sanatın bu türüsüne, her çeşit yaşam hakkı verilmiştir. Çünkü bu anlamda sanat bir kelebeğe benzer: Güzeldir, ama kısa ömürlüdür. Üçüncü sınıf bir lokantanın duvarına çizilmiş bir doğa resmi gibidir: Lokantaya girdiğinizde ilginizi çeker, belki biraz da ferahlık verir, ama çıkarken çoktan unuttuğunuzdur. Oysa, güzel ile doğrunun mükemmel bileşkesinde bıkınlık sözkonusu değildir, çünkü yaşamın ta kendisidir o. Bıktığınız anda, zaten yokolmuşsunuz demektir. Tek başına güzellik aldatıcıdır, kaprislidir; yoksulluğu ve hatta savaş bile allayıp pullayarak, karşındakileri imrendirecek bir kılığa sokabilir.

Kuşkusuz, güzel de, doğru da bu yazıda felsefi bir kategori olarak kalmakta ve göreceliktan kurtulamamaktadır. Ama, bu yuvarlak sözlerin somut karşılığı yaşanmaktadır. Avrupa güzellikleri, dünya erkek güzelliği, break-dance birincilikleri, yozlaşan müzik arabistan konserleri vb. gibi "güzellikler" karşısında ulusal değerlerimizi tüm gerçekçiliğiyle insanlığa mal eden asıl sanatımıza daha çok sahiplenmek gerektiğini kendisi göstermektedir. □

GENÇLİK YILIMIZ
YAŞASIN...
GENÇLİK YILI
KUTLU
OLSUN...
GENÇLİK
YILINDA
BİZ....

Je. Feriut Doğan

“Gerçeklere Yoldaş” Anadolu İnsanına Haksızlık Olmasın Diye...

Yasemin Çongar

Çift beyaz güvercin olsam
Çadırın başına konsam
Gerçeklere yoldaş olsam
Yalanlara tuzak kursam
diye bir türkü tutturup oynamış kız-
lar. Ama hangi kızlar?
Gel gel karanfilli gelin
Eli al al güllü gelin
Beli tülde şallı gelin
Yanakları ballı gelin

diye sürdürüp düğünü başlatmışlar.
Ama hangi düğünü, nerede
başlatmışlar?

Tefler, ziller çalınmış. Klarinetler
gelmiş sonra. Erzincanlı, Erzurum-
lu, Ağnılar, Karşı ve Artvinliler hat-

ta. Aynı ayrı düğünlerde, ayrı ayrı
zamanlarda, ayrı ayrı kızlar... Bir
Doğu Anadolu oyunu yaratmış, de-
ğiştirmiş, değiştirdikçe güzelleştir-
mişler. Gerçeği övmenin, sevinci,
çoşkuyu devinime, renge, söze, mü-
ziğe dönüştürebilmenin yüceliği
içinde.

İnsan yeşil kırdı kızıl gelincik aç-
tığını görür de sessiz kalır mı? İnsan,
eş dost bulup bir olur da dingin du-
rur mu? İnsan emek verir, ürün alır,
ter siler de sevinç duymaz mı? Elin-
den gelincigi, eşi dostu, emeği zorla
alınır da, susup söner mi insan?

İçice yaşadığı doğaya, insana, top-
luma, tüm birimleri ve kurumlarıyla
yaşama tepki gösterdiği sürece do-
ğal, yaşamsal, toplumsaldır insan.
İnsandır. Ürettiği, yarattığı sürece
evrende, evrenin boşluğunda değil,
varlığında yerini almaktadır.

Doğu Anadolu'lu kızlar "Çift be-
yaz güvercin" türküsünü söyleyip
oyunlarken beyinleri ve bedenleriyle
bir yaratma süreci yaşamakta, se-
vinçlerini bir ayak hareketine, bir
mendil sallanışına katmakta, yaşamı
dönüştürmektedirler. Sonradan ister
halay, ister bar olsun adı, yaratma
aşamasında bir özün biçime dönüşü-
mü, bir duraldan devinence, tekil-
den çoğula geçirir halk oyunu. Us-
lardakinin giz olmaktan çıkıp payla-
şılan bir varlığa dönüşümüdür.

Halk oyunlarının yaren toplantıla-
rından, düğünlerden, derneklerden
kalkıp, dağlar aşması, nehirler geç-
mesi, büyük kentlerin renk renk ışıklı
sahnelere ulaşması ise ayrı bir se-
rüven olmalı. Bu serüveni adım adım
yaşamak da noktalanışına tanık
oluyoruz pek çoğumuz. Son nokta-
yı da, bir ekrana, bir sahneye bakıp,
"hoplayıp zıplayan" bir grup insa-
nın ayak hareketlerindeki uyumu,
çevikliği akrobasi gösterisiymişcesi-
ne izledikten sonra, "Ben bile yorul-
dum yahu! Bu ne enerji.." diye be-
ğenisi dile getiren burjuva insanı ko-
yuyor çoğu zaman. O tepki göster-
me, paylaşma güdülerıyla yaratılan
halk oyunu, insan bedeninin ustalık-

larını sergilemenin otesine geçmeyen
bir biçimselliğe, yani özden yoksun
salt biçimselliğe dönüşüyor böyle
ortamlarda. Halk sanatı toplumsal-
lığını, bağlamında işlevini yitirip bir
göz doldurma gösterisine bırakıyor
yerini. "Gerçeklere yoldaş olsam" 1
yaratan Anadolu insanına haksızlık
oluyor.

Öyle bir özü yoksama, elinden gel-
diğince yok etme çabası ki bu, hal-
kın en doğal, en dolaysız yaratma sü-
recine bile bulaşabiliyor. Ama Ana-
dolu insanının sanatı, yer yer öyle
buluşlarla, inceliklerle dolu ki böyle
çabaların hedefi olmasına karşın ya-
raticısının özünden, yaşamından ipuç-
ları saklıyabiliyor içinde.

Saklıyabiliyor ki, 10-25 Kasım
1976 tarihleri arasında, Sovyetler Bir-
liğinin Taşkent, Tiflis ve Moskova
kentlerinde yapılan Türkiye Halk
Oyunları gösterilerini Gürcistan
Halk Oyunları Topluluğu Sanat Yö-
netmeni Nino Ramışvili şu sözlerle
alkışlayabiliyor:

"Eskiden savaşlar vardı. Şimdi sa-
vaşlar bitti, barış çağdır. Türkler bu

kez de yüreklerimizi dostluk güc-
leriyle fethettiler. (...) Türk halk oyun-
larının herbiri öylesine güzel ki, iç-
lerinden en güzeli seçmek güç. Özel-
likle yaşamdan alınan sahneleri be-
lirtmek isterim. Karadeniz kıyılarından
her köşesine yayılmış olan horon,
Gürcü izleyiciler için çok ilginç.
Komşularımızın yakınlığını bu oyun-
lar da görmek olası."

İnsan, oyunlarda dostluğu, yaşa-
mın çizgilerini arayan, gören Nino
Ramışvili gibi bir dans yazımı usta-
sının yorumunu okuduktan sonra,
"Acaba (bu ne enerji yahu!) basitli-
ğindeki değerlendirmeleri duysa ve
böyle değerlendirmelere yol açan po-
litikayı tanısa, Sayın Ramışvili ne
derdi?" sorusunu getiriyor usuna. Ya
Türkiye'de var olan 2000 oyundan
yalnızca 20 tanesinin özünün, öykü-
sünün, kaynağının bilindiğini öğren-
se. Ya Devlet Halk Dansları Toplu-
luğu gibi tümüyle gösteri amaçlı bir
kurumun dışında, Halk oyunları ko-
nusunda kaynak arama, derleme, ar-
şiv, bilimsel araştırma yapan hiçbir
devlet kuruluşu olmadığını bilse. O
zaman, insana, bilime, sanata değer

veren her toplumun bireyi gibi şaş-
kınlığını gizleyemezdi sanırsız.

Duyguyu, düşünceyi devinime dö-
nüştürerek paylaşma biçiminde ya-
ratılan halk oyununun, yorumlama
aşamasında bu duygudan, düşünce-
den uzaklaştırılıp, paylaşmanın en-
gellediği bir gösteriye indirgenmesi-
ni sağlayan, sonra da bu gösteriyi iç-
te ve dışta bir göz boyama aracı gibi
görüp sahiplenilen politikayı hangi
bilim-sanat-insan dostu benimser?

Türkiye'de özel bazı girişimler dı-
şında hiçbir halk oyunları bilimsel
araştırma kurumu olmadığı gibi, ko-
nuyla "ilgilenen" Kültür ve Turizm
ile Dışişleri Bakanlığının arşivlerin-
de de düzenli kayıtlar bulunmama-
sı nedeniyle, elimizden geldikince bir
ödüller listesi oluşturduk. Bu listeyi
yayımlarken de başlangıcından nok-
talanışına halk oyunlarının serüveni-
ne kısaca değinme gereği duyduk.
Sözünü ettiğimiz noktaları koyan,
koydurtan politikayı benimsemiş-
gimizi söylemek için. "Gerçeklere
yoldaş" Anadolu insanına haksızlık
olmasın diye... □

SANTIAGO STADINDA ÖLDÜ

Şili'li gitarist, şair, besteci ve şarkıcı Victor Jara,
Allende'nin halk birliğinin mücadelecisi yandaşların-
dan birisiydi. CIA planlı eylül 1973 darbesinin ertesin-
de, O'nun ülkesinin elli bin yigir genciyle birlikte San-
tiago'nun stadyumuna hapsedtiler. Jara'nın şarkıları-
nı duyan hapisane müdürü yaklaşıp sordu :

"Arkadaşlarına gitar çalıp, şarkı söyler misin?"

Jara'nın yanıtı kısaydı :

"Tabii ki söylerim."

Müdür, askerlerden birisine, "Gitarını getirin" di-
ye buyurdu. Çavuş gitti ve bir baltayla döndü. Victor'-
un iki elini de kestiler. Müdür alaylı biçimde, "Peki,
söyle bakalım şimdi, neden susuyorsun ki?" dedi.

Jara, kanlı bileklerini havada sallayarak, tutsak ar-
kadaşlarından kendisiyle birlikte söylemelerini istedi
ve birden Jara'nın bestesi olan halk birliği marşı elli
bin ağızdan söylenmeye başladı. Stadyum çınliyordu.

Tek yürekle, tek ses olan halk/Yenilmeyecektir hiç-
bir zaman... Daha marş bitmemişti ki, Jara'nın yarı
canlı gövdesi askerlerce kurşuna dizilmeye başlanmıştı...

ÖLÜMSÜZ ŞARKI VICTOR JARA

Hazırlayan: Adnan Özer
56 sayfa, 300 Lira.

Yaşamından çeşitli kesitleri yansıtan fotoğraflar, ken-
di yazdığı yazılar, şiir ve şarkı sözleri ile Victor Jara'-
nın Türkçede ilk kitabı. Bir albüm niteliğindeki bu ki-
tap, ikinci hamur kağıda, kare boyda, ofset baskılı ola-
rak hazırlandı. Yarın Abone Kulübü üyelerine yüzde
25 indirimli.

Tek istekler için 300 Liralık posta pulu gönderiniz.
ETKİN Dağıtım, Cumhuriyet Kitap Kulübü ve Bilge
Kitap Kulübü'nde edinebilirsiniz.
Yazışma adresi: Yarın, P.K.: 723, Kızılay-Ankara.
Posta Çeki No: 16486 O.

HALK OYUNLARI DERNEKLERİ ve KAZANDIKLARI ÖDÜLLER

TUFAK
(Turizm ve Folklor
Araştırma Kurumu)

Anadolu Folklor Vakfı

TUFEM
(Turizm ve Folklor
Eğitim Merkezi)
İzmir Gençlik Eğitim Merkezi

AFTUD
(Anadolu Folklor
ve Turizm Derneği)
Ataköy Spor ve Folklor Klubu

Ankara Klubu

Yenimahalle Çocuk Grubu

1969-Tunus Kartaca Şenliği)
Dünya birinciliği
1981-Fransa(Dijon Şenliği)
Dünya birinciliği
1983-Çekoslovakya
İki birincilik, bir ikincilik
Şubat 1984-İtalya (Agrigento Şenliği)
Dünya birinciliği
Altın Tapınak ödülü
Temmuz 1984-İspanya (Barcelona
Şenliği)
Dünya birinciliği
1984-Japonya
Gösteri dalında birincilik
1978-Fransa (Dijon Şenliği)
Dünya ikinciliği

1980-Fransa (Dijon Şenliği)
Dünya birinciliği
1984 İngiltere(Langollen Şenliği)
Dünya ikinciliği

1984-Polonya (Zakophene Şenliği)
Altın Balta ödülü
1984-Macaristan (Pecs Şenliği)
Başarı ödülü
1982-Fransa (Mata Şenliği)
Dünya birinciliği

"İnsan Yeşil kırdı kızıl gelincik açtığını görür de sessiz kalır mı?"

Aras Ören: Bir "Büyük Göç"ün Ozanı

Erkin Özgüç

Bavyera Güzel Sanatlar Akademisi ve Münih Üniversitesi tarafından ozan-yazar Aras Ören'e 1985 Adalbert-von-Chamisso edebiyat ödülü verildi.

Türkiye'deki okurların kitapçı vitrinlerinde pek sık karşılaştığı bir isim değil belki Aras Ören, ama Alman kitapseverlerin iyi

tanıdığı, Alman edebiyat çevrelerinde iyi bir yer edinmiş bir yazarımız, bir şairimiz. 1969 yılında Batı-Berlin'e yerleşti. O günden bu yana da Berlin'den ayrılmadı; Berlin artık O'na ikinci bir yurt oldu.

Alman edebiyatına katkısı olan ya-

bancı yazarlar için konan Adalbert-von-Chamisso ödülü, Bavyera Güzel Sanatlar Akademisi ve Münih Üniversitesi tarafından bu yıl ilk kez veriliyor. Ödülün maddi değeri 15 bin mark. Aras Ören'e ödül, göçmen işçilerle yerli Alman halkının birlikte yaşamlarını gerçekçi bir şekilde ortaya koyan edebi yapıtları için verildi. Aras Ören'in şimdiye dek Türkçe ve Almanca 19 kitabı çıktı. Yazar 20. kitabını tamamlamak üzere. Bunların hemen hepsi Almanya'da basılan Almanca kitaplar. Aras Ören yapıtlarını Türkçe kaleme alıyor, bunlar sonra Almancaya çevriliyor. Yazarı 1970'lerin başında, Almanya'da üne kavuşturan üç yapıtı, Türkiye'de de 1980 yılında, Remzi Kitabevi tarafından "Berlin Üçlemesi" adı altında yayımlandı.

Kitabın önsözünde, Fakir Baykurt, Aras Ören'i ve onun şiirini şu sözlerle tanımlıyor: "Berlin Üçlemesi" alışageldiğimiz şiir kitaplarına benzemiyor. Destan gibi, uzun soluklu bir şiir onun şiiri. Aras Ören kendisi bu tür şiir için eski Yunanca'nın "poem" sözcüğünü yeğliyor. Zaten onda ta Homeros'tan süzülüp Yunus'tan, Nazım'dan, Brecht'ten geçerek oluşan halis bir şiir özsuğu var. Kendine has, özgün, hemen hemen hiçbir ozanımızinkine benzemeyen bildiğimiz Alman ozanlarından da oldukça ayrılan bir özsu ve özellik... Kavrayan, geniş planlar içinde ayrıntılar veren usta bir anlatıcı o; onun için en uygun sözcük "ozan"...

Aras Ören yapıtlarında öncelikle göçmen işçi olgusunu işliyor. Bu göç olgusu içinde kendi konumunu da şu sözlerle dile getiriyor: "Her sanatçı içinde yaşadığı tarihsel ve sosyal koşullardan etkilenir. Bu doğaldır. Benim içinde yaşadığım tarihsel ve sosyal koşulların bir bölümünü, hem katıldığım, hem de hemen hemen ta başından beri tanıdığım olduğum, Türkiye'den Almanya'ya, Avrupa'nın kenar kırsal bölgelerinden, Avrupa'nın ortalarına, az gelişmiş ülkelerden, endüstri ülkelerine bu büyük göç belirler. Bütün kişisel yazgıları da içererek, bu büyük göçün evreleri belirler. Bu göçün böylesine içinde olup da zaten ondan etkilenmemek olasıydı. Olsa olsa bir duyarlılık eksikliği, bir katılımsızlık olurdu. Olabilirdi. Bende olmadı. Olmasını da istemedim. Yazınsal çalışmalarımı, en azından yazınsal yaşamımın belirli bir döneminde, bilinçle bu noktada yoğunlaştırdım. Hatta inatla yoğunlaştırdım. Öyle ki, benim yazınsal yaşamımın bu dönemi, bu göçün bütün oluşum evreleri ile içiçedir. Birlikte gelişmiştir, birbirinin izdüşümüdür. Dahası: Yazınsal

bilincim ile bu göç bilinci, karşılıklı olarak bir etkileşim içindedir. İşte bu açık. Göçün bizde oluşturduğu bilinç, eski benliklerin yırtılışı, ikiye bölünüşü, yeni özdeşlikler arayışı."

Yazarı bu kadar etkileyen bu büyük göç katılan insanların Berlin'e, Berlin'de Naunyn sokağına gelip yerleşmelerini Aras Ören şu dizelerle anlatır:

"Deli rüzgar bir gün
bir Türk'ün bığığını savurdu
ve bığığının peşinden koşan Türk
kendini Naunyn sokağında buldu.

Sessiz, kendi halinde
orta yaşlı bir kimseydi.
Bayan Kutzer'in alt katına yerleşmişti.
Yemez içmez, para biriktirirdi.
Sonra günün birinde, geldiği gibi,
sessizce çekip gitti.
O gitti ama;
ardından
kadın erkek,
çoluk çocuk,
memleketlileri sükün etti...

Ve Naunyn sokağını,
taze kin dolu,
özlem dolu,
umut dolu
bir bozkır havası kapladı.
Ve Naunyn sokağı
yaban illerinin
o yitik insanını
loş, rutubetli göğsünde
uyuttu.

Nice akşamlar, nice sabahlar
derken
berkes herşeyin o sokakta;
herşey herkesin o sokakta;
yadırganmaz bir parçası oldu.
Öyle ki bugün
Türklerin olmadığı bir Naunyn sokağı
belki sokaklığından kaybetmez ama
şu yaşlı günlerinin sonunda
çocuğu bir başlangıçta olurdu."

Milyonların katıldığı bu göç olgusunun toplumlar arası karşılıklı etkileşimini ve bunun yazın alanına yansımaları Aras Ören şöyle değerlendiriyor. "20'nci yüzyılın sonuna geldik. Avrupa kendine yeni bir özdeşlik arıyor. Birçok sıkıntıları var bunun. Avrupa kendine yeni bir özdeşlik ararken, birdenbire bakıyoruz ki, başka bir kültürden; Avrupa'nın geçirdiği kültürel aşamaları, tarihsel aşamaları geçirmemiş bir toplumdan gelen bir takım kişiler de kendilerine özdeşlik arıyorlar. Ortada birleşen bir nokta var: Her ikisinin de kendine özdeşlik arayışı. Bu birbirlerinin itici gücü olur varsayımından yola çıkıyorum. Şöyle ki, bizim buradaki yabancıların kendimize ara-

dığımız özdeşliğin izdüşümü olan buradaki yazınımız, aynı zamanda Avrupa yazınının da bir parçasını oluşturur, bir diğer yüzünü oluşturur görüşünden gidiyorum. Dolayısıyla ile kendimi Avrupa sanatının içine yerleştiriyorum, kendimi bunun içinde görüyorum."

Aras Ören kendilerine yeni özdeşlikler arayan göçmen işçilerin çocuklarının durumunu, ikinci üçüncü kuşağın konumunu, onların içine düşükleri duygusal çalkantıları insanı etkileyen bir biçimde şu dizelerle dile getiriyor:

"Emine'nin T.C. Berlin Başkonsolosluğu'na ve Berlin İçişleri Senatörlüğü'ne yazdığı bir örnek dilekçedir:

Sayın baylar,
Sözüm özürse, özürümü bağışlayın.
sözümü ama kabul edin.
Ben babamın pasaportuna kayıtlıysam,
babamın yazgısı benim yazgım oluyor
taa bozkırdan peşinde sürüklediği;
taa bozkıra - uçakta o konuşkan
amcanın dediği gibi
bir buldozer girip de 1950 sonlarında,
toprağı karmaya başladığından beri.

Arkasından yol göründü, gurbet
başladı,
gurbet daha sılasında başladı ama
o adına "Almanya" dedi.
şimdi de ben "Türkiye" diyorum.

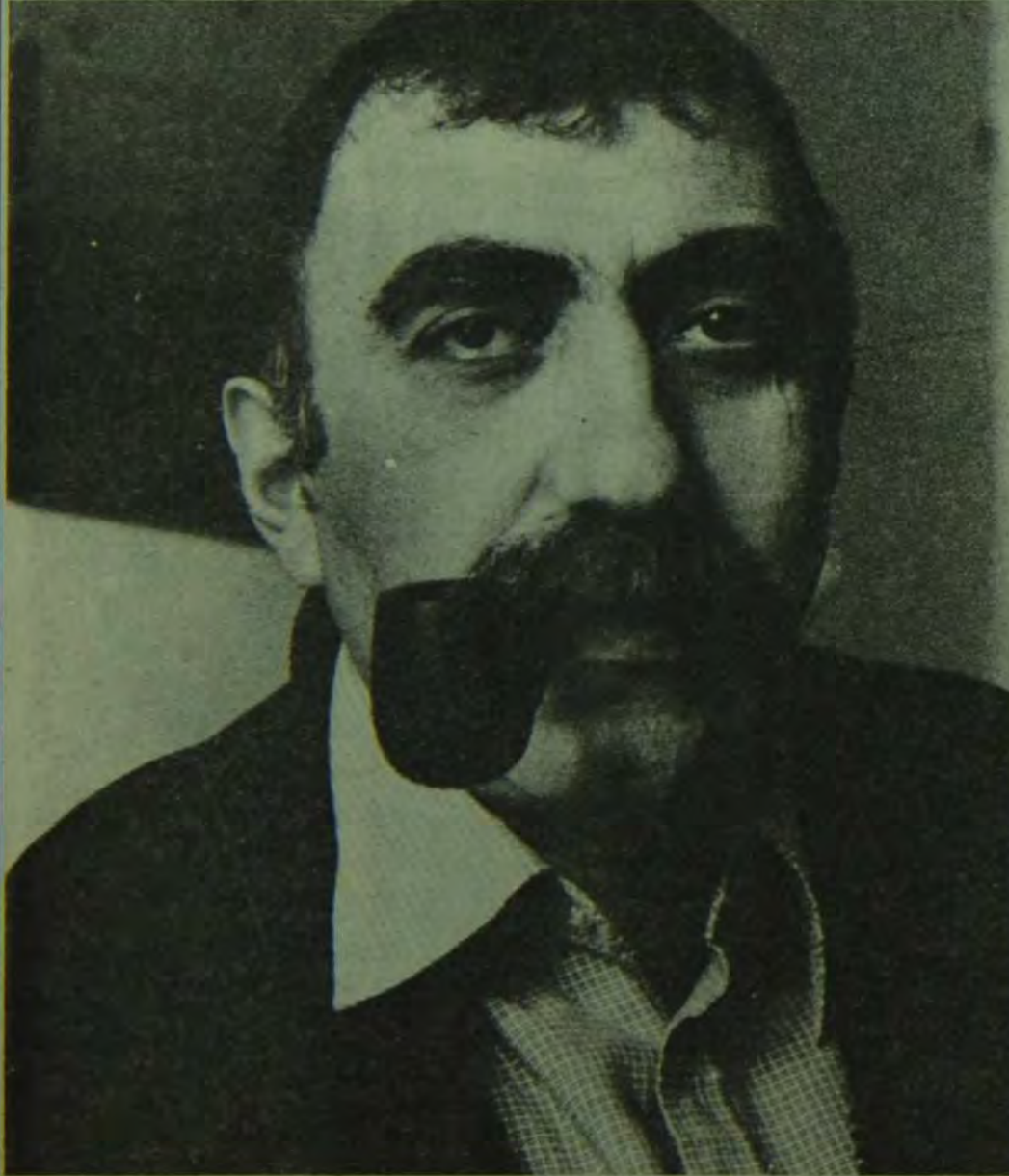
Ben geldiğimde beş yaşımı
doldurmuştum,

on yıldır buradayım, kardeşlerim
Berlin doğumlu.
Şimdi benim gurbetimin nere, sılam nere?
Babamın gurbeti benim sılam oldu,
benim sılam, babamın hâlâ gurbeti.
N'olur silin artık benim kimliğimi
babamın pasaportundan.
Kendi cebimde kendi pasaportum olsun
Soranlara kimliğimi açıkça söyleyeyim,
hiç utanmadan, hiç çekinmeden,
hatta biraz da öğünerek:
İçinde doğup yaşadığım yüzyıl beni
böyle etti:
Doğumum - 1963, Kayseri,
Yaşadığım yer - Berlin, Kreuzberg.
Emine."

Aras Ören'i, onun şiirini böyle bir iki alıntıyla anlatmak, böyle bir iki alıntıyla onun tadına varmak değil. Aras Ören'in tadına varmak için onun kitaplarını, onun şiirlerini uzun uzun, sindire sindire okumak gerekir. 1980 yılında Remzi Kitabevi tarafından onun üç yapıtı "Berlin Üçlemesi" adı altında Türkiye'de Türkçe yayınlanana dek, Aras Ören'i Türkçe okumak olanaksızdı. Ama bugün, Almanya'da da onun yapıtlarını, Frankfurt'taki Dağyeli Yayımevi Türkçe olarak çıkarmaya başladı. Sanırım bundan böyle Aras Ören Türk okurlara da pek uzak kalmayacaktır. □

Not: Alıntılar Aras Ören'in "Berlin Üçlemesi" adlı yapıtından alınmıştır. Baskı: Remzi Kitabevi, Türk Yazarlar Dizisi: 75 Aralık 1980

18 Şubat 1985 - Berlin

Aras Ören: "Kavrayan, geniş planlar içinde ayrıntılar veren usta bir anlatıcı"

1945 İzmit doğumlu Nezih Danyal, 1960'tan bu yana çeşitli gazete ve dergilerde çizmekte. İstanbul'da yüksek öğrenimi sırasında çizgi-film çalışmaları yapan Danyal, Ankara TRT - TV de grafiker ve prodüksiyon görevlisi olarak görev yaptı. Karikatür, kitap kapağı, afiş, kitap resimleme, dekor, sayfa düzenleme çalışmaları yapan sanatçının, TRT yurtdışı yayınları için kart yapılan çizimleri "Mizah ve Barış" adı altında dinleyenlerine yollandı. TV'deki jenerik ve çocuk programları yurtdışında yayınlandı. Radyo için yazdığı "Dünya mizahı ve karikatür" konulu dizisi de bulunan sanatçı, ülkemizde karikatürü siyasal makalenin bütünleyici ögesi olarak ilk kez uyguladı. DEVİR adlı albümüyle İtalya'nın Pescara kentindeki yarışmada Jüri Özel Ödülünü, 3. Balkan Film Festivali "Jenerik Filmi" yarışmasında da başarı ödülü aldı.

"Mizahın salt konuda kalmaması, çizgide de bulunması gerektiği" savının savunucusu ve uygulayıcısı olan ve Başkentte karikatür etkinliklerinin yaygınlaşması için çaba harcayan Danyal, Karikatürcüler Derneği Ankara Bürosu başkanlığını da yürüttü. 1980'de Ankara Sanat Sevenler Derneği'nin ULUSAL KÜLTÜRE KATKI armağanını aldı.

SANAT KURUMU

20 MART - 7 NİSAN 1985

Doğrunun Peşinde Bir Ömür Boyu

Afşar Timuçin

Anılar mı anlatmalı, kişiliğin den mi sözetmeli, yoksa otu rup ağlamalı mı? En iyisi taş gibi kalmak belki de. Bazı şeyler konuşulmalı, bazı şeyler susulmalıdır. Ölüm denilen çaresizlik karşısında susup kalmak en iyisi. Ölümünden geriye kalan boşluk konuşuldukça büyür. Gene de konuşmak, konuşmaya çalışmak daha anlamlı olabilir. Bir şeyler söylemek dindirebilir acıyı. Ölümün acısını ve o çok anlamlı anlamsızlığını anlatmaya kalkmak dipsiz bir kuyuya taş atmak değil mi? Ölümü çözümlmek için değil, ölümü dindirmek için konuşmak belki de.

Konuşmak, ama neyi konuşmak? Şöyle olsa daha iyi olurdu diye diye yeniden yaşamaya kalkmak mı yaşanılıp gitmiş! Yaşantı ki yaşamın en hain yanındır, her dokunuşumuzda bir başka ses vermeye hazırdır, pekiyi ne yapmalı, yaşantıyı kıskırtıp onu deli deli söyletmeli mi? Onca yaşanmışlık arasından çok belirgin görüntüler çıkararak acıyı unutmak ya da acıyı tazelemek en iyisi. Ben ki birçok ölüm karşısında acaip duygusuz kalmışım, bu duygusuzluğumdan ötürü kendimi ayıplamışım, bu defa nasıl oldu da buhar kazanına girmiş gibi oldum? Birilerine bir şeyler anlatmak istedim, kimse dinlemekle olmadı. Belki de acıyı oynuyorum sandılar.

Şükran Kurdakul'u, Arif Damar'ı, daha başka birilerini tanıdığım günlerde tanıdım A. Kadir'i. Ayaklarında lastik çizmeler olan yoksul bir yeni yetmeydim, benzerlerim gibi ben de şiir yazıyordum, belki de ne yapacağımı bilemediğim için. Onlar olgunluk çağına ermeye başlamış toplumcu edebiyat adamlarıydılar, her söylediklerini hikmet sayıp kafamın en içine yazmaya çalıştığımı bilirim. Sonra ben İstrati'nin deyişle "dün-yayı görmeye gittim", daha sonra da Doğu'yu görmeye. Döndüğümde bu toplumcu topluluğu birbirinin yüzü-

nü görmek istemeyecek biçimde dağılmış buldum.

A. Kadir'i o ilk karşılaşmalarımızdan altı yedi yıl sonra, Çemberlitaş'daki o altı üstü iki sinemadan birinde yeniden buldum. O beni daha dün görmüş gibi tanıdı, ben de onu burada bırakıp gitmiş de burada bulmuşum gibi kucakladım. Bundan on iki yıl kadar önce oldu bu raslaşma. Bundan on iki yıl kadar önce o sinemada karşılaşp konuşmasak belki yollarımız uzun süre kesişmeyecekti, belki de ben bugün bir büyük adamı yitirmiş olmanın acısına bir yakını yitirmiş olmanın dayanılmaz acısını eklemeyecektim. Her şey gıreci kızın başının altından çıktı, o koca sinemada kızcağız yerlerimizi arka arkaya kesmişti, o benim tam önümde oturuyordu. Filmin orta yerinde ışıklar yanınca geriye döndü, "Dünya halk ve demokrasi şiirleri" tasarısından sözetti. Şerif Hulusi Kurbanoglu 1971'de ölünce tasarımı kalmıştı.

A. Kadir : "... ey dayananlar, direnenler, savaşanlar Merhaba "

Birlikte yaparız, dedim. Nasıl se-vindi. Ne kadar zamanda yaparız, nasıl yaparız, nerede yaparız... derken uzun yıllar geçti. 1972-1975 arasında çok yoğun çalıştık. Bazen ben kalkıp Fatih'e gidiyordum. Bazen Sirkeci'deki ya da Beyazıt'daki kahvelerden birinde çalışıyorduk. Ben tasarlıyordum, sonra o şiirleştiriyordu. Bir şiir üstünde günlerce çalıştığ, gene de içine sindiremeyip olmuş mu diye sorduğu çok olurdu. Bazen şiiri geliştirme işine ben de katılıyordum. Bazen oturup birlikte kotarı-yorduk. Örneğin Robert Desnos'un fransız ulusal direnişini anlatan Pont-au-Change bekçisiadlı şiirini Sirkeci istasyonunun tam karşısında ki çıkmaz sokakta gizlerden uzak du-ran o küçük kahvede çevirmiştik (sanırım o kahve şimdi yok). Dize-ler türkü söyler gibi dökülmüşü du-daklarımızdan, o sırada birlikte söy-lediğimiz türkü onun kaleminden es-ki yazıyla kağıda geçiyordu:

Merhaba, ey uyuyanlar,
tehlikeli, gizli işlerden sonra uyuyan-
lar, merhaba,
merhaba matbaacılar, merhaba
bomba taşıyanlar,
merhaba demiryollarını uçuran-
lar, yangın çıkaranlar, merhaba,
merhaba bildiri dağıtanlar, silah ve
yiyecek kaçıranlar,
ey dayananlar, direnenler, savaşan-
lar merhaba!

Bizi iki kırk yıllık dost gibi birbiri-mize bağlayan ortak yanlarımız var-dı. Herkesin içinde söylenilmeyecek şeyler konuştuk onunla saatlerce ve saatlerce. Sanırım dostluğumuzu gü-zel kılan şeydu: aynı adamlardan tik-siniyor, aynı adamlardan ürküyör-dük. O bu tiksintisini ve ürküntüsü-nü dışa benden daha az yansıtıyor-du. Ben farfaraydım, kafam kızdı mı kimdi neydi demeden kalayı basıve-riyordum, Evet, öylece dost olmuş-tuk. Birimiz bir şeye takıldı mı öbü-rünü bulurdu. Ortak kitaplarımız çıktıkça sevinirdik. O bazen "bitmez bu dünya halk ve demokrasi şiirleri, benim ömrüm yetmez buna" diye tutunurdu. Ben buna karşı çıkardım. O bana Nazım Hikmet'i anlatırdı, ben sevgiyle, şaşkınlıkla dinlerdim. Şu edebiyat ortamında Nazım Hik-met'i kıskanmadan sevebilen çok az kişiden biriydi. "Nazım seni tanısay-dı çok sevecekti" dedi bir gün bana. Ona göre Nazım Hikmet kocaman bir çocuktuk, ona göre ben de çocuk-tum, ikimiz de telaştan ya da heye-candan üstüne başına şeyeyebilen kimselerdik. O beni çok sevdiği için erişemeyeceğim güzel şeylere benze-tirdi beni.

Bir gün "tembeldir çalışmıyor" gerekçesiyle işten atılınca vakti bol

bir adam olup çıktım, birkaç yıllık bir zaman diliminde ortak çalışmaları-mıza çokca vakit ayırabilir oldum. O benim işsiz kalışına çok üzülüyordu, karısından cep harçlığı alan adam durumuna gelmeme çok öfkeleniyor-du. Bir takım hesaplar yaparak kitap-lardan gelen ya da daha doğrusu damlayan paradan bana pay ayırma-ya çalıştığını, bu payları zorla cebi-me koymaya çalıştığını, buna bazen direndiğimi bazen yenildiğimi anım-sarım. Aramızda para konusu olma-ması gerektiğini geçenlerde zorla ve kesin bir biçimde kabul ettirdim ona. Bir süre sonra düze çıkmıştım zaten. Bana para vermek istediği zaman, bak derdim, ben şimdi devlet memu-ryum, ceplerim para dolu. Gülsüzdük.

Dedikodu ederek bilimi zedelemiş olmayalım, o zamanlar da bu za-manlar gibi ya da bütün zamanlar gi-bi yaman zamanlardı, dost yüzü ha-inliklerin ortalıkta kol gezdiği za-manlardı. Her şeyin asıl sahibi gibi birileri ortalarda dolaşır, birileri adı-na birileri için bir yerlerde kuşku üre-tirlerdi. Hele biraz kabadayıysanız, hele dilinizle birilerinin foyasını or-taya koyup canını yakmışsınız... Za-manlar değişti, öyle oldu böyle oldu, ben değişik işlere daldım, dünyadan elimi eteğimi biraz daha çektim, ev-le okul arasına kapadım kendimi... O zaman A.Kadir ağabeyimi yılda bir kere ya da iki kere görür oldum. Hem zaten o kadroyu genişletmiş, yeni çalışma arkadaşları bulmuştu.

Geriye bakıyorum, anlaşılır anla-şılmaz bir yığın şey görüyorum. Yıl-lar önce ben Sanatçılar Birliği başka-nıyken, A. Kadir'in otuzuncu sanat yılını kutlamıştık, tam bir bayram havası içinde. Ondan birkaç yıl sonra Yazarlar Sendikası A. Kadir'in altmış yaşını kutladı. Ben o toplantıyı o top-lantının yapılacağı gün haber aldım. Neredeyse gidemiyordum, kılı kılı-na yetişmişim. Tiyatronun o aralık yerinde kucaklaştık, iki yüzde iki acı gülsüle. Onunla birlikte çalışmış olanların tümü benim dışımda ko-nuşma yaptı o gün. Serde delikanlı-lık var, ben de kimseye nedir bu de-medim. Felsefede doktora yapma-dan tam on yıl önce Yenikapı'da ser-serilik doktorası yapmış olan ben ya susacak, ya ortalığı dağıtacakım. Ama mantığa bir kere daha güven-dim; bir şey aynı anda hem kendisi hem de kendisinden başka bir şey olamaz.

1940 kuşağı diye bir şeye aklım yatsa.. A. Kadir 1940 kuşağının Türk şiirinde toplumcu gerçekçi anlayışın en iyi temsilcilerinden biridir, demeliyim. Ezilen insa-nın dileklerini lirikliğin tatlı, yumuşak rüzgarında dalgalan-

dırmayı bilmiş bir şairimizdir o. Her zaman yalını süslüye yeğ tutmuş, de-rin görünmek yerine doğru söyleme-yi önemsemiştir. Sanattan çokbilmiş-liği ve yapmacıklığı kovmayı ya da onu zaten sanata yaklaştırmamayı başarmış olan bu som sanatçı genç kuşağın şairlerine en güzel örnektir. Şiiri, sanıyorum, eskidikçe değerle-necek, eskidikçe etkili olacak. Gelecek kuşaklar sanatta ve her şeyde dü-rüstüğün örneği olarak onunla da-

ha çok ilgilenecekler. İnsan dünya-sının nesli tükenmekte olan ya da za-ten az bulunan bilge insanın en yet-klin örneği olmayı başarabilmek bir mucize yaratmak gibidir. O bu mu-cizeyi sessizce ama kahramanca ya-rattı. Geriye kalan, ölümlülüğün aşıl-maz engelidir. Artık ne kızabilirler ona, ne özür dileyebilirler ondan, ne ona yeni bir yalan söyleyebilirler. Ama o her gün biraz daha ısıtır şiir dünyamızı. □

Ozan Ceyhun Atuf Kansu Anısına Şiir Ödülü Düzenlendi.

Ünlü ozan Ceyhun Atuf Kansu'nun anısına ailesince şiir ödülü verilmesi kararlaştırıldı. Bu konuda yapılan açıklamada, temel ölçüt olarak çağ-daş dünya görüşü ve dil bilincinin alınacağı, kitap halinde basılmamış şiir-lerin de bazı koşulları yerine getirmek kaydıyla değerlendirileceği belirtildi.

Açıklama şöyle:
"17 Mart 1985 Ceyhun Atuf Kansu'nun ölümünün yedinci yıldönümüydü. Ailesi olarak biz, onun öğretisini günümüze aktarabilmek, soluğunu başka ozanlarla tazelemek ve "can gülü"nü başka ozanlarda diriltilebilmek isteği ile bu günde onun adına bir şiir ödülü düzenlemeyi amaçladık. Bundan böyle her yıl düzenli olarak konulacak olan "Ceyhun Atuf Kansu Şiir Ödülü"nde, onun şiir anlayışı gözö-nüne alınarak, çağdaş bir dünya görüşü ve dil bilinci temel ölçüt olacaktır.

İlk kez düzenlediğimiz "1986 Ceyhun Atuf Kansu Şiir Ödülü"ne 1 Şubat 1985-1 Şubat 1986 tarihleri arasında yayınlanan tüm şiir kitapları katılabileceklerdir. Ayrıca, Seçiciler Kurulu üyeleri arasından seçilecek Ödül Yazmanı, bu tarihler arasında yayınlanan ancak çeşitli nedenlerle ödüle katılamayan kimi yapıtları da ödüle aday gösterebilecektir.

Özellikle genç şairleri özendirme amacıyla kitaplaşmamış şiirler bütünü de ödüle aday olabilecektir. Burada koşul, çeşitli nedenlerle kitap halinde basılma-mış şiirlerin bir kitap bütünlüğünü kapsamasıdır. Bir başka deyişle, ödüle bir tek şiirle değil, kitaplaşabilecek şiirler bütünüyle katılma olanağı vardır.

Ödüle aday olan yapıtlar, eğer kitaplaşmışsa 9 adet kitap olarak, eğer kitaplaş-mamış şiirler bütünüyse dosyalar halinde 9 kopya olarak "Işık Kansu- İnkılap Sokak No: 19/4 - Kızılay / ANKARA" adresine en geç ödüle son katılma ve aday gösterilme tarihi olan 1 Şubat 1986'ya değin elden verilecek ya da postayla gönderilecektir.

Ödülün Seçici Kurulu, Talip Apaydın (Yazar), Refik Durbaş (Şair), Ahmet Erhan (Şair), Bahar Gökler (Ailesi adına kızı), İsmail Karaahmedoğlu (Emekli öğretmen, İlgez Dergisi sahibi), Cahit Külebi (Şair), Uğur Mumcu (Gazeteci-yazar), Emin Özdemir (Dilci ve yazar) ve İlhan Selçuk'tan (Gazeteci-yazar) oluşmaktadır.

1986 Ceyhun Atuf Kansu Şiir Ödülü'nün sonuçları 17 Mart 1986 günü açıkla-nacaktır. 1986 yılı için ödülün parasal tutarı 100 bin liradır."

Öte yandan, Ceyhun Atuf Kansu'nun tüm şiirlerinin bu yıl içinde yeni-den yayınlanması için çalışmalar sürüyor. "Can Yayınları"ndan yayınlan-a-cak olan şiirlerin arasında Ceyhun Atuf Kansu'nun şimdiye değin kitaplaş-mamış tüm şiirleri de yer alacak.

Ahmet Erhan ve Kıymet Dolaner'in yoğun çalışması ve bir çok dergi ile süreli yayınların taranması sonucu Ceyhun Atuf Kansu'nun kitaplaşmamış şiirleri de böylelikle ilk kez kitap halinde yayımlanmış olacak. □

Ozan Hasan Hüseyin Baş Ucun Pınar, Ayak Ucun Göl Olsun

Azime Korkmazgil

Anma toplantısı yapılabilseydi, aşağıdaki yazı orada konuşulmuş olacaktı.

Birkaç gün önce bir gece, bir telefon geldi Gaziantep'ten. "Biz O'nu anarken, sen de bir şeyler söyleyerek, aramızda ol..." demeye getiriyorlardı gençler.

O gece de O'nu düşünüyordum elbet, nice öteki geceler ve gündüzler gibi. Gene suçluluk duyuyordum, o gitti, ben kaldım diye.

Görülecek hesaplar vardı da sanki, onun için geride kalmıştım.

Hangi hesaplar olabilir ki, yarım kalmış sözlerden başka.

Sözleri yarım kaldı.

Çok yıllar önce cezaevinden, şöyle kısacık bir mektup yollamıştı bana:

"yazı makinamı salona koy
salonun ortasına
bir yaprak da kağıt tak
beklesin beni

o yarım satıra söyle
çıkınca tamamlarım
masallarda atlar bekler sahiplerini
beklesin beni"

Sonra nice yıllar, nice yarım satırları tamamladı. Ama hiçbir zaman, bitirmedim sözlerini. Her zaman diyebilecekleri vardı, yaşam için, bu yurdun insanları için, insan tekinin kurtuluşu için..

Evet şimdi, onca yıl, günün hiçbir saatinde uzağında olmadığı yazı makinası, öksüz bir çocuk gibi, bekle-

yip duruyor, o köşede.

Ondan kalan her şey dokunulması zor bir emanet; suskun, susmuş, kalakalmış. Zaman bile öyle, donmuş, asılı duruyor odasında, çerçevelerde, raflarda..

Ve şimdi bir yıldır neye uzansam, ateşe değmiş gibi oluyor elim.

Anılara neresinden başlanır?

Ya, son'un başlangıcı hangi noktaydı, kim bilebilir? Zamanın bir yerinden yakalamaya kalksam, içimden bir ses, "o noktadan da öncesi vardı..." diyor.

Nedense, 1982 yazı'ndan öncesi, sanki kayıplara karışmış.

Yıllardır tatil yapamamış, kapalı çemberimizde dönenip durmuştuk. Her yıl, bir öncekinden daha zahmetli geçiyordu. Ekmeği alinteriyle kazandıran çabalar gittikçe ağırlaşıyordu. Ve herkes gibi biz de, daha bir zorlanıp duruyorduk.

Üstelik Onun en büyük, belki biricik tutkusu şiirdi, yani en güzele varmaktı. O yüzden, kitaplarının ardarda yayımlanıyor olması, sanki ona doyum getirmiyordu. O, gerçek şiiri yaratmanın peşindeydi.

"Sen git; yapılacak çok işim var benim..." demişti.

Böyle demişti.

Karısı da olsanız, büyük bir ozanın yaşantısı, ne ölçüde paylaşılabılır ki.. Dahası şiir, cumhuremfaat değil, kuytulara yazılıyor!

Toparlanıp Ağlasun'a gittim; onunla ya da onsuz, nice yazlarda olduğu gibi.

Bir mektup yolladı ağustosta bize, Ağlasun'a.

Garip ve kısacık bir serüvendi anlattığı: Doktor dostları Yücel Kanpolat ve Gürler İlçin ve onların doktor eşleriyle, sıcak bir ikindi vakti, Çankaya'da bir bahçede yemek yerlerken; çok sevimli, çok beyaz bir güvercin dolanmış, dönüp gelmiş, Hasan Hüseyin'in tepesine, beyaz saçlarının ortasına konmuş. Saatlerce oradan kalkmamış. Heyecanlanmış Ozan. Çevresindekiler de elbet.. Dostlarından biri şakalaşmış kendisiyle: "Hüseyin Abi" demiş, "Bedri'nin ruhu bu güvercin, bak içimizden seni seçti!"

Çok etkilenmiş Hasan Hüseyin. Kuş kalkıp gitmemiş. Bahçede koskoca bir olay sayılmış bu. Çevreden kimse sahip çıkmamış kuşa. Oradaki güvercinliklerden değilmiş. Sanki uzaklardan gelip konmuş, bu eşsiz başa..

Yemekten sonra, Dr. Yücel'in arabasıyla bizim eve çıkmışlar. Otomobilin içinde de, yolda da, merdivenlerde de, beyaz güvercin, hep oturuyormuş Hasan Hüseyin'in başı üzerinde.. İnanılması biraz zor; akli ba-

şında bilim adamı dostlarını, bu olaya tanık göstermese, "Hasan Hüseyin, ozanca bir düş görmüş.." diyebilirdim!

Kendisi 1978 temmuzunda yitirdiğimiz sevgili Bedrettin Cömert'e "Bedri" derdi. O beyaz güvercinin adını da "Bedri" koymuş. Kuş üç gün evde, kitaplıkta, Hasan Hüseyin'le gece gündüz birlikte olmuş. Hasan Hüseyin ona seslendikçe, o da gagasını Ozan'ın ağzına uzatıyor, sesler çıkarıyormuş. Bir gün, açık balkon kapısından süzülüp uzaklara uçmuş, gözden kaybolmuş; sonra aynı süzülüyle geri gelmiş. Ertesi gün bir daha gitmiş ve artık hiç dönmemiş. Hasan Hüseyin, tıpkı Bedrettin'i yitirdiğimiz olay sonrası olduğu gibi, olağanüstü sarsılmış. Günlere, beyaz güvercinin yolunu gözlemiş. Bizden başka, bazı dostlarına başta Hakkı Torunoğlu'na duyduğu bir dille, yazdı olup biteni. Bir yandan, kendisinin bu olaya mistik bir yaklaşımla baktığını düşünmemizden çekiniyordu; bir yandan da, coşkusunu ve alabildiğine etkilenişini gizleyemiyordu mektuplarında. Tatil sonu eve döndüğümde, kitap raflarında yiyecek kııntıları ve beyaz tüyler buldum. Hasan Hüseyin bu ilginç konusuna, mutfakta bulduğu bulgurlardan ikram etmiş, su ve ekme-
k vermişti.

82 sonbaharı, her zamanki gibi hızlıca geçti. Dışardan yorgun dönüyordum. Kimi zaman, ben geldiğim-de o dışarı çıkmış, eve not bırakmış oluyordu. O sıra pek dalgın, zihnen pek meşguldü. Gündüzleri evde "İşiklarla Oynamayın"ı baskıya hazırlıyor, öteki kitaplarının yeni basımlarını gözden geçiriyordu. Anımsayabildiğim kadarıyla, gözle görülür bir nedeni olmadığı halde, hayli kilo vermişti. Bana, sanki daha az yemek yiyor, ve daha çok çalışıyor gibi geliyordu. "Acelen ne?" diye takıldığım bile oluyordu kendisine; ama hasta olabileceği aklımdan geçmiyordu. Geceleri, uzun yıllardır yaptığına, uyuyamayıp kalkıyor, steno gibi kullandığı arap harfleriyle, kâğıt parçalarına notlar alıyordu. Bütün bunlarda bir olağan-dışılık yoktu belki. Lâkin, hem o denli şiir yüklü, hem de ürpertici, o beyaz güvercinli anıyı zihninden silip atamadığının, üstelik çevresiyle, örneğin benimle bunu paylaşamadığının ayırdındayım. Çemberinde hapsoldüğü duyguları kimseyle paylaşamıyordu ama, "olabilir, rastlantıdır" deyip geçemiyordu da.

Yılbaşını şöyle bir geçtik.

Ocak 83 ortasında, Ressam Balaban'ın sergisi açıldı Ankara'da. Birkaç hafta, gece gündüz birlikte olduk. Şubat başında Kızılküğü'nün genişletilmiş üçüncü basımı çıktı. Bundan mutlu görünüyordu. O günlerin birinde, Arı Sineması'nda Rahmi Saltuk'un konserine gittik. Rahmi, Acıyı Bal Eyledik'i söyledi dinleyicileriyle. O gün, en büyük coşkularından birini yaşadı Hasan Hüseyin.

83 kışı, Ankara'da şubat, gene çok soğuk ve karlı geçiyordu. Nasıl üşütüyse üşüttü. Sinirli, tedirgindi. Bir gece ben uykudayken, soğuk balkonda saatler geçirmiş. Ertesi gün kendisinden öğrenince bunu, şaşkınlığın da ötesinde bir duyguyla, orada, nasıl bir çılgınlıkla, ne yaptığını sordum. Güldü ama gergindi: "Yıldızları seyrettim..." dedi.

Biz şubat tatilindeyken, o pek keyifli değildi. Eve gelen bir doktor arkadaş, "pnömoni" demiş. O, basit bir grip geçirmekte olduğunu iddia ediyor, ciddi bir tedavi konusundaki ısrarını geçirtiliyordu. Gene de, O'nun takdirine sonsuz güvendiğim; anaca bir kararlılıkla, gerekirse zor kullanıp hastaneye götürmedim için, kendimi hep suçluyorum.

Okullar açıldı. biz karda kışta, kendi konularımıza daldık.

21 Şubat 1983 pazartesi akşamı eve geldiğimde, odasının kapısı açıktı. Çalışma masasının önünde oturuyordu. Her zaman telleri gergin olan yüzü, o akşam olağanüstü sakindi; hani, bir kadeife gibi yumuşak ve ılıktı bakışı. Onu böyle görmeye alışık olmadığım için, kaygılanıp sorduğumu, gayet net anımsıyorum: "Bugün sokağa çıkmadın mı?"

"Hayır" dedi, "bugün yeni kitabı Yayınevi'ne götürcektim; kendimi pek iyi bulmadım, hava da soğuk, yarın giderim.."

Dilci yazar dostu Hüseyin Kılıç'a da o gün telefonda aynı şeyi söylemiş. Almakta olduğu antibiyotiğe de nedense ara vermiş..

Akşam yemeğinden sonra, bir süre televizyon karşısında oturdu, sonra gidip yattı. Sabah uyandığımda, başucundaki süt bardağına dokunmamış olduğunu gördüm. "Gece kalktım, süt istemedim, bir portakal yedim.." dedi. Saat sekize on kala, ben evden çıkarken ayaktaydı.

"Çay taze, çorba da var.." dedim. "Tamam!" dedi.

Onunla gerçek anlamda, bu son konuşmamız oldu.

Benden sonra yeğenim Pınar da çıkıp gitmiş. O evde yalnız kalmış. Kahvaltı etmiş. Kapıdan gazeteyi almış, kendine çay koyup salona geçmiş. Saat dokuz otuzlarda telefona doğru kalkmış ve yere düşmüş.

Yaşamı, her şeye karşın, ozanca bir yalnızlıktı. O yalnızlığın yarattığı dramın en son örneği gibi, uçsa at kalmış yerde, öylece!

Öğleyin, rastlantıyla eve gelen Pınar, O'nu o durumda bulmuş. Bilgi Yayınevi'nden yardım istemiş. On-

lar hemen gelip, Prof. Hüseyin Rollas'ın muayenehanesine kaldırmışlar Hasan Hüseyin'i. Ben kendisine orada ulaştım. Henüz her şeyi ayırdıyordu ve konuşuyordu. Biz evden çıktuktan sonra olanları, kısa kısa orada anlattı. Eliyle şöyle bir işaret etti: Masada oturup gazeteyi karıştırırken, ilkönce sol yüzünde bir değişiklik duymuşmuş. Prof. Rollas, devam etmekte olan bir beyin kanaması tanısı koydu. Ozan ona getirdiğinde, tansiyonu 23'müş; sol yanda felç başlamıştı. Konuşmakta zorluk çekiyordu. Organizma altüst olmuş gibiydi!

Hasan Hüseyin'i A.Ü. Tıp Fakültesi'ne kaldırdık. Aynı üniversitenin hocalarından Sayın Yücel Kanpolat gözetiminde Ozan'ın derhal yatırılması sağlandı; ilk gerekenler neyse yapıldı.

Biraz sonra, Hasan Hüseyin serumlara bağlı yatarken ve henüz konuşabilirken, ben bazı ilaçlar için yakındaki eczaneye gittim. O sırada başucunda kızkardeşim vardı. Hasan Hüseyin bir ara gözlerini açmış, aralarında şu konuşma geçmiş:

"Sen misin Lâle?"

"Evet Abi.."

"Sol mu, sağ mı?"

Lâle, Hasan Hüseyin'in felcin yönünü sorduğunu anlayarak, "solda Abi.." demiş. O zaman Ozan, sağ kolunu hafifçe kaldırarak yumruğunu sıkmış, "iyi iyi, yazabileceğim!" demiş.

Döndüğümde dalgındı.

Bu kez başında, Hüseyin Kılıç da vardı. Serum ve ilaçları veriliyordu. O ara, kandaki şeker durumunu tahlil ettirdik, bir şey yoktu. Ancak, ilaçlara ve serumla karşın, tansiyon hâlâ 23'lerde seyrediyordu.

Geceye doğru, hepimiz Onun yanındayken, durumda ani bir değişiklik oldu. Bir an, Ozan sağ eliyle ağzını gösterdi. Su istiyor sanıp musluga koştum, avucumla su getirdim. Bir saniye sonra ağız sınıksıydı. Başındakiler tümümüz deneyimsizdik. Parmağımı zorla dişlerinin arasına soktum. Kasılma şiddetleniyordu. Gerçekten deneyimsizdik. Hiçbirimiz bir şey yapamıyorduk. Belki de o durumda bir şey yapamazdık.. Parmağım bir türlü kopmuyordu. Kendimden geçmemeye çalışıyordum..

Meğer, Hasan Hüseyin'le o yarım saatte, âdeta bütünleşerek yaşamakta olduğumuz şey, müthiş bir beyin kanaması imiş! Büyük bir olaydı bu. Kanın bedendeki uğultusu ve bedenin tümüyle katıldığı savunma ve karşı koyma eylemi ömrümüzce unutamıyacağımız büyük bir tablo koydu ortaya. O zaman bize bütün bir geceyi içine aldı gibi gelen bu olay, yarım saat kadar sürmüş.. belki de kırk dakika..

Cezaevinden : "... o yarım satıra söyle / çıkınca tamamlarım"

O süre içinde, oksijen vermenin dışında, hiçbir şey yapılamadı. Hasan Hüseyin, gözümüzün önünde gidiyordu.

Ölüm, an sorunuydu. Doktor Yücel, ameliyata karar verdi.

Dostlar! Ameliyatın ertesi sabahı başlayan şey, üçyüz yetmiş günlük, belki kısa, ama çok uzun, görülmemiş acı-lıkta bir aczin ve dehşetin ve Ozan açısından da, bir direnmenin öykü-südür. Belki de yaşanmış, en yürek burkucu serüvendir.

Mutlaka varmalı elim, diyorum hep, onu bir gün yazıp anlatmaya!

O serüven boyunca, Hasan Hüseyin'i yakından tanıyan-tanımayan, sayısız kişi acı çekti. Başta, hiç uyumayan yiğit Yücel Kanpolat olmak üzere, doktorları, son ana değin el-lerini, Onun üzerinden çekmediler. O yaşasın diye, ekmek paralarından kesip gönderen isimsiz emekçiler ol-du. Yaralarına yurtdışından ilaçlar ulaştırdılar. "Sıfır er aş pozitif kan", dayanışma denen şeyin simgesi gibi, bir destan olup yayıldı bilinçlere. Yurdun en uzaklarından insanları-mız, kan vermek için koşup geldiler, aylar ve aylarca.. Onun gözlerinin içine bakmadığımız, onun üzerine titremediğimiz bir an olmamıştır, bu üçyüz yetmiş gün içinde. Ve gün ol-du, umudun doruğundan baktık yer-yüzüne; gün oldu, dipsiz bucaksız kederlerde yitirdik kendimizi.

O süre boyunca, yaşamaya en çok, Ozan'ın kendisi inanıyordu ve belki de biz, o inançla ayakta durabiliyorduk.

26 Şubat 1984 pazar gününe de-ğün, dostları ve ev halkı olarak, kurtulacağından bir gün bile kuşkulana-madık diyebilirim. Solunum dizge-sinden başlayarak, organizmanın tü-müne birden o sabah yayılan krizi, ondan önceki sayısız kriz gibi, atla-tabilmesini içtenlikle ve umutla bek-ledik. Son iki ayda bilincin, baş dön-dürücü bir hızla aydınlanmaya doğ-ru gitmiş olması ve an an tuttuğum notlarda da görüleceği gibi, yavaş ya-vaş konuşmaya başlaması, bizdeki büyük iyimserliğin kaynağıydı.

Lakin falso nerede oldu, yanlış bizde miydi, doğada mı; bunu hiç bir zaman anlayamayacağız!

O akşamı ne zaman bulduk, o son yedi dakikayı nasıl geçirdik; belleği-min o noktası, herhalde hep karan-lık kalacak!

21.05'te, zaman durmuştu. Acaba duran zaman mıydı?

28 Şubat 1984 salı günü, gençler ve daha yaşlılar, herkes, hepimiz oradaydık, Maltepe Cami avlusun-da, bir büyük acıda bütünleşmiş, bir öfkede kenetlenmiş olarak.. Öylesi-

ne suskunduk ve öyle doğal bir di-siplin içindeydik, unutmazsınız!

Bir yanda sayısız çelenk, sessizli-ğin ortasında bekliyordu: bir yanda törenden sorumlu arkadaşlarımız, kalabalığı üçer beşer ayırarak, her grupu biraz öteye, Hasan Hüseyin'in başucuna, saygı duruşuna gönde-riyorlardı. Bir ara, Ozan'ın kardeşle-rini topluca öne almak istediler. Bu-nu gören, sırada bekleyen işçiler, "hayır, biz kardeşi değil miyiz!" di-yerek, sıralarını vermediler..

Ve sonra Onu, omuzlarımızı al-dık, bayrağa öyle sardık!

Gömütlüğe, belediye otobüsleriyle gidilecekti.

Binildi.

Dediklerine göre, bir soru dolaş-mış aramızda: Bunca çiçek oraya, neyle ve nasıl götürülecekti?

Bakmışız orda bir kamyonet duruyor!

Teoman Öztürk arkadaşımız, "bi-liyordum böyle bir eksikliğin olaca-ğını!" deyip, yanaştırmış aracı; ye-re göge sığmayan binbir rengin, bir çiğlik gibi taşınışı ve onları sokakla-ra saçmamaya çalışan gençlerin, ha-valara tutunurcasına şalkım saçak gi-dişleri, görülmeye değerdi; öylece belleğimde kalmış..

Hasan Hüseyin Ankara'nın Karşı-yaka'sında verildi toprağa; gecekon-dularca uzanan yamaçların hemen altında.

En son Niyazi Ağırnaslı, duygulu bir konuşma yaptı.

Susuyorduk elbet..

Ve işte, bir kez daha dolandık gü-neşin çevresini!

Bir yıldır, her gelip geçişimde, gö-müttaş yazılarını okumaktan öyle-sine yorgunum ki, artık gömütlüğün yollarını, başım önümde yürür ol-dum, henüz göge uzanamayan bin-lerce çam ağacının fısıltıları arasından.

Hasan Hüseyin'in dostlarının, dört bir yandan Ankara'ya ulaştır-dıkları katkılarının bir somutu olarak ve Mimar Mükremin Mun-gan'ın tasarımıyla gerçekleştirilen gömüt, geçtiğimiz kasımın 19'unda teslim alındı.

Pazarları, beyaz mevsim çiçekleri götürürüm Ona. Sivrihisar'dan getir-tilme kırmızı kayadan yontulmuş ya-tay ve dikey iki blokun üzerindeki yeşil su yoluna yerleştiririm tomur-cukları. Konuşamam Onunla.

Bir sevdâ, yaşanıp gelip geçmiş rüzgârlarla. "Şiirlerin şimdi daha çok okunuyor Hasan Hüseyin, daha çok belleklere kazınıyor!" demek isterim. Düşüncelerimin üzerine gü-neş açmış gibi olur. Susup, biraz bek-leyip, döner gelirim, dilimde-beynimde ölümsüz dizelerle.

Ve o gün bugündür sokaklarda,

her yerde gezdiririm yürek ağrımı, bir yangın gibi; Onu sevenlerle bu yangını paylaştığımı inanarak. Yoksa dayanılmaz!

Bana öyle gelir ki, Onun şiir ola-rak bıraktığı onbinlerce dizelik mi-ras, adı "Hasan Hüseyin Şiiri" olan tek bir yapıttır. O, bu yapıtın bölüm-lerini zaman zaman Kavel, Temmuz Bildirisi, Kızılırmak, Oğlak, Kızılkü-gü, Ağlasun Aşşafığı, Acıyı Bal Ey-ledik, Kelepçemin Karasında Bir Ak Güvercin, Koçero Vatan Şiiri, Hazi-randa Ölmek Zor, Filizkiran Fırtına-sı, Acılara Tutunmak, Işıklarla Oy-namayın.. gibi adlarla kitaplaştırdı. Hasan Hüseyin'de kitap adlarının herbiri, şaşırtıcı bir duyarlığın, sev-gi ya da öfke yükünün ürünüdür; şi-irlerine ayrı ayrı eğilmeden önce, bu adların çarpıcılığı dikkatimizi çeker.

Yazıp da yayımlatmaya zaman bu-lamadığı son şiirlerden, kendimce bir seçme yaptım. Daha önce O, "Kan-dan Kına Yakılmaz" adıyla bir kitap düzenlemiş, sonra vazgeçip, Acıla-ra Tutunmak'ın hemen ardından, Işıklarla Oynamayın'ı yayımlatmış-tı. Seçtiklerime ben de o adı verdim. Hiç yayımlanmamış şiirlerinden, el-de kalanlarla, yeni bir kitap daha düzenlenebilir.

Ve Onun elliye yedi yıllık yaşamının öyküsü de, dürüstlikle ve yüreklilik-le ele alınmalıdır. En az yaşam öy-küsü renkliliğindeki, o denli sevdiği ve yetkinlikle kullandığı Türkçesi ve biçimi, örnek alınacak olgunlukta-dır. Şiirlerinde, onca zengin bir gö-nülle işlediği temalar ve kara mizahla-lirizmin içiçe, bir çağlayan görüğü-yle akışında izlediğimiz sayısız şiir ögeleri, tek tek değerlendirilmelidir. Ayrıca, pek çok türdeki düzyazıları, oyunları, mizah öyküleri, dergi ve gazete sayfalarında kalan konuş-maları, denemeleri, eleştirileri, çocuk yazını dalında yazdıkları.. zaman yi-tirilmeden derlenip toplanmalıdır. Bir de, yurdun ve dünyanın dört bu-cağına yazdığı mektuplar var. Bun-lar, keşke tek elde toplanıp yayımlanacak duruma getirilebilse.. Son-ra, Onu tanıyan, yakından bilen dostlarının belleklerinde kalanlar var. Hiçbirimiz tembellik etmeden, bütün bunları da ak kâğıda dökme-liyiz; bence gereklidir ve yerden gö-ge değin değer!

Şimdilik aklıma gelenler bunlar.

Bir gün, içinde bulunduğum ve kolumu kanadımı oynatmamı engel-leyen duygusallıktan sıyrılıp, kalemi elime alabilirsem, bu dediklerime ben de elbet katkıda bulunmaya çalışırım.

Ve bence hiç kimse, "benim ça-pım ne ki.." dememeli!

Ankara, 26 Şubat 1985

"Son Burjuvanın Vasiyeti" ne Dayalı Bir Muhalefet Denemesi

Sargut Şölçün

Gece gündüz kapalı duran per-delerinin arkasında, düşün-celerini birleştirmeye çalıştı. İnsanın kendini gerçekleştirdiği alan-lar ve bu alanların sınırlarını geniş-letmek için mücadele etmek, ne ka-dar çekici geliyordu ona. Hazır her-kese ve herşeye de "ters düşmüş"-ken, bu mücadele içinde daha da de-rinleşmek fırsatını kaçırmamalıydı. Ama, birbirine bu kadar benzeyen insanlar varken, bu mücadeleyi ver-mek, yani "muhalefet yapmak" mümkün müydü? "Devlet-vatandaş işbirliği" öyle başarılı olmuştu ki, sanki iktidar partisinin kongresi ye-ni dağılmış gibi, sokaklar "işbirlik-çi"den geçilmiyordu. Kim üretiyor-du bu kadar maskeyi? Nerede üreti-liyordu bu milyonlarca maske? Ha-yır, "yönetilmek"ten hoşlanmıyor-du, "iktidar" olmalıydı. Oysa mu-halefetin çekiciliği ve verdiği yaratıcı gücün vazgeçememesi, kendisini, içinden çıkılmaz gibi gelen bir çeliş-kinin engebeli yollarına fena sok-muştu. Acaba "muhalefi bir iktidar"ı ya da "muktedir bir muhalefet"i se-çip rahatlayamaz mıydı? Gözlerini

kapadı, çok yorulmuştu, uykuya daldı...

EDEBİYATIN MUHALEFET POLİTİKASI

Marina Svetayeva, intihar etme-den önce şu satırları yazmıştı: "Biri Werther'i okur ve tutar kendini vu-rur; bir diğeri, Werther'i okur ve Werther kendini vurduğu için, tutar yaşamaya karar verir. Biri Werther gibi davranmıştır, diğeri Goethe gi-bi, "Burada, "genel tavır"la "davra-nış" arasında bir çelişki vardır. "Ga-lile"nin yaratıcısı için, tavır, davra-nıştan daha dayanıklıdır; çünkü, zo-runluluklara karşı duran tavrıdır, davranış değil. Werther'in ve Goet-he'nin davranışları farklıdır, ancak tavırlarında bir ayrılık görülemez. Birleştikleri en önemli nokta, muha-lif tavırlarının geleceğe yönelik olma-sıdır; ve bu güçbirliği, demokrasi ge-lenegine yapılış en önemli katkıları-dan biridir. Geçmişe baktığımızda, tarih kitaplarının "güçlüler" tarafın-dan yazıldığına şahit oluyoruz. Bu durumda, gerçekliği kavramak için "güçsüzler" in başvurdıkları kaynak

olan edebiyatın işlevi, bu sanata ye-ni bir boyut getirmiştir. Politika yap-manın imkânsız olduğu dönemlerde, edebiyat yapılmaktadır. Açıkta ki, burada edebiyat ve politika, "muha-lefet" ve "eleştiri" anlamını taşıyan ve insanın ilk varoluşuyla ilgili birer tavır olarak somutlaşan eylem alan-larıdır. Marx'ın, Prusya makamların-da ve Köln polisinde bulunan dosya-larında "edebiyatçı" diye geçmesi bir rastlantı mı acaba? Hem dili kul-lanmada, hem de savunduğu nokta-ların aydınlatılmasında edebiyat dünyasından yararlanması açısından "Kapital", özgün bir edebi değer ta-şımaktadır. Shakespeare, Balzac, Horaz, Juvenal, Ovidius, Vergilius, Goethe, Schiller, Don Quijote ve Oliver Twist, edebiyat dünyasının konukları olarak "Kapital" de yera-lırlar. "Kapital"le edebiyat arasında-ki alışveriş sonunda, bugün şöyle bir saptama yapmak mümkün olma-kta-dır: "Kapital", edebiyattan yardım alarak edebiyatın daha çok anlaşıl-masına yarayan bir düzeye yükselmiştir.

19. yüzyılın başında Avrupa'nın düşünce dünyasında, etkileri bugün bile kendisini gösteren dikkate değer bir gelişme oldu: Romantik dönem. Gösterdiği zengin çeşitlilik nedeni-yle, Alman Romantisi'nin Avrupa kültür tarihi içinde özel bir yeri var-dır. Almanya'da Romantik dönemin ilk düşünürleri, dünya tarihini üç aşamada değerlendirmişlerdir. On-lara göre, birinci aşama, Antik Çağ-da doğa ve insan arasındaki naif uyumdur. İkinci aşama, içinde yaşı-nılan şimdiki zamandır. uyumsuzluk (eleştiri ? muhalefet ?) çağıdır. Üçün-cü aşama, yeni bir uyumun kurula-cağı gelecektir. Fransız Devrimi'nin beklediklerini getirmemesi, geli-şmekte olan kapitalist üretim ilişkil-e-rinin insanı yalnızlığa iten "atomi-ze bir toplum" oluşturmaya başla-ması ve Napoleon işgali, Romantik-lerin nayallerini yıkmıştır. Artık ge-lecekte umut kesilmiş ve Ortaçağ-

Nezih Danyal

ın o dingin hayatına özlem duyulmaya başlanmıştır. Geliştirdikleri kendilerine özgü bir doğa felsefesine paralel olarak, iç dünyasına dönük özne, en aşırı ifadesini "deha kültürü"nde bulmuştur. Duyguya merkezî bir önem yüklenirken, din, gerçekliği kavramanın en yüce biçimi olarak görülür. Sonsuzluk, ulaşılması için çaba harcanması gereken bir amaçtır. Esas olan, "dünyayı poetik yapmak"tır; çünkü rasyonel dünya yaşanacak gibi değildir. Romantikler, kapitalizme de, burjuvaziye de küskündürler. Toplumdan ve insandan kaçmak için doğaya sığınmışlardır. İnsansız doğa kültürü, toplumu da doğanın organik bir parçası olarak gördüğünden, Romantiklerin devlet anlayışında bu mekanizmanın, organik bir birliktelik olduğu inancı yatar. Değişim kaçınılmaz olsa bile bu, önceden Tanrı tarafından belirlenmiş bir yörüngenin dışında gerçekleşemeyeceğinden, söz konusu organiklık, tarih bilincine de sinmiştir.

Romantik dönemin muhalefeti budur. Aydınlanma'nın, insanı, toplumu değiştirmeye yönlendiren bilincinin yanında, Romantik, kronolojik açıdan yeni olmasına rağmen, "eski"yi temsil eder. Romantik muhalefetin pasif eleştirisindeki "eski"nin kaynağı, dayandığı dünya imajının gelecek perspektifine sahip olmamasıdır. "Divide et impera"nın, Fransız Kralı XI. Ludwig tarafından ortaya atılmış bir ilke olduğu sanılmaktadır. Romantik dönemin atomize toplumu, bu ilkeyi uygulamak için çok elverişli bir ortamı. Ama buna gerek kalmadı; Romantik muhalefet, bunu gönüllü olarak gerçekleştirdi. Politik içgüdü ve irade fakirliğiyle malûl bir kültürün tehlikeye düşmesi kaçınılmazdır. Düşüncenin iktidardan uzak tutulması, muhalif güçlerin egemen güçler karşısında uğradıkları bütün büyük yenilgilerin ana nedeni olmuştur. Bütün büyük düşünürler, bir fikir üretmeden önce oturup önlerindeki "ideleler kataloğu"na göz atıp bunlardan birini seçerek çıkış yapmamışlardır. Tersine, önce belli bir "ide" onların bedenlerini sarmış, beyinlerini yakmıştır; ondan sonra onlar, "gladyatörler gibi arenaya çıkıp bu ide uğruna savaşmışlardır" dir. Heine, iktidar ve düşünce ilişkisi bağlamında 21. yüzyıla uzanacak kadar ileriye dönük bir kararlılık örneğidir; çünkü...

MUHALEFET BİR UZMANLIK İŞİDİR

Uyandı. Saatine göz attı, sadece beş dakika kadar uyumuştur. Kapalı perdelerine bakarken Svetayeva'nın konuşmasında değindiği satırları aklına geldi. Zorla da olsa, biraz önce

söyledikleriyle kendi gerçekliği arasında bağlar kurmaya çalıştı. Kararlıydı, ama nasıl başlayacağını bilmiyordu. Edebiyat, muhalefet, politika... "Asıl sosyalizm, gerçek bir parti çıkarı olmaksızın doğmuş ve komünist partisi kendini biçimlendirdikten sonra da, ona rağmen varolmakta devam etmek isteyen en mükemmel toplumsal edebiyat hareketidir." Alman İdeolojisi'nden aktardığı bu satırlar, biraz önceki konuşmasının içeriğine tıpatıp uyan, bir çerçeveydi; ancak, düşüncelerinin merkezine edebiyatı değil de, muhalefeti yerleştirmek istediğinden, bu alıntıyı şimdilik bir yana bıraktı. "Muhalef tavrı", kendisi için son derece önemli bir konuydu. Üstelik muhalefet yapmak için, gerçekten çok verimli bir dönemde yaşıyordu; esas olan, "muhalefet bilinci"nin uyanık tutulmasıydı. Kafasındakileri geliştirmek için, "muhalefet" konusunda uzman iki derginin kendisine yardımcı olabileceğini hatırladı. Bu dergilerden biri, "Doğu Avrupa"daki sosyalist muhalefet" konusunda uzmandı; diğeri...? Diğeri "muhalefet uzmanlığı" alanı daha genişti; daha iddialıydı: "Reagan'ın Nikaragua'ya müdahalesine karşı olduğumuz gibi, Sovyetler'in Afganistan'daki varlığına veya Çin'in Vietnam'a müdahalesine de karşıyız."

Yalnız bu ikincisinin birinci dergiye göre bir farkı vardı; sadece "muhalef bir dergi" olmakla yetinmeyip, bu muhalefetin "kalıcı" olduğunu ilân ediyordu. Birinciye göre çekiciliği herhalde bundan ileri geliyordu. Böylesine bir genellemenin uzun vadede büyük yanlışlara yolaçabileceği, toptancılığın zamanla, ayrıntıları farketmeyecek kadar "entegre" olabileceği ihtimali vardı. İnsanlığın muhalefet tarihinin milâdî olan "İlk Günah"ı hatırladı. Adem'le Havva iyi ki cennetten kovulmuştu; ama Antik Çağ, Hristiyanlık ve sermaye ile oluşan o yüce sentez, alında "İlk Günah"ın damgasını genetik bir miras gibi taşıyan bireyi öyle muhkem bir kaplan kafesine soktu ki, 1917'nin bir alınyazısı gibi gerçekleşmesinin doğurduğu şaşkınlık bugün hâlâ sürmekteydi. "Kalıcı muhalefet"i daha iyi anlayabilmek için daktilosunun başına geçti...

UNUTULMAYAN ÖRNEKLER

Politik sefaletin yoğun olduğu dönemlerde, dumanlı beyinlerin uğradığı felçlerden korunabilmek için bir tür "bunalım bilinci"ne sahip olmak gerekir. Zorbaların "liberal" ve "özgürlükçü" fanatik sağcılarının "demokrat" diye lanse edildiği böyle za-

manlarda, muhalefetin nerede başlayıp nerede bittiğini kestirmek zorlaşır; çünkü, iktidarın kendisi bile, Kafka'nın yazdıklarını hatırlatan bir bulanıklık içinde kalmayı tercih eder. Hiç bir iktidar, kendisine zarar verecek kuralları koymaz. Dolayısıyla, bile bile yaratılan bu belirsizlik ortamıyla muhalefetin etkisi sifıra indirilmek istenirken, "sonuçları olumsuzsa hükümeti destekleriz" tavrı, naifliktir; bunalım bilinciyle bağdaşmaz.

Yaşanan sefalet, getirdiği kavram kargaşası ve terörle şimdiki zamanı tutuklamışsa, geçmişe bakmak "Şimdiki zaman, dünün geleceği" olduğu için, geçmiş, bugün de, yarını da aydınlatıp demokrasi sınavının esaslarını belirleyen unsurları içerebilir.

Luther, 16. yüzyılın katı gerçeklere karşı muhalefeti başlatan kimse olarak tarihe geçmiştir. Zamanına göre bir "entellektüel" olan Luther, Katolik Kilisesi'ni eleştirirken, köylülerden yana tavrı almıştı. Eleştirisine rağmen, Papalık karşısında ikili oynayabilen, prenslerle de arayı bozmayan, bir süre Thomas Münzer'le aynı çizgide yürürken, hem devletle hem de ticaret sermayesinin ünlü adlarıyla yakın ilişkiler kurabilen bir "muhalef"tir. Kendisi, "boyun eğmekten kaynaklanan uşaklığı yenmiştir; çünkü yerine, ikna etmekten kaynaklanan uşaklığı getirmiştir." (Marx) Luther'in muhalefeti küçümsenemez; yaşadığı dönemde, düşünce düzeyinde kalan taleplerle bunların gerçekleşmesi arasındaki uçurum, ancak tarihin akışı içindeki birey-toplum ilişkisinin mantığıyla anlaşılabilir. Stefan Zweig, "Hayatı trajedi olarak yaşayan kimse, bir kahraman gibi ölür." derken, Kleist ve Nietzsche'yle Hölderlin ve Beethoven'i kastetmektedir. İçlerinde taşıdıkları "Kötü Ruh"un esiri olarak alt etmek istemedikleri huzursuzlukları, onları yaratıcı kılmıştır. Acaba, onlar, dünya ile bağlarını kopardıkları için mi başkaldırmışlardır, yoksa başkaldırdıkları için mi dünya ile bağlarını koparmışlardır? Hölderlin ve Beethoven'in talepleri somut ye geleceğe yönelikti; Kleist'in protestosu şimdiki zamanla sınırlıyken, aristokrat Nietzsche Roman-tik'e yüzünü dönerek çağına direnmıştır. Bizzat Zweig'in intiharı, faşizme "hayır" demenin bedelinin ödendiğini gösterir; ama bu ölüm, aynı zamanda, geçmişte yaşanmış trajediyaların artık sahnelenmeyeceğini hatırlatan acı bir anıttır.

Komik, ama anlaşılmaz değil... "Sağcı" bir başbakanın bugün bir yabancı ülke için sarfettiği sözler, otuz yıl önce söylenseydi, söyleyen hakkında, "vatana ihanet" suçlama-

siyla soruşturma açıları. Tıpkı pornografinin ya da Muhammed Peygamber'in Hatice Hanım'la olan ilişkisinin, zaman geçtikçe daha hoşgörülü olarak yorumlanması gibi... "Solculuk"la "muhalefet" in ölçütleri, her gün yeni baştan gözden geçirilmese, hele gelecek perspektifi konusunda hileli oyunun kurallarına yakınlık gösterilirse, düşünceye büyük bir haksızlık daha edilmiş olur. Entellektüel, "Yeni sorular soracak yerde, eski sorulara sürekli değişik cevaplar bulmak çabasında"ysa (Brecht), orijinallik konusunda bir hayli sıkıntı çekecektir. "Pasifist muhalefet" in iki ünlü adı Kurt Tucholsky ve Carl von Ossietzky, yirmili ve otuzlu yılların karanlık girdaplarında, "tek başına" mücadeleyi "seçmişler"dir. Hiç bir zaman parti üyesi olmadığı gibi, Stalin'in uygulamalarını da eleştiren Tucholsky, marksizmde, hızla sağa kayışı önlemek için bir şans gördüğünü ifade etmiştir. Naziler tarafından tutuklanmadan önce, Ossietzky'nin şunları söylediği bilinmektedir: "Hiç bir partiden değilim. Her yöne karşı mücadele verdim, daha çok sağa karşı, ama sola karşı da. Oysa artık şunu bilmeliyiz ki, solumuzdakiler yalnızca müttefiklerdir." Düşünceye iktidar yolunu kapayan muhalefet, günün birinde "aklayıcı" olmasa bile "eski". "Turandot ya da Aklayıcıların Kongresi"nde, düşüncelerindeki basitliği ve monotonluğu gizlemek için, "orijinal tavırlar" a giren "Tui"leri (ya da "Entel"leri) örnek göstermeye insanın içi el vermiyor.

GAF YAPMADAN MUHALEFET YAPMAK BİR BECERİLSE...

Masadan kalktı. Bir sigara yaktı ve evin içinde dolaşmaya başladı. Bütün esnekliğine rağmen, "muhalefet uzmanlığı alanı" daha geniş olan dergide çıkan yazıların çoğunu, demokratik bir paydaya oturtmakta güçlük çekiyordu. Özellikle iki yazının, liberal hoşgörü çerçevesine bile sokulması kolay olmayacaktı. Bu talihsizliğin nedeni, acaba bilgi ve enformasyon eksikliği miydi, yoksa "muhalef dergi" olmanın sürpriz sonucu muydu?

Tarihte direniş mücadelesi, yalnızca kaba kuvvete karşı değil, yanlış enformasyona ve yanlış bilinçlenmeye karşı da verilmiştir. Bilgimizden, bilincimizden en emin olduğumuz bir anda, dogmatik düşünce alışkanlığından esas olarak sıyrılmamışsak, başkalarının boynuna asmaktan sadistçe bir zevk aldığımız o yaftayı sırtımıza yapıştırmışız bile. Bazı merkezler karşısında "muhalef" olamamak... "Efendilerinin başkaları ol-

duğu davranışların efendisi olduğu muza ne kadar çok inanırsak, başkaları o kadar çok bizim efendimiz olacaktır." (Rauter) Heidegger'in neden faşist olamayacağını açıklaması yapılmak istenirken, faşistin "kafasız", ama Heidegger'in "kafalı" olduğundan hareket etmek, gerçekten ilginç bir yöntem. "Tezler ve ideleler", varlığının kuralları olamaz; Führer'in kendisi ve tek başına o, bugünkü ve gelecekteki Alman gerçekliğidir ve bu gerçekliğin yasasıdır. "Bu sözler, "kafalı" filozofun 3 Kasım 1933'de, üniversite öğrencilerine hitaben yaptığı bir konuşmadan alınmıştır. Bu tarihten sekiz ay sonra Göring, Berlin'de belediye binasının önünde şunları söylüyordu: "En basit SA erinden başbakana kadar biz, hepimiz, Adolf Hitler'deniz ve Adolf Hitler sayesinde varız." Bu sıkıntılı benzeşim, Heidegger'in bir faşist olduğu ispatlanmak istenmiyor; bu önemli değil. Önemli olan, "Batılı müttefikler"i bile kışkırtacak bir faşizm teorisiyle, ideolojik olarak "faşizm eşittir sosyalizm" demek için bir vesile yaratmak... Tarih, doğa, insan gibi düşünce alanlarını bilimlere kapayan Heidegger tipi varoluşçuluk, içinde belli bir "negatif ruh" taşır. Böyle bir irrasyonelliğin, İkinci Dünya Savaşı öncesinde, küçükbirjuva "Tui"lerin ilgisini çekip faşizmin pratigini ve ideolojisini kolaylaştırması, üzerinde kafa yorulacak bir konu. "Köpek Yılları" adlı romanında G. Grass, Nazi ordusunda yazılan raporlarla Heidegger tipi varoluşçuluğun dilinden parodi olarak yararlanmıştır. Bu da, edebiyat bilimini yakından ilgilendiren önemli bir konu. Ama şimdilik asıl sorun şu: Radikal demokratik bir muhalefet yapacağını ileri süren bir yayın organı, gündemin belirlenmesini alaca karanlık kafalara nasıl bırakabilir?

Eleştiri, bir tavır alıştır. Yaşamının özünü kavrayabilecek bilinç düzeyine erişen insan, yalnız dış dünyaya karşı değil, kendine karşı da eleştirci bir tavır almaktan çekinmez; hatta daha da ileri gider ve kendisiyle "alay eder". Kendini eleştirmeyi bir yana bırakalım; birey, bu eleştirci tavrı karşısında, herhangi bir merkeze ya da unsura, önceden belli bir "masuniyet" tanımaya kalsa, en önemli organından vazgeçmiş demektir. İşte o zaman, alışkanlıklar başlar; artık ışıklar sönmüştür, karanlıkta kendini güvence altına almak için içgüdüyle sağı solu yoklamak, eleştiriyle karıştırmak. İnsan, buna kendisini bile inandırabilir. "Muhalef dergi" de yayınlanan ve iki Almanya arasındaki ilişkileri konu alan yazı, genel olarak içerdiği görüşler bakımından hiç de "özgün" gelmiyor. Kolay kolay unutmayan ve has-

Nezih Danyal

sas duyu organlarına sahip bir okur, "her iki Almanya birleşmek istiyor, ama iki süper güç buna engel" tezinin nelerden kaynaklandığını hatırlayabilir. (Aslında bu konu, "Doğu Avrupa'daki sosyalist muhalefet" alanında uzman olan dergi tarafından ele alınsaydı, daha verimli olabilirdi; çünkü, onların kaynakları oldukça güncel. Ancak, belirtildiğine göre, -sadece "dikkat çekici" notunu almasına rağmen- bu yazı, bir hayli hoşnutluk yaratmış.) Kohl Hükümeti'nin Sovyetler Birliği karşısındaki barışçı çabalarının dile getirildiği "muhallif yazı"daki ana yöneliş, Sosyal Demokrat Parti'yle Yeşiller'in bile ağızını açık bırakacak bir üs-

lüpta düğümleniyor. Geçtiğimiz Eylül ayında Honecker, Batı'ya yapacağı ziyareti, bizzat Federal Alman Başbakanı Kohl ve hükümet partilerinin fraksiyon başkanı A. Dregger'in alay ve hakaret dolu açıklamaları nedeniyle iptal etti. F. Almanya'da parlamento içindeki muhalefet, bu açıklamaların, yumuşamaya götürebilecek bir yolun kasıtlı olarak kapatılması amacıyla yapıldığını bildirdi. Şimdiki Dışişleri Bakanı ve Hür Demokrat Parti Başkanı Genscher bile, her iki Almanya arasında diyalogtan yana olduklarını belirtti. Yalnız "Bild" gazetesi şöyle bir yorum yaptı: "Honecker gelmiyorsa, Kremlin kendisine uçuş yasağı koyduğu

icindir." Yalta'nın kırkıncı yıldönümü nedeniyle güvenlik uzmanı Brzezinski'nin yaptığı açıklamalar, "uzman muhalifler"i harekete geçirecek malzemelerle dolu. "Avrupa'nın bağımsızlığı" başlıklı Pentagon taktiklerinin samimiyeti, safdil insanları bile şüpheye düşürürken, "muhallif" dış politika uzmanlarının neler yazacağı pek merak edilmiyor.

"Muhallif dergi"nin, galiba radikal ve gerçekten demokrat bir yanı var. O da karikatür sayfası. Karikatür, sanatın sağladığı geniş hareket alanı içinde, "dalga geçerek" muhalefet yapıyor; yanlış bilinçlendirmeye karşı bir alternatif yaratıyor. Muhallif olmak ve kalmak isteyen bir yayının organı için herhalde hayli yetersiz bir durum.

YANLIŞ BİLİNÇLENMENİN SONUCU OLARAK YANLIŞ İTTİFAK

Bilindiği gibi, yanlış bilinçlendirmenin başarıyla uygulandığı yer okuldur. Sonra bu, kitle iletişim araçlarıyla desteklenir. Bu hengâme içinde, insanları muhalefet ve eleştiri yolunda ikna etmek kolay değildir. Yanlış bilinçlendirme insanların yüz hatlarını bile etkiler, onları "kendilerinin bekçisi" haline sokar. E. Fischer'e göre, egemenleri silahları değil, kitlelerin yanlış bilinci korumaktadır. Dieter Duhm, yaptığı geniş korku analizinde, rasyonel açıklama yapamamanın, özne olmaya son vermek anlamına geldiğini belirtiyor. Bu, "düşünen insan" rolünü üstlenmiş bireylerin yanlış bilinçlenmesiyle, egemenlerin ulaşamayacağı aydın çevrelerin de esir alınabileceğinin ifadesidir. Böylece, var olan baskıya karşı çıkılacak yerde, düşünce tembelliğiyle yaratılan antientellektüalizmin ortamında bu baskı, "teslimiyetin subjektif duygusu" halinde yaşanır. İnsan, birey olmaktan vazgeçerse, kendi hayatını da kavrayamaz. Doğa olayları, toplumsal gelişmeler, anonim birer korku kaynağı haline gelebilir.

Cinsellik, komünizm, faşizm, özgürlük, iktidar, savaş, gelecek, Stalin, CIA, KGB, azınlıklar... Bunların hepsi, bir felaketler zinciri oluşturur. Karmaşık konular, ilkel stereotipler halinde basitleştirilir. Bilgi ve düşüncede bir kere taviz verilirse, köleliğin sonu gelmez; mitler bir kere yaratıldı mı, herşeye "cesaret edilir". Bireysel korku, kollektif acımasızlığa yönelir, insanlar gruplar halinde içlerine kapanır ve "kendilerinden olmayan" a saldırmaya başlar. Sonra, belli sıfatlardan kalıplar dökülür. Bu durum, "Eller yukarı-cepler dışarı-düzeni" için olduğu kadar parlamenter demokrasilerde de geçerlidir.

Yalnız, "sivil toplum", yanlış bilinçlendirmeyi çok ince yöntemlerle yapabilecek güçtedir. Cazi entegre edebildiği gibi, sistemi acımasızca eleştiren muhaliflerini de "toplumun hokkabazları" (Heinrich Böll) haline getirir. İnsan onurunun "değişim değerine dönüşmesi"yle açıkta kalan "birey"i bir rozet gibi yakasına takan "sivil toplum", yarattığı toplum-birey çelişkisi içinde, onu özgürlüğün kimlik kartı gibi kullanır. "Sivil" olmadıkları halde, tarihte bunu yalnız Naziler başarmışlardır. "Her türlü takdirin üstünde" olan bu başarılarını, "Lingua Tertii Imperii"yi günlük dile sokabilmelerine borçludurlar; böylece, belli gerçekleri ve yüzeysel görüngüleri, aslına sadık olarak vermekten çekinmemişlerdir.

İnsanın yaratıcılığı ne kadar engindir. Ama anlık başarılar uğruna ilkelere vazgeçerek, zorluklar karşısında yalınlığa düşerek yanlış ittifaklar içinde bu yaratıcılık heba olabiliyor.

YANLIŞ İTTİFAKIN SONUCU OLARAK "MUHALEFET"

"Sivil Toplum", beşyüz yıllık itiş kakış sonunda varılan noktanın adıdır. İnsan, psikik gerginlikler içinde kendini savunma içgüdüleriyle hareket ederken, kişiliğini değiştirmesi imkansız olduğu zaman, kalker elbisesini değiştirir. "Sivil toplum"u kavrayabilmek için, ikinci büyük savaştan sonra Almanya'nın batısında uygulanan neoliberalizmin iki işlevini bilmek gerekir. (R.Kühnl) Faşizmin yenilgisi ve Sovyetler'in elde ettiği büyük prestij ortamında, liberalizmin yenisi, birinci olarak özel mülkiyetin kurallarına dokunmadan kapitalizmi aşmanın ve sosyal adaleti sağlamanın mümkün olduğunu gösterecektir. İkincisi: Devletin, ekonomik sistemin planlanması konusunda yapacağı her türlü müdahaleyi, "özgürlük düşmanı önlem" olarak ilan edecektir. İşlevlerini yerine getiren neoliberalizmin konumuzla olan ilgisi açısından, aşağıdaki hikâye yardımcı olabilir:

Bir zamanlar, sevimli bir marangoz çırağı varmış. Bu çırac, çalışmış çabalamış, üçe alıp beşe satmış, kazık açmış, sonunda bir mobilya fabrikatörü olmuş. Refah içinde yaşarken, eski meslektaşlarının yaptığı dedikodular kulağına gelmiş. Artık marangozların devam ettiği meyhaneye uğramıyormuş, zanaatkarların toplantılarına gelmiyormuş, işçilerine az para veriyor ve kötü davranıyormuş, gece gündüz para harcıyor-muş... Mobilya fabrikatörü gülümsemiş ve bu dedikoduların daha da

yayılması için, elinden geleni yapmaya başlamış. Nedeni şu: Ona eski meslektaşları, sanki kendisi hâlâ o eski marangoz çırağıymış gibi saldırmışlardır. Ve marangozlar, yalnızca yaşadığı hayata kızdıkları sürece, kendisinin bu arada fabrikatör olduğunu unutacaklardır.

Muhalefet, bir bilinç sorunudur. Hele politik sefalet azgınlaşmışken, bunun özel bir bilinç, yani "bunalım bilinci" olması zorunludur. Gelecek perspektifinin yoksunluğu içinde yapılan muhalefetin, zamanla istemeyerek de olsa- bir "benimseme" havasına gireceği (ya da soku-lacağı) hep akılda tutulmalıdır...

ANCAK VÂRİSLERİN BECEREĞİLECEĞİ BİR MUHALEFET

Daktilodaki yazısının girdiği diktik havanın yarattığı sıkıntıyla çalışmasına ara verdi. Kalktı; dolaşırken Thomas Mann'ın "Doktor Faustus"unu okumaya başladı. Kitabın arasında bulduğu kağıt parçasında, Kamnitzer'in "Son Burjuvanın Vasiyeti" başlıklı kitabından yaptığı alıntılar gözüne ilişti.

"Goethe'nin 'Faust'unda Ortaçağ'dan Rönesans'a olan geçiş, Aydınlanma'nın ilerleme inancı açısından çağına uygun bir karşılaştırmadır. Burada başlıktaki kahraman, çağdaki doğa ve toplum bilimlerinin düzeyindedir; varoluşun anlamını aramak ve bunu kendinde denemek amacıyla, yalnızlığından çıkarak dünyaya açılır. Bu uğurda, ruhunu Mephisto'ya bırakır. 'Doktor Faustus' için bütün bunlar geçerli değildir. Gerçi burada da başlıktaki kahraman, aynı biçimde var-olmanın anlamına özlem duymaktadır. Ancak, o, yerine getirilişi hayatın sokaklarında aramayıp, düşünce âleminde kalmakta; kendisini cehennemin ateşyle ısıtacak ruhları yanına çağır-maktadır. Ne var ki bunlar, kendi ruhunu yakıp kül etmektedir. Sonuç olarak da, kendisi kurtarılmayıp kaybolup gitmektedir. Onun somutlaştırdığı burjuva dünyasının, klasik Faust'la ortak bir yanı, uzun süredir kalmamıştır." Bizzat Thomas Mann, 1939'da, apolitik bir kültür insanının çıkabileceğine inanmanın, kendisinin büyük umutlar bağladığı burjuvazinin hatası olduğunu yazar. "Yapılan sahtekârlığı anlayabilmek için, yeteri derecede 'politikacı' olmamamız... bizim suçumuzdur" İncelikler ve ayrıntılar insanı olan Thomas Mann, düşüncesiyle iktidarı ayırma kabiliğine karşı çıkmıştır.

Galiba mesele açıktır: Bugün için esas olan, demokrasidir, ama demokrasi mücadelesinde seferber edilecek güçler demokratik güçlerdir.

Bu seferberlikte, "olağanüstü dönemin demokratları"nın da yeri varsa, -ki bu sırada hep sağa bakıldığı için, var olan birikim görülmemektedir-, onlarla demokrasi mücadelesi verilemez. Ünlü antidemokratlarla demokratik muhalefet yapılmaya kalkılırsa, ortaya çıkan sonuçlar, ilerde tarihi tahrif etmek için uygun birer malzeme olurlar. Kendi sağıyla birleşip muhalefet (ya da, iktidar ufk-a yerleştirilme bile, politika) yapanlar, 2. ve 3. yüzyıllarda Roma'daki "Apologetler"e benzerler. Hristiyan demokratlık, apologetliğin en ileri aşamasıdır. Gündemdeki sorun, üst sınırı belli olmayan demokrasi mücadelesiyse, hiç olmazsa "Son Burjuvanın Vasiyeti"ne sadık kalınmalıdır. Bu vasiyette, bütün ilerici geleneklere sahip çıkmak vardır; muhalefet bilincinin, eleştirici düşüncenin, iktidardan vazgeçmeden canlı tutulması vardır; ama, "devlet-vatandaş işbirliği"nin bir tezahürü olan muhbirlik yoktur. Gizli duyguların değil de, nesnel enformasyonun üstünde kurulmuş bir tartışmanın, bilimsel bilgiye erişilmesi açısından oynadığı rol inkâr edilemez. Herkes için tartışma ortamının yaratılması uğruna mücadele etmek de vardır. "Son Burjuvanın Vasiyeti"nde. Entellektüellerin "beyinleri, dillerinin ucunda olduğu zaman" (Brecht), başlarına nelerin geleceği bellidir; çünkü o zaman, yaşanan gelişmenin entellektüel süzgeçten geçerek toplumsal pratiğe dönüşmesi söz konusudur. Ve bu dönüşümün verdiği zevkten, katılan herkesin pay alma-ya hakkı vardır.

GÖLGEYE GÜVENMEK YERİNE JAKOBENLİK—OLUR MU ?

Yaratıcılığın sönmemesi için, iktidarın katı kalıplarına girmektense, muhalefetin dinamikliği elbette tercih edilir. Ancak, muhalefet için muhalefetin, bir süre sonra, muhalefete karşı muhalefet durumuna düşmesi için, dinamik bir iktidar bilincine ihtiyaç vardır. Biraz rizikoludur ama, "küçükburjuvaları korkutan, burjuvaziyi de rahatsız eden" Jakobin gelenek belki böyle bir bilinç sağlayabilir...

Yeniden daktilosunun başına geçti. Bu sefer, güneşli bir havada bir yol ayrımında, çaresizlik içinde ağlayan adamın imkânları ve imkânsızlıkları üzerinde düşünecekti. Nereye gitmesi gerektiğini kendisine söyleyebilecek olan yalnız gölgesiydi; ama onu da kaybetmişti bu adam. Ara başlığını aristokrat Nietzsche'den seçti: "Varoluştan en büyük zevki çıkarmak, tehlikeli yaşamak anlamına gelir." Yerinden kalktı, perdeleri açtı...

Nezih Danyal

O kuyucuya saygı, okuyucuyla bütünleşmek... Bunun da kaçınılmaz gereği o gur kaynağı tanımak...

Bilim ve Sanat'ın 41. sayısında sunduğumuz ve okuyucularımızdan yanıtlamalarını beklediğimiz anket formlarının değerlendirme çalışmaları büyük ölçüde tamamlanmış bulunuyor. Yaklaşık iki ayı kapsayan yanıtlama süresi sonunda, hepimize kıvanç ve onur verici bütünlüğü oluşturan anket formları, okuyucularının dergilerine sahip çıkma duygusu ve niteliklerine yaraşır biçimde özenli, incelikli, bilimsel bir değerlendirilmeye alındı. Toplam 20 sorudan oluşan ve yanıtları itibarıyla da oldukça ayrıntılı değerlendirmeleri gerektiren anket formları üzerindeki çalışmalar uzun sürdü. Ancak konunun Bilim ve Sanat'a yaraşır ciddiyette uzmanlık çalışması gerektirdiğini ve bunun da gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda, okuyucularımıza bir kez daha şükran duygularımızı iletiyoruz.

Değerlendirme sonuçlarını okuyucularımızla paylaşmadan önce tüm okuyucularımızı, Bilim ve Sanat'a emeği geçen herkesi kutlamak istiyoruz. Böyle bir kutlama için birçok neden var: Önce, ankete katılım önemli bir oranda gerçekleşti. Yanıtları dergiye ulaştırmak için posta masrafı, kolayca anlaşılabilir bir nedenle, okuyucularımıza bırakılmıştı. Sonra, anket yaz ayları başında, okuyucuların önemli bir kesiminin tatil vb. nedenlerle olağan yerleşim yerlerinde olmadığı bir döneme rastlamıştı. Bütün bunlara karşılık Bilim ve Sanat okuyucularının katılım oranı yüzde onu aştı. Ankete katılanlar sorularımıza özenle, coşku ile yanıtlar verdiler. Büyük bir bölüm, sorulan soruların yanıtları yanısıra kendi düşünce ve önerilerini uzun uzun, titizlikle iletiler. Bütün bunların aynı coşku ve özenle değerlendirildiğini, değerlendirilmekte olduğunu bildirmek isteriz.

Katılanların bir bölümü kişisel konularıyla ilgili soruları yanıtlamakla birlikte, Bilim ve Sanat'ı kişisel bir değerlendirmenin ötesinde benimsediklerini açıkça belirtiyorlardı. Bu okuyucularımızın dergiyle kendilerini tümüyle özdeşleştirdiklerini, bu nedenle tercih belirten sorulara yanıt vermeyi gereksiz gördüklerini saptadık. Hiç kuşku yok ki bir dergi çalışanları için duyulan heyecan verici bir durum. Ancak, önemli bir gösterge olmasına karşın bu tür yanıtların sizlere sunulan değerlendirmenin dışında tutulması, ortalama okuyucu profilinin ve görüşlerinin ortaya konulması için gereklidir. Bu nedenle değerlendirme bunlar dışında kalan yanıtlar üzerinden yapılmaktadır. Bu durumda yanıt verenlerin oranı Bilim ve sanat okuyucularının yüzde 8'ine yaklaşan ve bu tür

Anketimiz Sonuçlandı: Yeni, Güzeli Özleyen, Bilinçle Arayan Okuyucu Kitlesi...

Bilim ve Sanat Aydınlığımız

araştırmalar için yeterli bir kitledir.

Yanıt veren kitlenin dergimizin dağıtımının gerçekleştiği alana göre dağılımı da tam bir koşutluk göstermektedir. Bu bakımdan da anketimize katılanların Bilim ve Sanat okuyucularını temsil eden bir kitle olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu temsili kitlenin kimliği, değerlendirme ve istekleri Bilim ve Sanat'ın okuyucularıyla tam ve gerçek bir uyum içinde bütünleştiğini göstermektedir. Bu sayımızda sizlere ankete katılan kitle, başka bir deyişle Bilim ve Sanat okuyucuları kendi özellikleriyle tanımlanacak, gelecek sayıda ise bu kitlenin Bilim ve Sanat'ı değerlendirmesi ve beklentileri ortaya konulacaktır. Bu tanımın Bilim ve Sanat'ın kimliğinin tanıtılması olduğuna inanıyoruz.

BİLİM VE SANATI KİMLER OKUYOR?

Bilim ve Sanat okuyucuları içerisinde erkeklerin oranının yüzde 88.0 ile çok yüksek olmasına karşılık, kadınların yüzde 11.5 oranına ulaşmaları önemli bir olaydır (Tablo 1). Özellikle yerleşme bölgelerine göre yapılan değerlendirmede kadınların köyler ayrı tutulursa genel orana koşut dengeli dağılımı, Bilim ve Sanat'ı okuyan kadın kitlenin sadece büyük kentlerde oturmadığını göstermesi açısından anlamlıdır.

TABLO : 1

Cinsiyete göre dağılım	%
Kadın	11.5
Erkek	88.0
Yanıtız	0.5

Bilim ve Sanat okuyucularının genç bir kitle oluşturduğu Tablo 2'den görülmektedir. Gerçekten de 20-30 yaş grubu kitle içinde yüzde 59.7 oranında yer almaktadır. Ancak, orta yaş grubu olarak değerlendirebileceğimiz kitlenin yüzde 20'yi aşması ve yirmi yaş altında ve 50 yaş üstündekilerin de kitle içinde temsil edilmeleri dergimizin, yaş grupları olarak toplumun geniş bir kesitine seslenebilme özelliğini ortaya koymaktadır.

TABLO : 2

Yaşa göre dağılım Yaş grupları	Kitle içinde % oranı
15-20	11.9
20-25	35.8
26-30	23.9
31-50	24.3
50-	0.9

Öğrenim düzeyine göre dağılımı incelediğimizde dergimizin eğitim düzeyi yüksek bir kitlede yankı bulduğunu görmekteyiz. Gerçekten de Tablo 3, yüzde 69.2 oranında yüksek okul mezunu ya da öğrencisi bir kitleyi işaret etmektedir. Ancak bu tabloyu anlamalı kılın, Bilim ve Sanat'ın daha alt öğrenim düzeyinde bulunanlar tarafından da izlenmekte olmasıdır. Öğrenim durumuna göre çapraz karşılaştırmalarla elde edilen değerlendirmeler, öğrenim düzeyinin farklılığına karşın genel bir koşutluk göstermektedir. Bu sonuç, Bilim ve Sanat okuyucularının, bireysel özelliklerine göre çok çeşitli olmakla beraber, toplumsal konulara bakış ve algılayışlarında bilinçli, aydın ve geniş bir birliktelik taşıyan kitle olduğunun göstergelerinden birisini vermektedir.

TABLO : 3

Öğrenim düzeyine göre dağılım	%
İlkokulu bitirmiş	5.1
Ortaokulu bitirmiş	6.4
Lise öğrencisi	1.4
Lise bitirmiş	17.5
Yüksek okul (Üniversite) öğrencisi	27.5
Yüksek okul (Üni) bitirmiş	41.7

Mesleklerle ilgili yapılan dağılımın incelenmesi, Bilim ve Sanat'ın toplumda emekleriyle geçinen, toplumun çok değişik çalışma alanlarında yer alan bir kitleyle bütünleştiğini göstermektedir (Tablo 4). Halen öğrenci olanlardan bir bölümünün aynı zamanda yaşamlarını sürdürmek için çalışmakta olduğunu da görüyoruz. Okuyucu kitlesinin yüzde 8.3'ü işsiz durumda. Bu önemli oran iki gerçeğe işaret ediyor: Birincisi, toplumumuzun en önemli sorunlarından birisinin; işsizliğin bir kere daha ortaya konulduğunu görüyoruz. İkincisi, Bilim ve Sanat'ın kimliğinde ve içeriğinde yansıtılan toplumsal, bilimsel ve sanatsal sorunlara duyulan ilgi somutlanıyor. Ve bu ilgi, işsiz kalı-

nan bir dönemde büyük bir özverinin kanıtı oluyor. Bilim ve Sanat'ı okuma gereksinimi kişi için olanaklarının en kısıtlı olduğu bir dönemde öncelikler arasında yer bulabiliyor. Ceza ve tutuklevlerinde bulunanların dergimize gösterdiği ilgi de bu durumun başka bir göstergesi.

TABLO : 4

Mesleklerle göre dağılım	%
Öğrenci : (Hem okuyan, hem çalışan, işçi öğrenci, memur öğrenci, muhasebeci öğrenci dahil)	25
İşçi : (Tarım işçileri, teknikerler v.b.)	14.2
Eğitimci : (Öğretmen, eğitim uzmanı, öğretim üyesi ve asistanı)	13.3
Serbest çalışan : (Hukukçu, muhasebeci, ticaret yapan, sanatçı)	10.1
Memur :	9.6
İşsiz :	9.6
Mühendis: (Kamu ve özel sektörde ücretli çalışan)	8.3
Tutuklu, hükümlü :	6.4
Sağlık elemanları:	6.4

Tablo : 5

Oturulan yere göre dağılım	%
Anakentler: (Ank, İst, İzmir, Adana, Bursa)	49
Kentler : (İl ve büyük ilçe merkezleri, Kırıkkale, Iskenderun, Bandırma, v.b.)	21
Kasaba : (İlçe merkezleri)	17
Köyler :	5
Cezaevi :	4
Yurt dışı :	1.8

Toplumumuzun ulusal çeşitliliğini yansıtan genç, dinamik Bilim ve Sanat okuyucuları, dergileriyle sıcak ilişkilerini abone olmak ya da sürekli satın alma yoluyla yansıtmaktalar. Abone olanların, sürekli satın alanların oranı yüzde 96'yı aşıyor. (Tablo 6) İzleme bi-

TABLO : 6

Bilim ve Sanat'ı izleme biçimine göre dağılım	%
Abone olanlar	54.1
Sürekli satın alanlar	42.2
Arasıra satın alanlar	3.2

çiminin gösterdiği bu dağılım okuyucusuyla derginin bütünleştiğine bizleri inandırmakta. Bu inanç dergiye izlemenin gösterdiği süreklilik ve düzenlilik ile de pekişmekte. Gerçekten de yüzde 39 oranında bir okuyucu kitlesi Bilim ve Sanat'ı ilk sayılarından buyana sürekli izlemekteler. (Tablo 7) Dergiye en az iki yılı aşkın süredir devamlı izleyenlerin oranı yüzde 70'i aşıyor. Bu olgu Bilim ve Sanat ile okuyucusunun bağlarının kalıcılığını göstermekte. Eski okuyucular kadar, görece olarak yeni okuyucuların da kitle içinde anlamlı bir ağırlık taşımaları, Bilim ve Sanat ile yeni tanışanların da beklentilerini, umutlarını paylaşan bir yayın organına kavuştuklarını ve bizlere ulaşmayı amaçlayacakları yeni, geniş okuyucu kitlelerinin varlığını düşündürüyor.

TABLO : 7

Bilim ve Sanat'ı izleme süresine göre dağılım	%
İlk sayılardan başlayarak izleyenler	39
Uç yıl ve daha fazla süreden beri izleyenler	9.6
İki buçuk yıldan beri izleyenler	11.0
İki yıldır izleyenler	11.5
Bir buçuk yıldan bu yana izleyenler	12.8
Bir yıldır izleyenler	6.4
Bir yıldan daha az zamandan beri izleyenler	3.7

Bilim ve Sanat okuyucuları yoğun bir okuma alışkanlığına sahipler. Okuyucularımızın yüzde 80'den fazlası Bilim ve Sanat dışında bir, yüzde 60'a yakın bölüm ise iki ya da daha fazla başka dergiye, hemen hepsi günlük bir gazeteyi, yüzde 30'u ise ikinci bir gazeteyi sürekli izliyorlar. (Tablolar: T8-81, T9-91)

Sürekli okunan bu dergilerin başında yüzde 44 oranı ile Yarın gibi aylık gençlik dergileri yer alıyor. Yüzde

12'lik bir bölümü ise haftalık haber dergilerini izlemekte. Kültür ve sanat dergileri okuyucularımızın Bilim ve Sanat dışında izledikleri dergiler arasında yüksek bir orana ulaşıyor.

TABLO : 8

Bilim ve Sanat dışında okunan dergi türlerine göre dağılım	%
Mizah Dergileri: (Girir, Çarşaf, Sıfır, vb.)	9.2
Haftalık Haber Dergileri: (Nokta, Yankı, vb.)	11.9
Kültür-Sanat Dergileri:	9.6
Gençlik Dergileri (Yarın, Yeni Olu, vb.)	44.0
Toplum Bilim Dergileri: (Tarih ve Toplum, Toplum-Bilim, vb.)	5.5
Mesleki Dergiler	0.9

TABLO : 8¹

Bilim ve Sanat dışında okunan dergi türlerine göre dağılım	%
(İzlenen ikinci dergiler)	
Mizah Dergileri	5.0
Haftalık Haber Dergileri	9.2
Kültür-Sanat Dergileri	27.1
Gençlik Dergileri	6.4
Toplum-Bilim Dergileri	6.9
Mesleki Dergiler	1.8

Bilim ve Sanat okuyucularının yüzde 93'ten fazlası hergün Cumhuriyet Gazetesi'ni okuyorlar. Milliyet Gazetesi ise izlenme bakımından ikinci sırada yer alıyor. Bu arada Hürriyet ve Tercüman Gazeteleri ağırlıklı olmak üzere diğer gazetelerin de okunduğu yanıtlardan anlaşılıyor.

TABLO : 9

Okunan günlük gazetelere göre dağılım	%
Cumhuriyet Gazetesi	92.7
Milliyet Gazetesi	2.3
Diğer Gazeteler	4.6

TABLO : 9¹

Okunan günlük gazetelere göre dağılım	%
(İzlenen ikinci gazete)	
Cumhuriyet Gazetesi	0.5
Milliyet Gazetesi	18.8
Hürriyet Gazetesi	6.0
Tercüman Gazetesi	1.4
Diğer Gazeteler	5.6

Dünya ve toplumdaki olay ve olgularla ilgili haber ve bilgileri birden çok ve değişik nitelikteki kaynaklardan edinme çabasında Bilim ve Sanat okuyucularının bu yoğun okuma alışkanlığı bilgi birikimlerinin ve toplumsal bilgilerinin yüksek düzeyinin yeterli bir göstergesi. Tüm çeşitli haber ve bilgi kaynakları içerisinde yeni, güzel, özleyen ve bilinçle arayan bu okuyucu kitlesi, sonuçta, Bilim ve Sanat aydınlığını oluşturuyor. Gönderdikleri yanıtlar, okuyucu mektupları, önerileri ve istekleri Bilim ve Sanat'ı geliştiriyor, daha da aydınlatıyor.

İlk Büyük Millet Meclisi Nasıl Kuruldu?

Hamdi Konur

ETNİK GRUPLARIN DEVLET OLMA GİRİŞİMLERİ

Mustafa Kemal ünlü NUTKU'nda genel durumu açıklarken azınlıkların örgütlenme girişimlerine özetle şöyle değinir: 1) İstanbul Rum Patrikliğinde kurulan Mavri Mira Kurulu. Amacı: İllerde çeteler kurmak ve yönetmekle, gösteri toplantıları ve propagandalar yaptırmak; 2) Yunan Kızılhaçı, Resmi Göçmenler Komisyonu. Amacı: Mavri Mira Kurulu'nun çalışmalarını kolaylaştırmaya yardım etmek; 3) Rum Okullarının gizli örgütleri. Amacı: 20 yaşını aşmış gençleri de katarak, her yerde gelişmek, Ermeni Patriği Zaven de Mavri Mira Kurulu ile düşünce birliği içinde.

AZINLIKLARIN ÖRGÜTLENMESİ KARŞISINDA BİZ NE DURUMDAYIZ?

1) Edirne ve çevresinde Trakya-Paşaeli Cemiyeti vardı. Bu derneğin amacı: Osmanlı Devleti'nin parçalanacağı korkusu içinde Trakya'yı Batı Trakya ile birlikte, İslâm ve Türk topluluğu olarak bütünyle kurtarmak ve sonunda da ya İngilizlerin, ya da Fransızların desteğinde bir Trakya Cumhuriyeti kurmak. 2) Vilayati Şarkıye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti. Bunun amacı: Doğu illerindeki bütün halkın dinsel gelişimini sağlayacak yasa ve töre içi yollara başvurmak; müslüman halkın ulusal haklarını savunmak, doğuda işlenen zulüm ve cinayetleri yapan ve yaptırımları cezalandırmak. Bu cemiyetin Genel Merkezi İstanbul'daydı. Gelecekteki çalışmalarını da üç maddede özetliyordu: 1) Hiçbir tarafa göç etmemek; 2) Hemen bilim, ekonomi, din örgütleri kurmak; 3) Saldırıya uğrayan bölgeleri elbirliğiyle savunmak.

Bunların ayrıca iki de gazeteleri vardı. Birisi Fransızca olarak Lopeyi (yurt) adıyla, öteki de sadece so-

rumluluğunu yükledikleri "Olaylar" adıyla çıkıyordu. Endişeleri daha çok, kendi illerinin Ermenistan'a katılacağı korkusundan kaynaklanıyordu.

Yine Genel Merkezleri İstanbul'da olan bir cemiyet daha vardı ki, bunun da adı: Trabzon ve Havalisi Ademi Merkezîyet Cemiyeti. Amaçları ise, merkezden ayrı, belki özerk, ya da tamamen bağımsız bir devlet olmaları.

Genel Merkezi İstanbul'da olan Bitlis, Elazığ illerinde Kürt Teali Cemiyeti (Kürtleri Yükseltme Derneği). Amacı: Yabancı Devletler koruyuculuğunda Kürt Hükümeti kurmaktır. Konya ve Havalisinde Teali İslâm Cemiyeti (Müslümanları Yükseltme Derneği).

Ve bunlara ilâveten, hemen hemen ülkemizin her tarafında itilâf ve Hürriyet, Sulh ve Selâmet cemiyetleri (uzlaşma ve özgürlük, Barış ve Esenlik Dernekleri). Bunların da merkezleri İstanbul'daydı. İngiliz Muhipleri Cemiyeti ile Amerikan Mandacılar derneğini de bunlara katarsak mevcut örgütleri görece olarak sergilemiş oluyoruz.

Bütün bu dernek ve kurumların ortaya çıkışları Wilson'un ünlü "14. Maddesi"nden cesaretlenerek ve onun hakça vaat ettiği Barış'a güvenmelerinden geliyordu.

Osmanlı İmparatorluğunun genel durumu, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'yle belirlenmişti. Buna göre, durum saptaması da şöyle:

Müttefikler Çanakkale ve İstanbul Boğazı'ndaki limanları hemen işgal edebilecekler. Gemiler, yani işgalcilerin gemileri Boğazlardan Karadeniz'e serbestçe girip çıkabilecekler. İşgalciler kendilerini kuşkulandıran bölgeleri istedikleri anda işgal edebilecekler.

Türk ordularının elinde bulunan garnizonlar hemen işgalci ordularına teslim edilecek.

13 Kasımdan başlayarak bütün müttefikler, Amerika da dahil olmak üzere, diledikleri bölgelere çıkartma yapmaya başladılar. Yunanlıların İzmir çıkarması 15 Mayıs 1919'da oldu. Bu çıkarma İngiliz, Fransız ve Amerikan savaş gemileriyle ve onların koruyuculuğunda yapıldı.

Ne varki, bu işgal olayları, Anadolu insanının uyanmasını da beraberinde getirmişti. Halkın malını ve canını korumak üzere her tarafta yerel çeteler oluşmaya başladı.

BU DURUMDA MUSTAFA KEMAL'İN KARARI NE OLUYOR?

19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal'in ilk hedefi "Ulus Egemenliğine dayanan, kısıntısız, koşulsuz, bağımsız yeni bir Türk Devleti Kurma" doğrultusunda Merkezi bir Yönetim oluşturmaktır. Kendisi "daha İstanbul'dan ayrılmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulamaya başladığımız karar, bu karar olmuştur" diyordu.

Evet, Mustafa Kemal ve bir grupçuktan ibaret olan gençlik arkadaşları. Gece gündüz, bugün içinde bulundukları sorunların çözüm yollarını tartışmışlardı okul ve akademi sıralarında.

Mustafa Kemal Samsun'da bir hafta kaldıktan sonra Havzaya geçti. Ve 22 Haziranda da Amasya'da sınırlı sayıda arkadaşlarıyla yaptığı kısa süreli toplantıda önemli ilk kararlarını aldı.

Ne var ki, İngilizler tarafından yakından izlenen Mustafa Kemal'in görevinden alınıp geri dönmesi için gereken çağrı da yapılmıştı.

Amasya'da yaptığı toplantıda alınan başlıca kararlar, padişahın ve hükümetinin, ülkede gelişmekte olan ulusal hareketi yok etmeye kararlı olduğu ve bunu yaparken de düşmanlarla birlikte hareket ederek, bağımsızlık uğruna girişilen çabalara karşı çıkıldığını belirtti.

Toplantıda alınan kararlar içinde, Sivas'da yapılacak olan kongre kararı da vardır. Bu karar gereğince, Sivas'da yapılacak kongrede ağırlık, ulusal hareketin programlaştırılması konusundadır. Ayrıca Vilayati Şarkıye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti'nin Erzurum'da bir kongre yapılmasına ilişkin kararı da benimsendi. Bu toplantı 23/Temmuz/1919 tarihi ile 7/Ağustos tarihleri arasındaydı. Hiçbir değişikliğe uğramadan, saptanan tarihte, Erzurum, Sivas, Trabzon ve Van'dan gelen delegelerle yapıldı.

Mustafa Kemal'in Vilayati Şarkıye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyetine Başkan seçilmesi Kongreden öncedir.

Bu Kongre'nin açış konuşmasını

yapan Mustafa Kemal emperyalistlerin planlarını açıkladı ve kongreden Türk halkını ülkenin bağımsızlığını korumaya çağırdı.

Sivas Kongresinin açılışı 4 Ağustos, Kapanışı ise 12 Eylül'dür. Bu kongre toprak ağalarından, tüccarlardan mollalarla subaylar, memurlar ve hukukçulardan oluşuyordu. İstanbul'dan da, Türk aydınlarının temsilcileri katılmıştı.

Kongrede alınan kararlarla önemli bir adım atılmıştır. Giderek nihai amaca, yani ülke sınırlarını içine alan nihai hedefe iyiden iyiye yaklaşmış olunuyordu. Kısaca söylemek gerekirse, burada bağımsızlık savaşının temel ilkeleri saptanıp kabul edildi. Mondros Mütarekesiyle belirlenen sınırların değiştirilmezliği, bölünmezliği ve herhangi bir bahane ile ne şekilde olursa olsun Türk Devleti'nin elinden alınmazlığı açıkça belirtilmişti. Ayrıca, Millet Meclisi'nin hemen toplanması gerektiği üzerinde de duruldu ve karara bağlandı. Tüm yurtsever örgütleri Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirme kararı da dahil, Cemiyetin statüsü belirlendi ve Mustafa Kemal'in başkanlığındaki Heyeti Temsiliye'yi seçti. Meclis'in seçimine kadar, yani 23 Nisan 1920 tarihine kadar, bu heyet işgalcilerle savaşta Yönetim Merkezi olarak kabul edildi.

Bu kongre'yi en çok uğraştıran Amerikan mandacılığı olmuştur. Maalesef, Mandacılar arasında Mustafa Kemal'in en yakın arkadaşları da bulunuyordu. Başlarında Hüseyin Rauf Bey (Orbay), Ali Fuat Paşa (Cebesoy), Refet Bey (Bele) ve ileri gelen daha birçok kişiler (tümüyle feodal aristokrasi ve komprador burjuvazi. Daha doğrusu bu ayrılıklar, delikanlılık çağında sürekli tartışma konusu olan Monteskiyo'nun aristokratlar, demokrasisi, Ruso'nun halkçılığı ve de Volter'in Monark Filozof teorisini aklı getiriyordu.

Bütün bunlara rağmen kongre barışçı niteliğini, saltanata bağlılığını da ihmal etmemişti. Hatta, Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Damat Ferit Paşa ile anlaşmaya çalışılmasını ve ulusal güçlerin dağıtılmasını bile istemeye vardırdı işi. Ne yazık ki, bu istek, bazı generallerce de desteklenmekteydi. Üstelik, Anadolu'da Ulusal Kurtuluş hareketi dışında başka "Hareket Merkezleri" de çıkmıştı. Bu yüzden Trabzon, Ankara, Kastamonu, Konya vb. gibi birçok illerde birçok kişilerin tutuklanması kaçınılmaz oldu.

İSTANBUL'DA NELER OLUYOR?

1919 yılının Kasım ve Aralık aylarında İstanbul'daki Meclisi Mebusan

için milletvekili seçimleri yapıldı. Seçimler sonunda, 175 Milletvekilinden 116'sı Mustafa Kemal taraflısıydı. Bu meclisin toplantıları 12 Ocak 1920 tarihinde İstanbul'da başladı. 28 Ocak 1920 oturumunda bağımsızlık savaşının programını oluşturan Misakı Milli'yi kabul etti. Bu programın temelini Türkiye'nin Mondros Mütarekesiyle belirlenen sınırlar içinde bağımsız olduğuna ilişkin Sivas Kongresi kararları oluşturuyordu.

Bunun üzerine Müttefikler, Şubat ve Mart ayları boyunca Anadolu'ya Yunan askerleri gönderdiler. 16 Mart 1920'de İstanbul, İngiliz donanma askerlerinin fiili işgaline uğradı.

İşgalcilerin yayınladıkları bildiri de maksatlarının Türk yönetimi altındaki bölgelerde, padişahın saygınlığını artırmak olduğu söyleniyordu.

Arkasından Meclisi Mebusanı bastılar ve Kemalist milletvekillerini tutuklayarak Malta Adasına sürdüler. Devrimci, ilerici örgütlere üye olanların ölüm cezalarına çarptırılacakları da ilân edildi. Ve hemen arkasından da Beykoz'da bir taşocağında çalışan 27 işçi kurşuna dizildi. Basın sıkı bir denetim altına alındı. Damat Ferit yeniden Başbakanlığa getirildi. Bunu askeri mahkemelerin kuruluşu izledi.

ESKİ DOSTLUKLARDA BELİREN ÇATLAKLAR BÜYÜYOR

Mustafa Kemal ve arkadaşları arasında bir yol ayrımına gelindiği izlenimini veren davranışlar sezilmeye, ya da suyuüne çıkmaya başlamıştı. Refet Bey, Fuat Bey ve Rauf beyler harekete karşı gösterdikleri yakın ilgiyi esirgemeye başladılar. Beklenmedik anda ve kendilerine en çok ihtiyaç duyulduğu bir sırada ortada görünmez, arayıncı bulunmaz oldular.

soyut kavramlar üzerine gerçeküstü besteler

Mustafa Kemal'in haberi olmadan aralarında gizlice toplandıkları da öğrenilmişti.

19 Mart 1920'de Heyeti Temsiliye, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da toplanmasına karar verdi. Kararnamede şöyle deniyordu: "İstanbul'daki Meclisi Mebusan kuvvet zoru ile dağıtılmıştır. Ülkede artık yasal egemenlik yoktur. (...) Yürütme egemenliği politik tutsak durumundadır."

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne milletvekili iki dereceli sistemle seçilecekti. Birinci toplantı döneminde (23 Nisan 1920 - 23 Nisan 1923) Meclise 233 milletvekili seçildi. Ayrıca İstanbul'dan Ankara'ya 105 milletvekili gelmişti. Milletvekilleri, top- rak ağaları, tüccarlar, zengin köylüler, din adamları, memurlar avukat ve aydınlardan oluşuyordu.

"Türk ulusu, hukuksal durumunu yeniden kurmayı kararlaştırdı ve bu amaçla Ankara'da Millet Meclisini topladı" deniyordu. Misakı Milliye bağlilık andı içildikten sonra ilk başkanı Mustafa Kemal olan TBMM Divanı seçildi.

3 Mayıs 1920'de Mustafa Kemal'in Başkanlığında ilk hükümet kuruldu.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 16 Mart 1920'den sonra padişah hükümeti tarafından imzalanan bütün anlaşmaları, sözleşmeleri, kararnameleri ve maden ocaklarının satışına ve ya işletilmesine ilişkin anlaşmaları yürürlükten kaldırdı.

Yeni Anayasa ilerici bir anayasaydı. İlkelerinin temelinde bağımsız ulusal bir devlet kuruluşu yatıyordu.

Böylece, Mustafa Kemal, en çok istediği ve ulaşılması gereken ilk ve büyük hedef olan milli iradede kaynaklanan ulusal devletin eşğine adımı atmış, daha zor ve çetin hedeflere ümitte yönelmişti. □

Mehmet Mümtaz Tuzcu

YALAN YAZIN YELLERİ

İsteme Adresi :
Gündem Yayınları
P.K.83 Bornova-İZMİR

Bir zamanlar yolsuzluk istisnaydı, şimdi kural oldu. Bir zamanlar üst düzey bir devlet yetkilisinin yolsuzluk yaptığı söylentisi yıllarca konuşulur, yetkili aklansa bile konu kapatılmaz, uzun tartışmalara konu olur, tarihe geçerdi. Şimdilerde yolsuzluk öylesine doğallaştı ki, yetkililer "aman bunu fazla kurcalamayalım, yoksa ihracatımız baltalanır!" diyebiliyorlar. Bir zamanlar bir bakanın resmi arabasına eşini bindirip bindirmediği, bir devlet başkanının köpeğini satıp satmadığı, bir bakanın dış geziye kaç bavulla gidip kaç bavulla geldiği tartışılırdı. Şimdi, bir başbakan çıkıp, "yolsuzluk miktarı nihayet 3-5 milyar, fazla üzerinde durmaya değmez," diyebiliyor. Bir zamanlar yolsuzluk utanılacak bir şeydi, şimdi nerdeyse övünç kaynağı oluyor, "yolsuzluk olayı ile hükümetimiz güçlenmiştir," denebiliyor. Bir zamanlar yolsuzluk olayı bir kaç senede bir ortaya çıkar ve büyük dalgalandırmalara yol açardı, şimdi hemen her gün bir kaç önemli yolsuzluk ortaya atılıyor, kimsenin kılı bile kıpırdamıyor.

"Bize ne oldu böyle?" diye bir an durup düşünmek bile olanaksız, çünkü biliyorsunuz, düşünmek yasak. Kafanızdaki jandarmalardan kurtulsanız bile, düşünebilediklerinizin ancak küçük bir bölümünü yazabilirsiniz. (Ayrıca, düşünmeyi kişisel ve özel bir eylem olarak da anlamamak gerekir. Bireyin düşünmesi bile toplumsal bir süreç içinde olanaklıdır. Düşünmenin toplumsal kanallarını köreltirsanız, bireyin kafasını da cendereye alırsınız.) Görünüşe göre toplumumuzda geçerli olan üç güç kaynağı var: Silâh, para ve düşünce. Silâhlı eylemcinin silâhı, düşünürün düşünceyi susturuldu, şimdi sadece paranın sesi duyuluyor ve hükmü geçiyor.

"Bu nasıl oldu?" diye sormanın pek anlamı yok belki de. Asıl sorulması gereken soru, içinde yaşadığımız ortamın verileri göz önüne alınacak olursa, "bunun böyle olmaması mümkün mü idi?"

Ekonomik Yasal Toplumsal Anarşi

Türker Alkan

Böyle bir ortamda yolsuzluğun yol olmaması mümkün müdür?

Burjuvaziyi dengeleyebilecek bütün güç merkezlerinin yerle bir edildiği bir ortamda yolsuzluğun olmaması mümkün müdür? Dernekler, sendikalar, siyasal partiler ve tüm kitle örgütleri sıkı bir denetim ve yönlendirme altında ise, büyük para sahiplerinin gücünü kim dengeleyecek ve denetleyecek?

Devletin irice bir şirket olarak görüldüğü, devletin tek amacının kâr sayıldığı, bu kârın da ancak güçlülük temeline göre paylaşılacağına göre kabul edildiği, "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" ilkesinin bile değil; bırakınız ezsinler, sömürsünler, semirsünler" ilkesinin geçerli sayıldığı; ihracatta vergi iadesi, hayali ihracat, banker dolandırıcılığı vb. yollarla yolsuzluğun nerdeyse resmiyet kazandığı; insanlarda "köşe-

yi dönmenin" dışında hiç bir idealin bırakılmadığı bir ortamda yolsuzluğun yol olmaması mümkün müdür?

"Bürokrasi ile savaşıyoruz," sloganı altında dürüst devlet memurlarının sindirildiği, yargıya başvurma yolları sınırlandırıldığı için yolsuzluğa karşı çıkan memurların ceza atamaları tehlikesi ile karşılaştıkları, bazı eski parti militanlarının fütursuzca devlet kadrolarına doldurulduğu, yetkilerin aşırı biçimde merkezileştiği, "fon"lar yoluyla bütçenin önemli bir kısmının Meclis denetimi dışında tutulduğu bir ortamda yolsuzluğun yol olmaması mümkün müdür?

Yasaların ciddiye alınmadığı, insanların yasalardan önce geldiği, yolsuzluk so-ruşturması sırasında bile yasaların çiğnenmediği, Arap şeyhleri istediği için yasaların hemen değiştirilebileceğinin ilân edildiği, Anayasanın baş uygulayıcısı olması gere-

ken parti liderlerinin ve Başbakanın Anayasaya aykırı bir "geçiş döneminden" söz edebildiği, Anayasa ve yasalara aykırı olarak TRT'nin bir kişinin reklam şirketi mertebesine indirilebildiği, Anayasaya aykırı olarak üniversitelerde bilimsel özerkliğin zedelendiği, yasalara göre devlet memuru olan ve partisiz olması gereken Başbakanlık Danışmanı bir kişinin yolsuzluk soruşturması nedeniyle çıktığı Meclis Komisyonu önünde yetkisi dışında yaptığı işleri savunurken "bizim partinin bakanı, benim inceleme yetkim var," diye konuşabildiği ve hakkında hiç bir işlemin yapılmadığı; kısacası, yasaların sadece rahatsız edici birer engel olarak görüldüğü bir ortamda yolsuzluğun yol olmaması mümkün müdür?

Türkiye önemli siyasal, toplumsal ve ekonomik olayların sancısı içinde kıvranırken, bir partinin haber bülteni gibi davranan TRT başını kuma gömer ve haber yerine resmi bildirimleri ve Aydınlar Ocağı toplantılarını yayınlar, yolsuzluk yapmaktan korkmak için neden var mıdır? Basın ya korkutularak, ya da satın alınarak denetleniyorsa, yazarlarımızdan bir kısmına "olur böyle şeyler" dedirtebiliyorsa, karanlıkta çevrilen dolapların aydınlığa çıkmaması için ışık hep kısık tutuluyorsa, "devlet büyüklüğünü elıştırmek" vatana ihanet anlamına gelmeye başlıyorsa, gizlilik günün kuralı ise, hapisane ve mahkemeler basında çalışanların en sık uğradığı yerler arasındaysa, yolsuzluğu yapanların iç rahatlamaz mı?

Çok şükür siyasal anarşiden kurtulduk! Fakat, önümüzde sergilenmekte olan ekonomik, yasal ve toplumsal anarşinin siyasal anarşiden daha önemsiz ve daha az yıkıcı olduğunu kim söyleyebilir? Siyasal anarşi toplumun kabuğunda idi, ekonomik-yasal-toplumsal anarşi çok derinlere işliyor. Benim kanımcı, şu anda geçirdiğimiz depremin sonuçları, 12 Eylül öncesinde yaşadığımız depremden çok daha sarsıcı olacaktır. □

Ocak 1980'den buyana uygulanmakta olan ekonomik istikrar programının beşinci yılını doldurduğu aylarda değişik açılardan değerlendirildiği görülmüyor. Tüm olumsuzluklara karşın, siyasal oluşumun "yapaylığı", hak ve özgürlükler üzerindeki sınırlamalar ve toplumsal devinim alanındaki zor dayalı tıkanma, kimilerine "bu ekonomi politikasının seçeneği yok" deme olanağı veriyor. Diğer yünden, sermaye kesimlerinin kendi içinde yeni kıpırdanmalar görülmüyor. Bu durumda, uygulanan ekonomi politikasının bir değerlendirmesiyle birlikte sermaye kesimlerinin "istikrar programının" ders alıp almadıklarını tartışmak gerekiyor.

Veri alınan mülkiyet yapısında, ekonomi politikaları, ekonominin farklı kesimlerine farklı biçimlerde yansır. Gelirler başta olmak üzere ekonomik ve toplumsal konularını farklı biçimde etkiler. Bu açıdan, bir ekonomi politikasının başarılı ya da başarısız sayılmasının herkesce benimsenebilecek, nesnel bir ölçütü bulunamaz mı? Bu sorunun yanıtı, ekonomi bilimine verilmektedir. Ekonomi kuramı, uzun dönemli ekonomik ve toplumsal gelişme açısından benimsenebilecek ölçütü, üretim olanaklarının genişletilmesi olarak alır. Varolan üretim ilişkileri çerçevesinde, üretim temelini genişletilmesi, sayısal ve niteliksel olarak daha yüksek düzeyde üretim sağlayan ekonomi politikası diğerlerine üstün tutulur. Sonuç olarak, ekonomik gelişme sürecindeki bir ekonomide sermaye birikimine net katkılar, üretim temelini genişletilmesi anlamını taşır ve bu olgu ekonomi politikalarının değerlendirilmesinde belirleyici ölçüttür.

Yıllardır uygulanan ve 1985'de yürürlüğe giren Beşinci Plan'la önümüzdeki beş yıl daha uygulanması beklenen ekonomi politikalarının bu ölçüte göre durumunu saptamak, yalnız sağlıklı bir değerlendirmenin ilk adımı değil, aynı zamanda sermaye kesiminin konumunun açıklamasının da temeli olacaktır. Geçen beş yılın yatırım eğilimleri ve sermaye birikimi süreçleri bu açı-

Sermaye Dersini Alıyor mu?

Yakup Kepenek

lardan önem kazanmaktadır.

Önce, sabit sermaye yatırımlarının sayısal gelişimine bakıldığında bunlardaki artışın, son beş yıl boyunca çoğu kez fiyat artışlarının gerisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Yatırımların artış oranının fiyat artış oranının altında olması, üretken sermayeye net katkılar yapılmadığını gösterir. Bu durum, özellikle, 1980, 1983 ve 1984 yıllarında geçerli olmuştur. Örneğin 1984'de fiyat artış oranı ilk belirlemelere göre %50'den fazla olmuş, buna karşılık yatırımlar parasal olarak yalnız %46 oranında artmıştır. Bu durumda, 1984'de üretken sermayeye net katkıdan değil, ancak, üretim olanaklarının daralmasından söz edilebilir. Kısaca, istikrar uygulaması gerçek-reel yatırımların artışını sağlayamamıştır.

Sonra, yatırımların niteliği, sektörel dağılımlarından anlaşılabileceği gibi, yapılan yatırımların da üretken sektörlerin dışına kaydığını göstermektedir. Toplam yatırımlar içinde, tarım ve sanayinin payı giderek azalmaktadır. Nitekim 1984'de yatırımları ülke ortalamasının altında (enaz) artan sektörler, tarım, sanayi ve eğitimidir. Üretim olanaklarının genişletilmesi açısından istikrar programı beşinci yılını da bir "kayıp yıl" olarak tamamlamıştır, denilebilir.

Yatırımlara ilişkin çok daha ilginç bir nokta, sanayiye yapılan kamu yatırımlarının toplam içindeki payının hızla azaltılmasıdır. Kararlılık programının uygulanmasından önce, gelecekteki sermaye kesimi için %27-28 gibi bir paya sahip olan kamu si-

nai yatırımlarının bu oranı, son beş yılda bilinçle ve sürekli olarak azaltılmış ve 1984'de %17.6'ya indirilmiştir. IMF ve Dünya Bankası'nın önerilerine çok uygun olan bu politika sonucu, toplam yatırımlar içinde sanayi yatırımlarının payı azalmıştır. Beklentilerin aksine, kamu sınai yatırımlarının yerini, yerli ve yabancı özel sermayenin alması gerçekleşmemiştir. Her türlü destek ve kolaylığın sağlanması sermayeyi-sanayi alanına çekmemektedir. Programın asıl tıkanma noktası yatırım yapılmasını sağlayamamasıdır. İstikrar programının uygulanması sırasında, yeni üretken sermaye yatırımlarının tam anlamıyla durmuş olması, uygulamanın kaçınılmaz sonucudur. Son beş yılda, ücretlerin alım gücünün yarı yarıya azaltılması, işsizlik oranının %20'leri aşması ve gelir bölüşümünün belli sermaye çevreleri yararına bilinçle bozulması, üretken sermayeyi artırmaya yetmemiştir.

Oysa, sermayenin temel niteliği, genişleme ve büyümedir. Büyüyemeyen sermaye varlığını da sürdürmez, yok olur. Günümüz gelişme koşullarında, salt dış ticaretle sermaye birikiminin sağlanamayacağı, bunun kesinlikle üretimle desteklenmesi gerektiği, bilinen olgulardır. Kaldı ki, uygulanan ekonomi politikasının "en başarılı" sayıldığı dışsattım alanında ülkenin "soyulduğu", bir birim dışsattım için giderek daha fazla miktarda dışsattım yapılması gerektiği açıkça görülmektedir.⁽¹⁾ Özetle, ekonomik hasta, sürekli kan kaybetmektedir.

Uygulanmakta olan ekonomi

politikasının, toplumsal yıkımlarının bu açıdan gerçek "malîyetini" çıkarmak işini bir tarafa bırakalım. Bu politikanın iki ikinci kaptanının kendi değerlendirmeleri şöyle; biri, "...dua etmek lâzım, inşallah dolar yükselmez, inşallah başka çare yok", diyor.⁽²⁾ Bir diğeri "...biz dış ticaretle serbestleşmeyi uyguladıkça, ihracat mallarımıza karşı endüstriyel ülkelerden gelen korumacılık tedbirleri artmaktadır. ...Bizi serbest piyasaya itenler korumacı oldu."⁽³⁾ Bu sözler uygulanan ekonomi politikasının geldiği noktayı yetkililerin ağzından belirliyor. Bu noktada, önemli güncel bir sorun gündeme geliyor. Sermaye kesimi, üretim temelini genişletmeye yönelik yeni ve "yerli" ekonomi politikaları üretebilecek mi?

Çok sınırlı da olsa siyasal yapıda görülen kıpırdanmalar, özel sermayenin yeni ekonomî politikaları arayışı biçiminde algılanabilir. Ekonomi politikasının "yerli" üretilmesi, üretken sermayenin genişlemesi ve varlığını sürdürmesi için gerekli ve zorunludur. Beş yıllık uygulama sonunda üretken sermayenin bu doğrultuda dersler çıkarması beklenir. Siyasal yapının "sivilleşmesi" özemleri, temel hak ve özgürlüklerin genişlemesi ve özgürlükçü demokrasinin ege men kılınması, bu noktada kaçınılmaz olmaktadır. Sermaye kesimi bu doğrultuda çaba harcamakla, yalnız ve ancak, kendi geleceğini güvence altına almış olur. □

1 Nitekim, dış ticaret hadleri, dışsattım fiyatları indeksi/dışalım fiyatları indeksi oranı son beş yılda 1979 = 100 alınırsa, 67.8'e düşmüştür. Ülke bir birim dışsattım için, 1984'de %30'dan fazla bir dışsattımda bulunmak durumundadır. Bu durum ekonominin kaynak kaybı anlamına gelir.

2 Prof. Dr. Ekrem Pakdemirli'nin demeci, *Hürriyet*, 3 Mart 1985. Pakdemirli bu demecini Washington dönüşü verdi. Bilindiği gibi *The Economist*, uygulanan ekonomi politikasının esasen, Washington'da kotarıldığını, geliştirildiğini ve oradan yakından izlendiğini belirtiyordu, 6 Kasım, 1984.

3 Kaya Erdem'in demeci, *Hürriyet*, 3 Mart 1985, s.4. Öyle anlaşıyor ki, K. Erdem, sanayi ülkelerinin nasıl korumacı olduklarını yeni öğreniyor. Bu bile bir gelişme sayılır.

Türkiye'de Ücretler Yüksek mi, Düşük mü?

Yıldırım Koç

Kısa bir süre önce Türkiye'ye gelen American Express Bank Başkan Yardımcısı George Carmany yaptığı açıklamada, Türkiye'de ücret düzeyinin yeterince düşürüldüğünü ve bu sayede Türkiye'de üretilen ürünlerin uluslararası piyasalarda rekabet edebilir hale getiriyor.

"Türkiye'nin ekonomik açıdan geleceğini olumlu görüyorum. İşçi ücretlerinin Asya ülkelerindeki ücret düzeyinin bile altına düşmüş olması, mallarınızı dünya piyasalarında rekabet edebilir hale getiriyor." (Cumhuriyet, 22.2.1985)

Türkiye'de genel ücret düzeyinin düştüğü konusunda kimsenin kuşusu yok. Bu konuda kullanılabilecek verilerin yetersizliğine karşın, genel gözlemler ve genellikle (ve yanlışlıkla) ücret verisi olarak kullanılan sigortalıların prime tabi günlük gelir verilerindeki gelişmeler ışığında bu sonuca varmak olanaklı. Ayrıca boyutları büyüyen ve belki de ilk kez iş sahiplerinin işlerini yitirmesiyle daha da önem kazanan işsizlik de, çalışanların gelirlerindeki düşmenin ötesinde, aile gelirlerini azaltan önemli bir etmen.

Ücret düzeyindeki gelişmeleri incelemek için genellikle brüt gerçek gelirler kullanılıyor. Sigortalıların prime tabi günlük gelirleri bir tüketici fiyatları indeksi yada geçinme indeksiyle deflasyon ediliyor ve brüt gerçek gelirler bulunuyor. SSK verilerinin tüm eksiklik ve ücret verisi olarak kullanılması açısından yetersizliklerine karşın, başka verilerin yokluğunda bunları kullanmak kaçınılmaz. Ancak bunların özelliklerini bilerek kullanmakta yarar var. Ayrıca sigorta prim oranları ile gelir vergisi oranlarının değiştiği koşullarda brüt gerçek gelirlerle değil, net gerçek gelirlerle ilgilenmek daha doğru.

Türkiye'de net gerçek gelir verileri üzerinde fazla çalışma yapılmadı. Türkiye Maden İş Sendikası Araştırma Dairesi 1975 yılında, sigortalıların prime tabi günlük gelirlerinin net miktarlarını 1963-1974 dönemi için hazırlamıştı. Merkez Bankası ise, 1980 yılı için yayınladığı Yıllık Rapor'undan başlayarak, sigortalıların prime tabi günlük gelirlerinin net gerçek miktarlarını da hesaplamaya başladı. Ancak gerek Maden İş, gerek Merkez Bankası verileri, genellikle sanıldığı gibi yıllık ortalamalar değil, Eylül ayı gelirleridir.

T.Maden İş Sendikası verilerine göre, sigortalıların prime tabi net gerçek günlük gelirlerinde 1963-1974 döneminde toplam yüzde 14'lük bir artış oldu. Bu dönemde gelirlerde 1970 yılında yüzde 1, 1971 yılında yüzde 7 ve 1972 yılında da yüzde 3 oranında azalma görüldü. 1974 yılında da gelirler yüzde 1 oranında düştü. En yüksek artışlar ise 1964 ve 1969 yıllarında (%66) gerçekleşti.

Cizelge 1: Sigortalıların Prime Tabi Günlük Gelirleri (TL)

Yıl	Aylık Gelir (brüt)	Aylık Gelir (net)	Brüt Gerçek Ücret İndeksi	Net Gerçek Ücret İndeksi
1963	537	499	100,0	100,0
1964	585	538	106,6	105,3
1965	648	574	111,3	106,1
1966	706	616	116,3	109,1
1967	775	667	120,3	111,4
1968	848	718	126,3	115,1
1969	964	801	136,8	122,3
1970	1060	869	137,8	121,5
1971	1180	948	130,9	113,2
1972	1316	1042	128,9	109,8
1973	1632	1248	139,9	115,1
1974	2048	1524	142,1	113,8

Kaynak: Türkiye Maden İş Sendikası Araştırma Dairesi, Türkiye'de Ücretler ve Maden İş Üyelerinin Ücretleri, İstanbul, Kasım 1975, s.30.

1976-1983 döneminde ise sigortalıların prime tabi net gerçek günlük gelirlerini Merkez Bankası tarafından her yıl yayınlanan Yıllık Rapor'dan da izleyebiliriz. Bu verilere göre, 1976-1983 döneminde sigortalıların prime tabi günlük net gerçek gelirleri yarı yarıya azaldı. En hızlı düşüş 1980 yılında yüzde 28 gibi yüksek bir oranla gerçekleşti. 1979 yılında net gelir azalması yüzde 20 ve 1978 yılında yüzde 18.

Cizelge 2: Sigortalıların Prime Tabi Günlük Gelirleri (TL)

Yıl	Gerçek Net Günlük Gelir (TL 1975 fiyatlarıyla)	Gerçek Net Gelir (İndeksi, 1976=100)	Gerçek Net Gelir Zincirleme ind.
1976	64,21	100,0	—
1977	62,25	96,9	96,9
1978	50,94	79,3	81,8
1979	40,93	63,7	80,3
1980	29,49	45,9	72,0
1981	32,72	51,0	111,0
1982	30,93	48,2	94,5
1983	31,70	49,4	102,5

Kaynak: Merkez Bankası Yıllık Raporları

ULUSLARARASI ÜCRET KARŞILAŞTIRMALARI

Yabancı yatırımcıları ilgilendiren gerçek değişken, Türkiye'de ücretlerin genel düzeyinin zaman içindeki değişmesinden çok, Türkiye'deki ücret düzeyi ile diğer ülkelerdeki ücret düzeyi arasındaki göreceli durum. Bu nedenle, Türkiye'deki ücretleri diğer ülkelerdeki düzeyle karşılaştırmak gerekli.

Uluslararası düzeyde ücret karşılaştırmasında çeşitli zorluklar var. Önce bunlara değinmek gerek.

Uluslararası düzeyde ücret karşılaştırmalarında genellikle yapılan (ülke paralarının resmi değişim kuru üzerinden) çeşitli ülkelerdeki ücretlerin aynı para birimiyle ifade edilmesini sağlamak. Altın yada gümüşün para olduğu yada ülke parasının altına bağlı bulunduğu dönemlerde, bu yöntemi kullanmakta fazla bir sakınca yoktu. Ancak kaydı para söz konusu olduğunda önemli sorunlar ortaya çıkıyor. Resmi değişim kuru nun ne ölçüde gerçekçi olduğu en önemli sorun. Ayrıca genellikle tek değişim kuru da uygulanmıyor. Vergi iadesi gibi teşvik edici yada fona kaynak ayırma gibi engelleyici uygulamalar da ülke paralarının gerçek değişim oranını belirleme açısından önemli zorluklar yaratıyor. Türkiye'de bu sorun oldukça önemli. Türk Lirasının uzun yıllar gerçek değerinin üzerinde bir değişim kuru altında bulunduğu genellikle kabul edilen bir durum. Buna göre, Türkiye'deki ücret düzeyi A.B.D. doları olarak ifade edildiğinde, gerçekte olduğundan hep daha yüksek gözükür. Örneğin bir A.B.D. dolarının karaborsa fiyatı 60 lira iken, resmi kur 40 lira ise, yevmiyesi 400 lira olan bir işçinin ücreti dolar birimi ile resmi kurda 10 A.B.D. doları olacak. Halbuki bu işçinin A.B.D. doları olarak gerçek ücreti 6,67 dolar. Bazı yayın organlarında Türkiye'deki ücretleri dolar olarak inceleyen ve önemli düşüşler olduğunu gösteren araştırmalar, lira birimiyle bildirilen ücretleri belli dönemlerde aşırı değerlendirilmiş resmi kur üzerinden çevirdiklerinden, bu dönemin ücret verileri gerçekte olduğundan daha yüksek gözüküyor. 1980'lerden itibaren gerçek kur ile resmi kur arasındaki fark

kalktığından yada azaldığından, dolara çevrilen ücretler daha gerçekçi. Ancak dolar olarak ücretler, gerçekte olduğundan daha fazla düşmüş gözüküyor.

Ayrıca, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün uluslararası düzeyde ücret karşılaştırmalarına temel oluşturması amacıyla bütün ülkelerde standart veri derlenmesini ve yayınlanmasını sağlama amacıyla hazırladığı ücretler ve Çalışma Saatleri İstatistikleri Sözleşmesi (1938)'ne karşın, bugün bile bu konudaki sıkıntılar sürüyor.

Bu sıkıntıların en önemlilerinden biri, brüt ücretlerden yapılan kesintilerin ülkeden ülkeye ve aynı ülkede zaman içinde değişmesi. Bu kesintiler sigorta (kamu-özel) primleri, vergiler ve sendika ödentisi. Yayınlanan veriler brüt rakamları içeriyor. Halbuki işçinin harcaacağı miktar net geliri.

Diğer önemli bir nokta, devletin ücretlere, daha doğru bir deyişle, işgücünün yeniden üretimine katkısı. Ücret verisi olarak yayınlanan rakamlar yalnızca işverenin işçisine ödediğini içerir. Halbuki işgücünün yeniden üretimine devletin doğrudan (eğitim, sağlık, v.b.) yada dolaylı (belirli temel gıda maddelerine ve toplu taşımacılığa subvansiyon uygulanması gibi) önemli katkıları var. Bu katkılar her ülkede birbirinden çok farklı. Salt işverenin işçisine ödediği miktarları karşılaştırarak uluslararası düzeyde ücret değerlendirmesi yapmak, devletin işgücünün yeniden üretimine katkısının çok düşük olduğu 19. yüzyılda geçerli olurdu. Ancak bugün devletin işgücünün yeniden üretimine çok farklı ve ülkeden ülkeye değişen boyutlarda katıldığı bir dönemde, salt işverenlerin ödediği ücretlerin karşılaştırılması yetinilemez.

Diğer bir değişken, tüketim kalıplarının farklılığı. Bu, işgücünün yeniden üretiminin yada ücretlerin biyolojik temel gereksinimlerin ötesinde tarihsel ve toplumsal etmenlerce de belirlendiği olgusuyla bağlantılı. Gerçekte yukarıda belirtilen noktaların ve sıkıntıların özü ve kaynağı bu. Bu nedenle, her yer ve zamanda ücretler (bu kavramın tanımı gereği) olması gereken düzeydedir. Çeşitli ülkeler ve bölgeler arasındaki ücret karşılaştırmaları bir işverenin maliyetini değiştirmesi açısından önemlidir. Ancak bilim açısından, bir ülkede ücretler "olması gereken" bir düzeyin altında yada üstünde değildir. Her ülkede ücretler, ücretin tanımı gereği, olması gereken düzeydedir. Uluslararası düzeyde ücret karşılaştırmalarına giderken bu noktaya da dikkat etmek gerek.

Diğer bir sorun, ücretlerle işgücü maliyetinin karıştırılması. İşverenle-

rin ödediği sigorta primleri yada işçiye verdiği iş elbisesi ücret verilerinde gözükmez, ama işgücü maliyetine eklenir. Ücret dışındaki işgücü maliyet öğelerinin ülkeden ülkeye büyük farklılıklar göstermesi de ücret ve işgücü maliyeti karşılaştırmalarını zorlaştırır.

Bütün bu kuşku, yetersizlik ve sıkıntılara karşın, uluslararası düzeyde ücret karşılaştırmaları yapılıyor. Çeşitli araştırma merkezleri (bazı durumlarda çalışma saatlerindeki farklılıkları da hesaba katan) çalışmalar yayınlıyorlar.

Bu konuda yönetime ilişkin sorunların tartışıldığı önemli bir çalışma 1956 yılında Uluslararası Çalışma Bürosu tarafından yayınlandı: **Gerçek Ücretlerin Uluslararası Düzeyde Karşılaştırılması**. Uygulama çalışmalarından biri ise İsveç İşverenler Konfederasyonu tarafından her yıl yayınlanan **İşçiler İçin Ücretler ve Toplam İşçilik Maliyetleri - Uluslararası Araştırma**. Bu çalışmada A.B.D., Japonya, Kanada ve Avrupa ülkelerindeki durum karşılaştırılıyor. Benzer nitelikte bir başka yayın Japon Çalışma Enstitüsü'nün 1984 yılında yayınladığı **Ücretler ve Çalışma Saatleri**. Bu çalışmada da Japonya, A.B.D., Federal Almanya, İngiltere ve Fransa'daki durum ve gelişmeler karşılaştırmalı olarak ele alınıyor. Ancak bu çalışmalarda daha yukarıda belirtilen sakıncaların tümü geçerli. Ayrıca bunların hiçbirinde Türkiye'deki ücretler ele alınmıyor.

Bu yöntemlerle hazırlanıp Türkiye'deki ücretlerin de araştırma kapsamına alındığı tek ayrıntılı çalışma, 1981 yılında Austrian Museum for Economic and Social Affairs tarafından yayınlandı (**Survey of the Austrian Economy-1981**). Veriler 1979 yılında belirli mesleklerin çeşitli kentlerde net ve brüt gelirleri ile 1970 ve 1979 yılı arasındaki göreceli durumu yansıtmıyor. Ücretler, çalışma saatlerindeki farklılıklara göre düzeltilmiş, ancak önceki sayfalardaki sakıncalar geçerliliğini koruyor. Ve ne yazık ki, araştırma yeni verilerle **Survey of the Austrian Economy** yayınının 1982 ve 1983 yıllarında çıkan sayılarında yer almıyor.

Bu araştırma sonuçlarından türettiğimiz indekslere göre, İstanbul'daki ücret düzeyi 100 kabul edilirse, önemli başkentler basit ortalamalı ücret düzeyi 1970 yılında 291 iken 1979 yılında 326'ya yükseldi. Diğer bir deyişle, 1970-1979 döneminde Türkiye'de genel ücret düzeyinde bir artış olmakla beraber, Türkiye'deki ücret düzeyi ile gelişmiş Batı ülkelerindeki düzey arasındaki fark arttı. 1979 sonrasında ise bu farkın daha da arttığını güvenle söyleyebiliriz.

Cizelge 3: 1970 ve 1979 Yıllarında Ücret Düzeyleri (İstanbul'daki ücretler 100 kabul edilerek)

	1970	1979
İstanbul	100	100
Atina	145	200
Londra	205	255
Milan	284	262
Madrid	300	272
Oslo	282	276
Tokyo	161	300
Paris	266	303
Kopenhag	363	321
Stokholm	366	334
Viyana	263	345
Brüksel	279	348
Düsseldorf	311	366
Amsterdam	376	410
Zürich	353	428
New York	416	462

Uluslararası düzeyde ücret karşılaştırmalarında kullanılan farklı bir yöntem, temel tüketim mallarını satın almak için ne kadar süre çalışması gerektiğinin hesaplanması. Bu doğrultuda önemli ilk girişimi A.B.D.'ndeki Birleşik Otomobil İşçileri Sendikası yaptı. 4 sayfalık kısa bir çalışmada 1975 yılı Eylül ayında A.B.D., Federal Almanya, İsveç, İngiltere, Japonya ve Belçika'daki metal işçilerinin temel tüketim mallarını satın almak için harcamaları gereken süreler hesaplanmıştı (**International Comparison of Purchasing Power for Metalworkers in Some Industrialized Countries**, UAW, 1976). Aynı yöntemi daha sonraki yıllarda Uluslararası Metal İşçileri Federasyonu kullandı ve ayrıntılı çalışmalar yayınlamaya başladı. **Çalışılan Sürenin Satınalma Gücü - Uluslararası Karşılaştırma** isimli araştırma 1981 yılında 20 ülkeyi, 1983 yılında 23 ülkeyi ve 1984 yılında da 27 ülkeyi kapsamına alacak biçimde gerçekleştirildi. Fakat kapsanan ülkeler arasında Türkiye yoktu.

SONUÇ :

Türkiye ile gelişmiş Batı ülkeleri arasındaki net gerçek ücret düzeyi farkı artıyor ve büyüyen bu fark Türkiye'nin ihracata dönük sanayileşme modelinin temellerinden birini oluşturuyor. Ancak bu konudaki veriler yetersiz. Ayrıca sorunların farkında olunmadığı gibi, karşılaştırmada kullanılacak yöntemde de açıklık kazandırılmış değil. Araştırmacılarımızın, konunun önemi ve sorunlarının farkında olarak, bu soruna ivedilikle eğilmesinde büyük yarar var.

International Labour Office, **International Comparisons of Real Wages**, Geneva, 1956, 89 s.

Swedish Employers' Confederation, **Wages and Total Labour Costs for Workers**, International Survey (1972-1982), SAF, Nov. 1984, 74s.

International Metalworkers Federation, **The Purchasing Power of Working Time - An International Comparison**, 1981, 1983 ve 1984 yıllarında üç ayrı yayın.

The Japan Institute of Labor, **Wages and Hours of Work**, Japan, 1984, 36 s.

Açlık: Üçüncü Dünyanın Saatli Bombası

Ömer Kuleli

Uydular, füzeler, SALT görüşmeleri, Yıldızlar Savaşı gibi sorunları irdeleyip Üçüncü Dünya Savaşını önlemeye çalışan insanlık açlık sorununu küçümsüyor mu?

Michael Jackson Etyopya'daki açlar için konser verdi.. Salata sosu fabrikatörü Paul Newman Etyopya'lı açlara 250.000 dolar verdi. Brüksel halkı her köşe başında sıska bir kara çocuk göre göre üzülüyor, üzülüyor ve pamuk ellerini ceplerine soktu. Ekmek zammı az daha Tunus'un ulusal kahramanı Burgiba'yı bile yerinden ediyordu. Kahire'de halk fırınlara hücum etti.. Dünya Tarım Örgütü'ne (FAO) göre dünya nüfusunun %40'ı yeterli beslenemiyor, %25'i aç.. Örgütün açlık haritası her yıl genişliyor.. Dünyada yüz ülkenin kaderi ABD'de üretilen tahıla bağlı..

Ve bir dergide avaz avaz bağırarak bir haber: "Erozyondan her yıl bir

Kıbrıs kaybediyoruz!". Bu haberleri siz nasıl yorumluyorsunuz bilmem ama uzmanların ortak kanısı açık ve kesin: Kötü tarım politikalarının yol açtığı erozyon açlığa neden oluyor ve Üçüncü Dünya ülkelerindeki devrimleri hazırlıyor. Nasıl mı?

Bugün Afrika'nın bir numaralı sorunu açlık.. Bir türlü sayısı tam bilinmeyen, ama hep açlığın ölçüsü olarak kullanılan ölümler bir yana ne kadar insanın açlık nedeni ile yurtlarını terk ettiklerini düşünebiliyor musunuz? İsveç Kızıl Haçı 1970 lerde yalnızca Afrika'da 230.000 kişinin açlıktan öldüğünü, ama bunun bin katı yani 244 milyon kadar insanın doğrudan etkilendiğini bildiriyor. 1971-74 arasında Sahra'dan Fildişi Sahili'ne açlık nedeni ile 1,4 milyon insan göçmüş. En az 24 Afrika ülkesi bugün AÇLIK canavarının tehdidinde.

Yeni göçmenleri savaş ya da politik baskılar değil, kendi atayurtları

nın toprağı itiyor. İlkel tarım kötü hayvancılık ve birkaç yıl süren kuraklık toprakları tamamen verimsiz hale getiriyor. Bu insanların sorunlarına acıyarak eğilmek yanlış ve de eksik, açlığın yeni bir dünya savaşına yol açacağını da görebilmek gerek. Yeterli göstergeler de var- bu sonucu öngörebilmek için- Kendi ülkelerindeki işsizlik sorununun nasıl bir dinamit olduğunu çok iyi bilen zengin ülkeler Üçüncü Dünya'nın saatli bombasının da açlık olduğunu artık iyi biliyorlar. Doğal çevrenin bozulması ve doğal kaynakların paylaşımı dünyanın politik tansiyonunu sürekli artırmaktadır. Afrika krizi bir yana toprak erozyonu İran Devrimi'nde, El Salvador iç savaşında ve hatta İndira Gandhi'nin öldürülmesinde, Filipinler'de yaşadıkları ormanların bir kağıt fabrikası tarafından kesilmesi sonucu tüm gelirlerini yitiren yerli halkın Marcos'a baş kaldırmasında önemli bir rol oynamıştır. Toprak erozyonu doğrudan bir savaş nedeni değildir, ama onun yol açtığı açlık ve göçler bölgedeki politik gerginlikleri hızla artırır..

Savaş nedeni olabilecek çevresel tehlikeleri irdeleyelim. Bunların ilki kuramsal (ama her zaman eyleme dönüşebilecek cinsten) ABD'nin Ortabatı bölgesi dünyanın tahıl ambarıdır. Yüz kadar ülkeye buradan tahıl satılmaktadır. Bu ülkenin karbon-dioksitle boğulması ya da asit yağmurundan etkilenmesi yüz milyonlarca insanı aç bırakır. Tabii ABD'nin bazı yaramaz çocukları buğday silahı ile terbiye etmek isteklerinin her zaman geçerli olması da işin öbür yanı. İkinci büyük tehlikeyi de yüzyıllardır biliyor insanlık. Su havzaları ile mineraller, ormanlar gibi doğal

kaynaklar her zaman komşu devletler arasında paylaşım sorunu olmuştur. Kimse kimseye "Bizim prensi öldürdün!" ya da "Kralımıza küfredtin!" diye savaş açmadı şimdiye dek. İşte 1965'deki Hint-Pakistan savaşı. Başlıca nedeni Pencap nehrinin suyunun paylaşımıdır. Dünyanın 214 tane olan büyük su havzaları üzerinde bir ülkenin yaptığı her baraj, her su kanalı komşu ülkeyi derinden kuşkulandırır. Bir de buna iyi kalitedeki suyun nehrin üst başında ki ülke tarafından kirletilmesini ekleyin, ortaya ciddi bir kavgaya nedeni çıkmıştır bile. Susuzluk, toprak erozyonu gibi nedenlerle sınır bölgelerinde halkın ekonomik durumu bozulup göç, kaçakçılık başlayınca komşu devletlerin arası iyice açılır.

1973 yılındaki açlık 1974'de Etyopya'nın "Aslanlar Aslanı" imparatoru Haile Selasiye'yi tahtından etti. Açlığın besin fiyatlarını hızla artırmasına, yüzbinlerce insanın yurtlarından göçmesine bir de petrol fiyatlarının artışı eklenince artık halkın bir imparatora gereksinmesi kalmamıştı. Açlık en az 200.000 insanı (çocukların %60'ını) öldürüp 3-4 milyon insanı göçe zorlamıştı ve hiçbir Afrika ülkesi bu çapta bir felaketi politik yapısını değiştirmeden atlatabilirdi, öyle de oldu.

Bir de İran Devrimi'ne göz atalım. Rıza Şah'ın ünlü Yeşil Devrimi köylülerin ancak beşte birine ekebilecekleri bir toprak parçası vermişti 1960'lı yıllarda. Ama bir toprak reformunun yalnızca toprak dağıtmak olmadığını bilemeyen Şah'ın bu çabası tümünden boşa gitti. Küçük tarlalarında yoğun ama yanlış bir tarıma kalkışan insanlar toprağın hızla erozyona uğradığını görmüşlerdir, verim ilk

2-3 yıldan sonra azalmıştır. İran 1974'te besin ithaline başlamış ve 1977'de de tüm besinin %25'ini ithal eder duruma düşmüştür. Tarımın İran'ın ulusal gelirindeki payı 1959'dan 1977'ye gelinceye kadar 2,6 kat düşmüştür. Toprakta umduğunu bulamayanlar kentlere göçmüş ve orada oluşturdıkları büyük işsiz kitlelerle genel huzursuzluğun büyümesine katkıda bulunmuşlardır. 1979 Devrimi'nde bu yeni kentli, eski topraksız köylülerin payı yadsınamaz. Erozyonun topraklarından sürdüğü köylü-çiftçi yığınlarının Afgan Şahi Zahir'in ve Nikaragua diktatörü Somoza'nın devrilmesine yol açan olaylardaki rolü de açıktır.

Tüm bu örnekleri inceleyen Birleşmiş Milletler kaygılı; çünkü her yıl tarıma yeni açılan toprak kadar toprak erozyona uğruyor, nüfus ise sürekli artmakta. Gelecek yirmi yılda erozyonu durdurmak için 25 milyar dolarlık harcamayı zorunlu görüyor BM ve tüm dünyaya sesleniyor: Ya erozyonu durdururuz. Ya da AÇLIK..

Erozyona karşı savaş ise o denli zor değil. Çin'de ve gelişmiş ülkelerde çiftçiler yüzyıllardır biliyorlar savaşım tekniklerini. Yamaçlarda toprağı hiçbir zaman eğim boyunca, aşağı-yukarı değil, ona dik olarak, etekler boyunca sürmek gerekir. %3-5 eğimli yamaçlarda küçük tümsekler, %25'e dek varan dik yamaçlarda ise teraslar su akışını önler, verimli bitkisel toprağın kaymasını, yitirilmesini engeller. Bu yalın önlemin yanında rüzgârın yol açtığı erozyona karşı en etkin önlem de ağaçlandırmadır. Yamaç boyunca tarlalar arasına dikilecek ağaçlar, hatta çalılar ve makilerden oluşan yeşil kuşaklar rüzgâr erozyonunu en az 20 kat

azaltırlar. Ama tüm bu yalın tekniklerin yüz milyonlarca çiftçiye öğretilmesi gerek, bu da ciddi bir tarım politikası ve yatırım demektir. Üçüncü Dünya devletlerinin yöneticilerinin büyük ikilemi de burada zaten. Tarımı geliştirirlerse sanayi geri kalıyor. Kentsel kesimin işsizlikten huzuru kaçıyor. Kaynakların çoğunu sanayiye aktarırlarsa bu kez köylü-çiftçi kendi başına tarımı beceremiyor. Erozyonun topraklarından sürdüğü mutsuz köylüler kentlere göç ediyor, besin fiyatları artıyor. Mısır'da, Sudan'da, Cezayir'de, Tunus'ta olduğu gibi ayaklanmalar oluyor. Oturmuş bir politikaları olmayan Üçüncü Dünya ülkelerinin herhangi birinde iç savaş ya da benzeri huzursuzluklar başlamaya görsün..

Benzer sorunların Türkiye'de olmadığını öne sürmek doğruyu fazla iyimserlik olur. Bir yandan banka reklamlarında "Dünyanın kendi kendisini besleyen yedi ülkesinden biriyiz!" diye övünüp öte yandan ABD buğday, Yugoslavya'dan ayçiçek yağı, Danimarka'dan peynir, F. Almanya'dan et ithal etmek ne demek? Topraksız köylülerin kentlere göçünü yadsıyabilir miyiz? Gecekondularımızda hep sanayi işçileri mi oturuyor? Yoksa çalışabilecek nüfusumuzun %20'sini oluşturan işsizlerimizin %90'ı mı? İhraç mallarımızın içinde sanayi ürünlerinin artması çok iyi bir şey mi? Yoksa artan nüfusumuzu beslemek için daha çok tarım ürününü içte tüketmek zorunda kalmamızın ve tarım-hayvancılık ürünlerini bir türlü artıramamamızın göstergesi mi? 2000'li yılların Türkiye'sini doyurmak için Güneydoğu Anadolu Projesi gibi daha kaç tane projeye gerek var? Neden komşumuz Yunanistan'ın yapay gübre tüketimi hektar başına bizimkinin altı katı acaba? Neden tek balık kaynağımız Karadeniz? Tarla balıklılığında neden İsrail sazanına bel bağlıyoruz? Soya fasulyesini neden halâ bilmiyoruz halkımız?... Bu ve benzeri yüzlerce soruyu sormak için artık çok geç.. Ama dünyanın en verimli toprak parçasında, Anadolu'da, oturanlar için kuşkusuz pek çok çözüm var. Eğer çevremize bakıp düşünebilirsek tabii. Unutmayalım ki bir zamanlar Afrikalılar da aç değillerdi.

Ne dersiniz? Ekmek, su ve ulla gereksinim duyan insanlar değil mi dünyanın en tehlikeli silahları? Ne demiş atalarımız: "Biri yer, biri bakar; kıyamet ondan kopar." Varın savaşçı güçler depolarını nükleer silahlarla doldursun, açlıkları en büyük savaşımız bizim. Midemizin aç kalmasının en büyük nedeninin bilgi açlığı olduğunu da öğrendik artık..

"Açlık: Uydular, füzeler, SALT görüşmeleri, Yıldızlar Savaşıyla özdeş bir sorun"

Foto Röportaj ve Röportaj Fotoğrafı

Mehmet Ünal

Yayıcılık yaşamında en yaygın kullanılan görsel malzeme son yıllarda fotoğraf olmuştur. Dünya ilerici yayıncılık yaşamında foto-röportaj (gerek tek, gerekse çok fotoğraflı) saygıdeğer bir gelenek kazanmıştır.

Yüzyılımızın başlarında, gazetele-re fotoğraf basma tekniği geliştikçe daha çok gereksinim duyulan fotoğraf, bu tarihsel görevini hala sürdürmektedir.

İşçi-fotoğrafçılar verdikleri ürünlerle, halen anılarımızın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nda, Sovyetler, Fransa, ABD ve müttefik ordularının asker fotoğrafları dünya tarihinin anti-faşist belgelerini sunuyordular. Öte yandan Asya-Afrika ve Latin Amerika'dan, foto-röportajcılar ulusal kurtuluş mücadelelerini dünya halklarına tanıtarak, haklı davalarından yana dayanışma sağlamada önemli yardımlarda bulundular.

Fotoğrafın, aracasız gerçekçi anlatım dili, yaşamın, birçok insanın ana gereksinimlerini yansıtan irili ufaklı bir çok olayı, başlangıçta önemsiz gibi görünen olayların bilince çıkmasında çok önemli görevleri yerine getirdi. Bu nedenle fotoğraf, foto-röportaj, film ve TV'nin yanısıra yüzyılımızın önemli görsel bilgilendirme görevini üstlendi.

Ortaçağda Gutenberg'in matbaacılığı geliştirmesi bir devrim olarak kabul edilmektedir. Aynı biçimde 19. yüzyılın sonlarına doğru, klişeyle basımına başlanan fotoğraf basımı da görsel yayıncılık alanında ilk kıvılcı-mı oluşturmuyordu.

Artan teknik gelişmenin sonucu, güncelliğiyle, gerçekten ayrılmayan anlatımıyla fotoğrafa olan toplumsal ilgi artmıştır.

FOTO-RÖPORTAJ NEDİR ?

Bu soruya "budur" ya da "şudur" diye yanıt aramak pek akılcı bir iş olmasa gerek. Yerküremizde şimdiye dek çeşitli örnekleri sunuldu, sunuluyor. Bu çalışmanın tek amacı: Anlatabilmek ! Fotoğrafla bir olayı anlatmak. Ama nasıl ? Bu durumu öncelikle röportajı yapılacak olay belirliyor. Onun dünyasını nasıl gözlemlediği belirliyor.

Bir olayın foto-röportajını yapmağa gitmeden önce bir dizi ön hazırlık-plân yapılsa da tümünün nasıl anlatılabileceği üzerine kesin bir reçete yazılamaz. Son durumu olay yerinde ne çekebildiyseniz, o belirler. İyi bir sonuçla dönebilmek için hazırlıklı olmak gerekir. Aynı tenis oynayanlar gibi. Topun nereden geleceği her zaman doğru tahmin edilemez.

Çoğu zaman üzerine çalışılan bir

konunun en önemli, güzel fotoğraflarının çekildiği sanısı uyanır. Ama aynı konuda çekim yapmayı sürdürmek yanlış bir şey değildir. Önemli olan, çekimi yapılan konunun durumların beyinde yer etmesidir. Öyle durumlar var ki; ilk görüldüğünde fotoğrafı çekilmezse, yok olup gitmektedirler. Bir daha tekrar edebilmek zor. Bir yazarın düşünmeye zamanı bir fotoğrafçıya karşın daha fazla, yazar aldığı notlarla, daha sonra yapacağı işi tekrarlayabilir. Ancak bir fotoğrafçı için bu olanak yoktur. Sanırım Bresson'dan aktaracağımız şu tümce bu soruna daha da açıklık kazandıracaktır: "Röportaj, bir sorun, bir olayı ya da izlenimleri saptamak için aklın, gözün ve yüreğin de katılmış olduğu bir süreçtir."

Bu nedenle, fotoğrafçının görevi, aygıtının aracılığıyla olayları en doğru biçimde saptayabilmektir. Birçok foto-röportajcı flaş kullanmaktadır. Flaş kullanmanın kaçınılmaz olduğu durumlar olsa da kullanmamak, çekimi yapılan olayı daha gerçekçi anlatmaya özen göstermek anlamına gelir.

Bresson flaş konusunda şu görüşleri savunuyor: "Yetersiz ışıktaki bile flaş kullanılmayacağını söylemeye gerek var mı ; bu kurala uymayan bir fotoğrafçı katlanılmaz hale gelir doğrusu."

Foto-röportaj topluma önemli bir

hizmet götürürken, tam tersi anlamda da kullanıldığı görülmektedir. Kişilerin eğitimine yardımcı olurken, yanlış bilgiler aktararak, sunulan konuda bilgisiz kalmalarını da sağlayabilir. Bunun ölçüsü, her yayın organının dünya görüşüne göre yazı kurulları tarafından saptanmaktadır. Ancak fotoğraf çekenin görevi, içinde yaşadığı olayları, çekimini yaptığı olayları en doğru biçimde aktarmak olmalıdır. Aldatıcı çekim yapmayı reddetmeli, deklanşöre her basısında vicdanıyla hesaplaşmasını becerebilmelidir.

FOTO-RÖPORTAJIN ANLAMI

1960-70'li yıllarda savaş ve Vietnam, dünya halklarınca fotoğrafın aracılığı ile tanındı; anlamı anlaşıldı. Asya-Afrika ve Latin Amerika'daki ulusal kurtuluş mücadeleleri, sömürgecilğin batışı fotoğraf aracılığıyla daha iyi kavranabildi.

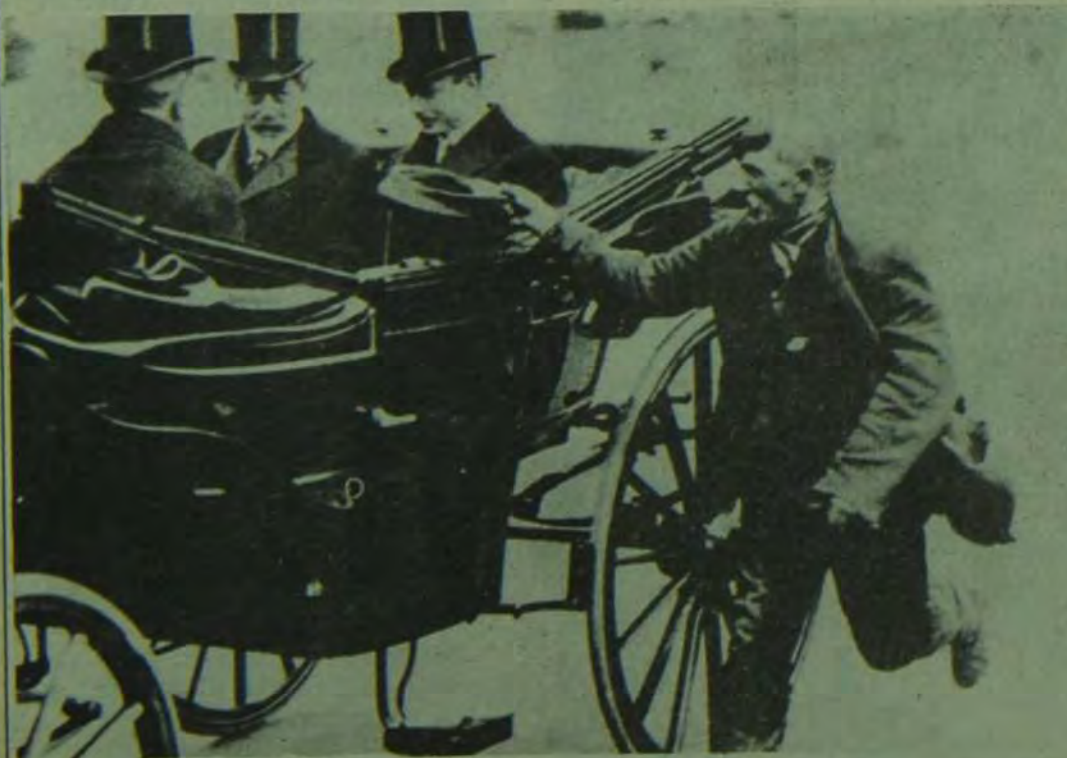
Yaşamın irili ufaklı olaylarının fotoğrafla sunusu birçok insanda bilinçlenmeyi teşvik etti. Milyonlarca yaşlı ya da genç, bu ve buna benzer gerçeği anlatan fotoğraflarla, gerek dünden gerekse günümüzden bilgi toplamakta, deney kazanmaktadır. Bu nedenle de fotoğraf, içinde bulunduğumuz yüzyılın en önemli anlatım araçlarından bir tanesi. Onun önemi, güncelliği ve gerçeği en doğru gösterebilme gücüyle, tarafsızlığıyla

ve toplumsal konumuyla son yıllarda daha da artmıştır.

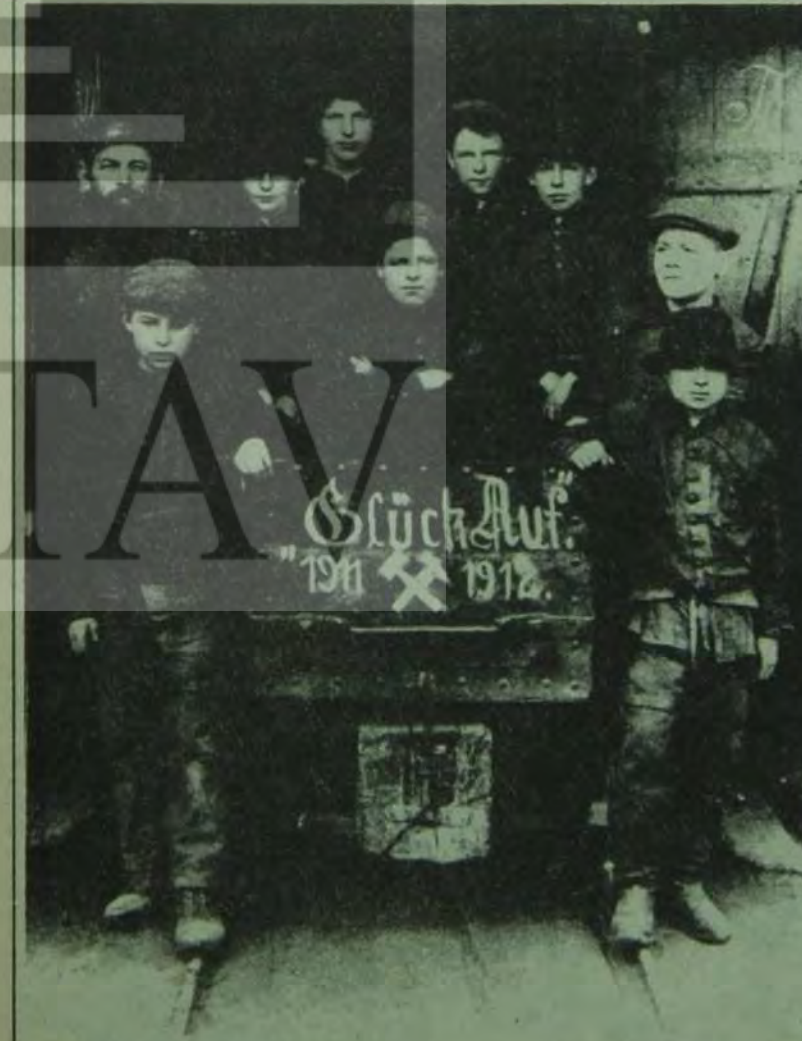
Günümüzde fotoğraf, foto-röportaj toplumun yararına ya da uyutmacı biçimde de kullanılmaktadır. Avrupalıların "bulvar basını" diye adlandırdıkları yayıncılık anlayışında, yüzeysel, sansasyon tipi foto-röportajlar yer alırken, direkt amacı toplumun düşüncelerini kendi nesnel sorunlarından uzakta tutabilmektir. Öte yandan bu uyutma girişimlerinin yanısıra ilerici nitelikteki basın, reel çalışmalarıyla doğru bilgi aktarabilmenin savaşımını vermektedir.

Uyutma tekniğinin en bilinen uygulamaları arasında Amerika'dan bir örnek verilebilir. Başkanlık seçimleri sırasında fotoğrafçılar benzer tip-te fotoğraflar üretmektedirler. Başkan adaylarının "doğa sevgisi"ni, "çocuk sevgisi"ni işleyen fotoğraflar basında yer almaktadır. Bu gibi "halktan adam" fotoğrafları...

1935 yılında "Life" dergisi yayına başlamadan önce bir bildirge yayınladı: "Yaşamı görmek, dünyayı görmek; büyük olayların şahidi olmak; fakir ve zengin insanları görmek; ... Görün ve hayret edin; görün ve ibret alın; ...". Yıllar gösterdi ki, bu ilk bakışta çok insancıl gibi gözükten bildirge çok banal ve olayları gerçek ilişkilerinden kopartarak yayıncılık yapmağa özen gösterdi.

Üstte: Sersej Street'te bir İtalyan göçmen ailesinin evi. ABD 1889. Fotoğraf : Jacob A. Riis Altta: "Majeste, lütfen bir peni !" İngiltere 1920. Fotoğraf : Bilinmiyor.

Saksonya Kömür İşletmelerinde çocuk kömür işçileri. Almanya 1912. Fotoğraf : Karl August Reymann

Sing Sing Hapishanesinde Rosenbergler'in Ayrılık öpüşmesi. Fotoğraf : Bilinmiyor.

"Fotoğrafta manipilasyon". Yani "aldatma" veya "gerçeği ters-yüz edip gösterme" diye çevirebileceğimiz bir terim. Bu konu başlı başına bir araştırmayı içerdiği için, örneklemeyi burada sona erdirmek istiyorum.

Tüm saptırma girişimlerine karşın, işine saygı duyan foto-röportajcıların yaptığı çalışmalar engellenemedi. Çünkü fotoğraf aygıtını eline alan, onun arkasında duran kişi, fotoğrafı çekmek istediği olayları gördükçe, karşı mı - taraf mı? sorusuna yanıt aradı. Bu nedenle röportaj-fotoğrafı yan tutan, giderek ideolojik olarak bağimli olay-fotoğrafı oldu.

Fotoğrafın bu kadar yaygınlaşması, basın mensuplarının, sergi düzenleyicilerinin ya da kitap yayıncılarının, daha çok ilgi çekici, alışılmışın dışında, içinde bulunduğumuz zamanı en iyi ve doğru anlatan, yol gösteren eğitici fotoğraflar aramasına neden oldu. Foto-röportajcıların işi gittikçe zorlaştı. Ancak, foto-röportajın, toplumsal bilgilendirme, eğitici ve eğlendirici görevi gün geçtikçe daha da değer kazanıyor.

FOTO-RÖPORTAJIN ANA KONULARI

Günümüze dek ve günümüzde yapılan çalışmaların izlediğimizde, foto-röportajın ana konularını şöyle sıralayabiliriz: İş yaşamı, sokakta yaşam,

fabrika, konut, stadyum, tiyatro vs. Tek tek bireylerin yaşamını anlatan konuların yanısıra toplumu bütünüyle ilgilendiren konular... Kuşkusuz örnekler daha da çoğaltılabilir.

Zamanımızda basın çalışanlarının, özellikle fotoğrafçıların daha çok bilgiye sahip olması, aynı zamanda kullandığı aygıtı iyi, çok iyi tanıması gerekmektedir. Hangi filmle, hangi objektifle çekim yapacağı vs. gibi teknik bilgisi de çok iyi olmak zorundadır. Yoksa yapılmak istenen iş, istenilen güzelliğe erilemez. Küçük bir örnek verelim: Devletlerarası bir ziyaret esnasında, türlü zorlukları aşarak fotoğraf çekme olanağını elde etmiş bir fotoğrafçı, başkanın yanında duran kişinin adını bilmiyorsa, çekmiş olduğu fotoğrafı kullanmak söz konusu olmaz.

Genel kültürünün çok iyi olması, teknik olarak bilgilerinin yeterli olması, etkili fotoğraf çekiminin ön koşullarını oluşturmaktadır. Ancak, bu uzmanlaşma için, dünyanın hiçbir yerinde hızlı bir eğitim metodu yoktur.

Bu eğitim daha çok kişinin kendi tarafından halledilmesi gerekli bir sorundur. Bu nedenle, yerel, iç ve dış politikayı, ekonomik ve bilimsel gelişmeleri, askeri ve spor politikasının ana bilgilerini öğrenmek ve hergün takip etmek zorunluluğu vardır.

SOSYAL YAŞAM

Danimarka'lı marangoz ustası Jacob A. Riis 1870 yılında, Amerika'da göçmen bürosuna kaydını yaptırdı. Yedi yıl sonra "The Evening Sun" gazetesinde çalışacağını düşle-yemiyordu. Yazdığı protesto-yazıları ve çekmiş olduğu protesto-fotoğrafları, "sosyal olmayan durumun ortadan kaldırılması" için yapılan belgesel çalışmalar olarak nitelendirilmektedir. O yıllarda birçok New York'lu fotoğrafçı, atölyelerinde türlü-çeşitli ışık oyunları ile klasik çalışmalar yaparken, Riis anlatması ve fotoğraflaması gerekli konuları, sokakta, fakir mahallelerde arıyordu. O yıllarda burjuva basını Riis'in fotoğraflarını "dilemci" ya da "çöplük fotoğrafçılığı" olarak niteliyordu.

Riis'in yanısıra, dünyanın diğer ülkelerinde fotoğraf çeken işçiler, Fransalı kritik fotoğrafçılar, İngiliz, İsveç ve Rusyalı fotoğrafçılar, kendi ülkelerinde, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, çocuk çalıştırılmasının yasaklanması ve eşit işe eşit ücret verilmesi için fotoğraf çekiyorlardı.

Victor Bulla, bir evin çatı katından, Petersburg meydanında barışçıl bir gösteri yapan işçileri çekmek isterken, askerlerin saldırarak, bu gösteriyi nasıl kanlı bir gösteriye çevirdiklerini fotoğraflar.

Önceleri sosyal çelişkileri sergile-

meyi amaç edinen fotoğraf, giderek toplumsal olayları, çelişkileri sergileyen foto-röportaj konumunu kazanır.

Lewis Hine fabrikalarda, kömür madenlerinde günde oniki ve daha fazla saat çocukları fotoğrafladığında yıl 1900'dü. Aradan seksenbeş yıl geçmesine karşın, yeryüzünde hala çocuklar çalıştırılmaktadır. Cenevre'deki Uluslararası İşçi Bulma Kurumunun verdiği sayılara göre, yalnızca Brezilya'da on milyon, yanlış yazmadık 10 milyon çocuk çalıştırılmaktadır. ABD'de 800 bin çocuk çiftliklerde çalıştırılmaktadır. Dahası, İtalya'da 600 bin, İspanya'da 280 bin çocuk çalıştırılmaktadır. 1900 yıllarının tipik kapitalist görüntüleri hala gözlerimizin önündedir. UNO'nun verilerine göre; 1979 yılında yeryüzünde her üç çocukta biri muhtaç, her dört çocukta biri okumayazmadan mahrum ve her sekiz çocukta biri açtır. "Üçüncü Dünya Ülkeleri" denilen ülkelerden görebildiğimiz çocuk fotoğraflarının ABD veya F. Almanyaya gibi "modern ülkelerin" uyuşturucu madde kullanan gençlerin fotoğraflarından farklılığı yok diyebiliriz.

Boston'da 1921 yılında çekilen bir fotoğraftan, "açık arttırmayla işçi satıldığını" görüyoruz. İçinde bulun-

duğumuz seksenli yıllarda bu tip "açık arttırma" ile karşılaşmıyoruz. Ancak, üretim "Üçüncü Dünya Ülkelerinde" daha ucuz olduğu için, daha doğrusu işgücü daha ucuz olduğu için kapatılan fabrikaları, işsiz kalan işçileri görmek, fotoğraflamak olası.

PORTRE RÖPORTAJ

Portre-röportaj fotoğrafçılığı günümüzde tüm ülkelerde yayınlanan gazete ve dergilerin baş sayfalarını dolduruyor. Ancak bunun ideal yayıncılık olduğuna biraz şüpheyle bakmak gerekir. Basılan portreler çoğunlukla o kişinin gerçek kişiliğini yansıtmaktan uzaktır. Bir meclis toplantısı düşünün, saatlerce süren. Orada politikacılar sürekli oturdukları için, çoğunlukta bilinçsiz olarak birçok hareket yaparlar. Fotoğrafçı onun bu birçok davranışından bazı detayları saptar. Ve bu detaylar arasında o kişinin, asıl kişiliğini yansıtacak fotoğrafı bulabilmek çoğunlukla zor bir iştir. Hem sonra gazetelere basılacak fotoğraflar, çeken tarafından değil, yazı kurulu tarafından seçildiği için gerçek anlatım biraz daha zarar görmüş olur. Aslında bu seçim, en azından fotoğrafı çeken kişiyle yapılsa, daha az yanlışla düşü-

lür. Ama bu hemen hemen hiç bir gazetede, çoğunlukla zaman açısından olanaksızdır.

Günümüz yayıncılığında portre kullanım alanlarını şöyle sıralayabiliriz:

- Resmi yada ünlü kişilerin portreleri.
- Sosyal-belgesel portreler, tek ya da daha fazla.
- Olay portreleri v.s...

Portre-röportaj fotoğrafçılığının, anlatımda kendine klavuz edinilen düşünce, fotoğrafı çeken kişinin, gerçek kişiliğini anlatan yanını yakalayabilmektir. (duruşu, mimikleri vs gibi.) Çünkü bunlar, fotoğrafı çekilen kişinin iç ve dış dünyasını yansıtabilmekte gereken önemli unsurlardır.

Gerek tek, gerekse toplu portre-röportaj fotoğrafçılığının birincil amacı, ya fotoğrafı yayınlanan kişi hakkında sempati toplamak ya da okuyucunun kinini kazanmaktır. Çoğunlukla, politikacı, artist ve sporcu portrelerinde sempati toplamak amaçlanırken, katil ya da hırsız portrelerinde okuyucunun kin duyması amaçlanmaktadır. Bu, basın tekniğinde "okuyucuların duygularına" seslenmek olarak nitelendirilmektedir. Suç işleyenlerin gazetelere yansıyan fotoğraflarının genellikle çirkin ol-

"Okuma-yazma" kampanyasının bitiş töreninden bir ayrıntı "Managua 1980. Fotoğraf: Koen Wessing

Amerikan bombardıman uçaklarının kalıntıları toplanırken. Vietnam 1970. Fotoğraf: Quang Van.

Radyonun Yeni yaygınlaşmaya başladığı yıllar. Özbekistan 1925. Fotoğraf: Georgi A. Selma

masına özen gösterilir. Bunda amaç bu insanları "normal insan" görünüşünden uzak tutmaktır.

Her iki durumda da, röportaj portreciliği yeni gelişen teknikle (geniş açı vs.) fotoğrafı çekilen kişinin, kişiliğine uygun tarzlar aranmaktadır. Ancak geniş açı, normal açıdan farklı olduğu için her zaman gerçeği doğru saptamakta yardımcı olamaz.

POLİTİK OLAYLAR

Yeni ya da süren olayların haberlerinin yanı sıra, iç ve dış politikada olan değişiklikler, haber sayfalarının dolmasına, yorumlar yapılmasına ve tüm bunların fotoğrafla beslenmesine desteklenmesine neden olmaktadır. Mesela; bir politikacının (genellikle başbakanın) bazı şeyler söylemesi, genellikle baş haber olmaya adaydır. Bir başka örnek, büyük bir yangının olması, ya da bir trafik kazasının olması baş haber olmasına nedendir. Halbuki bu arada birçok yangın veya trafik kazası olmaktadır. Ama bunlar ya haber yapılmazlar ya da kısa haber-fotoğraf biçiminde yayınlanırlar.

Gerek TV'de gerekse gazetelerde yayınlanan fotoğraflar bir toplumun barometresi gibidir. Gene baş haber olabilecek sorun, yazı kurullarının dünya görüşlerine göre değişebilir, değişmekte. Ancak baş haber olan fotoğraflar veya yazılar her zaman aynı düzeyde tartışılmaz. Genellik-

le, toplumsal çıkmazlara değinen yazı ve fotoğrafların izleyiciler-okuyucular tarafından daha çok tartışıldığına tanık olmaktadır. İki devlet adamının el sıkışıp-gülüşerek poz vermesi, özellikle milyonları ilgilendiren sorunlarda, okuyucuya-izleyiciye bir rahatlama getirir. Mesela: Sovyetler ile Amerikanın silahsızlanma görüşmelerinden fotoğraflar gibi.

1967 yılında F.Almanyalı foto-röportajcı Fred, küçük bir uçaktan çektiği fotoğraflarla, Yunan askeri hükümetinin, Yaros adasına toplama kampları yaptırarak, politik terörü-nü saptar. 1975 yılında Demokratik Alman Ulrich Kohls, bir otomobil-den çektiği fotoğraflarla Şili diktatörü Pinochet'in kendine karşı koyanları yoketmek üzere yaptırdığı toplama kamplarını saptar. Steve Bloom ve Peter Magubane'nin Güney Afrika'da çekmiş olduğu fotoğraflar ırkçılığı belgeleyen, beyazların köleci tutumlarını dava eden fotoğraflardır. Bu ve buna benzer daha birçok fotoğraf vardır. Ve bunlar ırkçılığa karşı bir anıt niteliğini taşımaktadır. Kohls'un, Magubane'nin, Blomm'un röportaj-fotoğrafları, birçok ülkelerin basınına konu oldular, okuyucuları ırkçı düşüncelere karşı dayatışma göstermede harekete geçirdiler.

Angela Davis'in hapiste çekilebilen bir fotoğrafı, dünya ilercisi basınında yer aldı, milyonlarca basıldı. Bu girişim sonucu Angela Davis serbest bırakılmak zorunda kaldı. Öte-

yandan 50'li yıllarda Rosenberg'leri ölümden kurtarmak gerçekleşemedi.

Japon sosyalist lideri Asanuma'nın öldürülüşü fotoğrafını fotoğrafçı Nagao çekmişti. Başkan Kennedy Dallas'ta öldürüldüğünde ve Papaya yapılan silahlı öldürme girişimi amatör fotoğrafçılar tarafından çekilmişti. Bu fotoğraflar yüzyılımızın politik olayları olarak nitelendirilmektedir. Ve yalnızca sansasyon yaratmakla kalmayıp, hukukçulara da karar vermelerinde yardımcı olmaktadır.

Öte yandan özel bir çalışma isteyen politik olay da, ulusal ya da uluslararası toplantılar, kampanyalar ki, bunlar belli bir süreklilik kazanmak durumundadır. Bu gibi çalışmalar, uzun planlamalar ve tanıtma planlarıyla gerçekleştirilmektedir. Ön hazırlıkların yapılmasına karşın, tecrübeli foto-röportajcılar, çok çekim yapmaktadırlar. Baskı için seçim daha sonra gerçekleşecektir. Çünkü ana düşünce, bugün pek önemli gözükmeyen bir buluşma, yarın hesaplandığından daha fazla değer kazanabilir.

DİĞER KONULAR

Foto-röportaj, şimdiye dek sıraladığımız konular dışında, ekonomi, bilim, kültürel yaşam ve spor alanlarında ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Diğer bölümlerde işlemeye çalıştığımız ana düşünceler bu tip çalışmalar için de geçerliliğini korumaktadır. Her konunun kendi içerisinde göstermiş olduğu detaylar, ana görüşü değiştirebilir, farklılaştırabilir nitelikte değildir.

Daha önceden de söz ettiğimiz gibi, Foto-röportaj insanlı olmak zorunluluğundadır. Böyle olursa geniş kitleler tarafından sevilir ve savunulur. İnsanın barış içerisinde yan yana yaşaması düşüncelerini direkt destekleyebilir. Fotoğraf-röportajcılığı dünyamızın iyi yanlarını desteklerken, kötü yanlarını da düzeltici doğrultuda gösterebilmelidir.

İçinde yaşadığımız toplumlarda fotoğrafın görevi gittikçe zorlaşmaktadır. Fotoğraflarla anlatılan bir olay modern insanlığı iyi düşüncelere sevk edici nitelikte olmalıdır ki, asıl görevini yerine getirebilsin. Sözün sonunda gene Bresson'u hatırlatmak istiyorum: "Fotoğrafçı olarak bu dünyayı yansıtmak zorundayız. Bu ise, salt çekimlerin içeriğine bağlıdır, ve kanımca içeriği biçimden ayırmak da mümkün değildir. Biçim denince, tasarımlarımızı ve duygularımızı somutlaştıran ve de aktarabilir duruma getiren güçlü yogurumsal bir düzen (kompozisyon) gelmektedir gözümüzün önüne. Fotoğrafta ise bu görsel düzen kendiliğinden (spontan) yogurumsal, tartışmalı bir duygudan doğabilir ancak." □

Ellis Adası'nı seyrediyor-musunuz? Allah bilir o başladığında, işinizden gücünüzden anca dönüyorsunuz eve. Bizde vakit bol ya! Öyle dizilerden hiç birini kaçırmıyoruz; izliyoruz hepsini pür dikkat!

ABD'yi ABD yapan özellik yeni dünyaya atılan bir ilk adımda, Ellis Adası'nda beliriyor; türlü diller, türlü kültürlerden insanlar kocaman bu mekânın içinde karmakarış oluveriyorlar adaya çıkar çıkmaz.

Yoksulu, kimsesizi, ıssızı, topraksız, akın akın bir çeşit adalet umuduna gelmişler ve ülke yılmadan yorulmadan çalışacak bu insanların emeği ile kuruluyor. Şaka değil, durmuş-oturmuş yerlisi-köylüsü yok ABD'nin; insan iradesi ile yaratılmış ilk ülke! Gücü buradan geliyor: kuranlar hasbel kader orada doğmamışlar; bilinçleri ile seçmişler memleketlerini.

Ne ki, Ellis Adası'ndan giriş yapan 12 milyon içinden bir tane Jake Rubin, bir tane Marco Torelli, belki bir avuç da başka adam sıvriletilmiş, ya ötekiler? Ya ötekilerin öyküleri? Aynı dönemde Manhattan'ın 'ter ilişkileri'nde! günde 12 saat parça başı üç beş saat için konfeksiyonda ömür törpüleyenler? Bir pundunu bulup altın peşinde California'ya giderken ölüm vadisinde susuzluktan kavrulanlar? Yani bu kavgada tükenenler, çarkın dişlileri arasında sıkışıp kalanlar?..

ABD onlardır asıl.

Ama onların öyküleri pek TV'de anlatılmıyor; sıvrilemeyenlerin, başarısızların, eriyip gidenlerin öyküleri...

Onları da anlatanlar var elbette; yani potayı...

○

Uzun ve soğuk geçen bir kıştan sonra güneşin sıcaklığını kemiklerimizde hissetmek için dışarı üşüştüğümüz baharın o ilk günü, biz gözlerimiz kapalı, sıraların üzerinde mayışıp kalmışken iki adam iniyordu Yeşilköy'de uçaktan.

Biri Arthur Miller'di.

Arthur Miller, kör de olsalar topal da, doruklara mutlak ulaşabilenleri değil, icabında en yakınına bile ihbar edip ülkeden

'Al Gözüm Seyreyle' Ustaları: Miller ve Pinter

Ali Taygun

kovdurtmaya kalkışan Eddie Carbone'leri, ömür boyu kentten kente kasabadan kasabaya direksiyon sallayıp sonunda sıfıra sıfır elde var sıfırı görürnce yıkılan hayallerinin altında kalan Willy Loman'ları konu etmiştir kendine; potanın içindekilerini...

Potada kendiliklerinden erimez insanlar. Her kazan gibi bunun da altında bir ateş, her dibek gibi bunun da tepesinde bir tokmak gerek.

Ve yalan söylemeyen bu oyun yazarı yalnız eriyiğin har-cını değil, ateşini yakanları, tokmağını sallayanları, bunların hink deycilerini de yazmış. Üstelik o güçlü ülkede başkaldırıları hizaya sokan öyle ufak tefek bir havaneli de değil: Şahmerdan! Şahmerdanın hink deycisi de başka oluyor tabii!

Miller onları da görmüş, dövülenleri de. Ve dövülenlerden yana çıkıp bir bir anlatmış Cadı Kazanı'nın nasıl kaynatıldığını.

Kendi yurdunu anlatmakla da yetinmemiş, Vichy'de dönenleri, düşüncesi yüzünden ölüme gidenleri de katmış insan manzaraları kervanına.

Ve Bedel'de de hesabı çıkarmış.

Miller çok iyi bir tanık, öyle bir tanık ki, 70 yıllık ömründe doymamış ifade tesbitine.

○

Uçaktan inen ikinci adam da Şahmerdanı takanlardan: Harold Pinter.

Doğum Günü Partisi'nde anlamsızmış gibi gelir insana ilk önce Ama bir baskı vardır

ker, çekinir belki ama korkmaz. Korksa da dönecek kadar korkmaz.

Onun için yaymak lazım bilgisi. İnsanlar yalnız olmadıklarını, başlarına gelenlerin sıradanlığını kavramalılar; örneklerini görmeliler. İşte sanatın bir işlevi: tarihi, tekrarları, genel olanı serivermek kamunun önüne.

İki ünlü yazar da bunu yapıyorlar. Cadı Kazanı'nın yarı-gıcından bu son oyunun "yetkilisi"ne, topuz indirmeye teşne katı kafalı, hepten kafasız, kalpsiz, insanlıktan uzak zulüm uşaklarını elegüne sergi-leyegelmışler; gidiyorlar. İn-safsızı, yalancısı, ceberrutu, sefil, dedim dedikçisi, iki yüzlüsü, döneği, korkağı, asalağı ve bütün bunların suç ortakları ve onların hink deycilerini vuruyorlar tarihin kantarına; al gözüm seyreyle dünya!

○

Çalışma için yerinden yurdundan olup karşılığını almak umuduyla alın teri dökmekten hiç kaçınmayan, kısaca adalet isteyen milyonlarca insan, ummanlar aşip bir Ellis Adası'na ulaşmışlar.

Onların aradıklarını bulup bulmadıkları başka mesele. Ama şu kesin: öyle değer veriyor ki insanoğlu adalete, gerçekleştirmeyi görmek, gerçekleştirmek için çekmeyeceği zahmet yok. Şahmerdanlar da yetmiyor bunu engellemeye, tokmaklar da, zokalar da, gürzler de!

Yeter ki "hayır" demeyi unutmamasın, sorumluluğunu duysun insan olmanın.

○

Nerelerden kalkıp gelmişler yurdumuza bu iki "al gözüm seyreyle" ustası! Hoş gelmişler. 17 Mart 1985. Bugün Pazar...

Bulaşıcı bu. Korku mikrobi ortalığı sarmayagörsün, mad-di güce dönüşüyor, şahmerdanlaşıyor, eziyor...

○

Korkunun tek çaresi var: bilgi. Bilen adam korkmaz. Ür-

YENİ ŞAFAK KİTABEVİ ve DAĞITIM

KÜLTÜR HİZMETİ
Kitapta %20 İndirim

Dergilerde %10 indirim
%25 İndirimli Bölüm

Adres: Muvakıthane Cad.

No : 30 - Kat: 2

Kadıköy/İstanbul

- Yardımcı Ders Kitapları
- Ders kitapları
- Bilimsel - Sanatsal yayınlar
- Sürelî yayınlar

SÖREKLİ İNDİRİM

"Faşistlerin Torunları" F. Almany 1978. Fotoğraf: Keystone

Yüksek Köy Enstitüsü'nden, Gazi Eğitim Enstitüsü'ne

Galip Akın

1935'lerde temelleri atılıp, 1940 yılı 17 Nisan'ında kabul edilen 3803 sayılı yasa ile kurulan köy enstitülerinin 45. yıldönümüne ulaşmış bulunuyoruz. Köy enstitülerinde yetişen köy çocuklarına ileri öğrenim ve bilimin kapısını açmak, köyler üzerinde bilimsel araştırmalar yapmak, köy enstitülerine yönetici, öğretmen ve öğretim üyesi yetiştirmek amacıyla 1942 yılında, Hasanoglan Köy Enstitüsü üzerine kurulan Yüksek Köy Enstitüsü, beş yıllık kısa ömründe ülkemize çok değerli aydınlar, yazarlar ve bilimadamları kazandırmıştır. 1946 yılında kesin olarak ilkelerinden saptırılıp, sonra da yıkılan köy enstitülerinin yüksek kısmı da 1947 yılında "bir gece ansızın" kapatılıp öğrencileri "çil yavrusu gibi" dağıtılmıştır. O günleri yaşayan çok değerli eğitimci, "aydın", yürekli insan, sevgili ağabey emekli öğretmen Galip Akın'ın, bir araştırmam nedeniyle bana yazdığı mektup, sanırım bu kurumu anlatmak için yeterli bir belgedir. Kendi izniyle (izin almak kolay olmadı) bu tarihsel belgeyi yayımlamaktan büyük bir mutluluk duyuyorum. "1946 demokrasisinin", demokratik bir eğitim kurumunu nasıl acımasızca "yem" ettiğini bu belgeden daha güzel anlatacak kişi olsa olsa yine sevgili Galip Ağabey olur. Kuşkusuz pek çok arkadaşı da bu konuda bize güzel bilgiler ve belgeler verecek durumdadır. Ama onun "göz yaşlarıyla yazdığı" bu mektubun ayrı bir tadı, ayrı bir coşkulu yanı var. Eğer ikinci isteğine uyup mektubu, yayına hazırlamak üzere geri gönderseydim, bu sıcak ve coşkulu anlatımı biraz somurtkanlaştıracaktı. Beni bağışlasın Galip ağabey, O'nun bir ömür boyu eksik etmediği babacanlığı, en sıkıntılı ve karamsar günlerimizde bile bize coşku veren şakacılığı, gülümseyen gözyaşları yerli yerine oturmuş bu mektupta.

Galip Ağabey, 1926 yılında Uşak'ın Banaz ilçesinin Paşacak köyünde doğmuş. 1943'te Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü'nü bitirmiş. 1945 yılında Hasanoglan Yüksek Köy En-

stitüsü'ne girmiş. 1947 yılı sonlarında, üçüncü sınıfta iken Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümü 1. sınıfına nakledilmiş. 1949 yılında ilkököl öğretmeni olarak atanmış, 1950 yılında geçirdiği bir sinir hastalığı yüzünden meslekten ihraç edilmiş. Uzun yıllar çobanlık, çiftçilik, depo memurluğu yapmış. 1961 yılında ilköğretim müfettişi olarak atanmış. 1966 yılında başlayan sürgün ve açığa alınma işlemleri emekli olduğu 1983 yılına kadar sürmüştü; ama bu işlemler her seferinde yargı organlarıca bozulmuş. Galip Ağabey Milli Eğitimin her kademesinde öğretmenlik yapmış. Şimdi anılarını yazıyor.

YÜKSEK KÖY ENSTİTÜSÜNDEKİ ÖĞRETMENLERİMİZ:

1936 dan sonraki yıllarda halk çocuklarına yönelik bir eğitim uygulamasının yapıldığı dönem içinde eğitim kurumlarımızda (Köy Enstitülerinde, Yüksek Köy Enstitüsünde ve Gazi Eğitim Enstitüsünde) eğitim gören bizler çok şanslıyız. Çok değerli ve nitelikli öğretmenlerden bilgiledik. Onlar çağımızın saygıya ve anmaya değer eğitimcileriydi. Görevlerini en üstün insan ve ulus sevgisi ile yaptılar. İnsanı, yaşamı, üretmeyi, özgür düşüncüyü, çağdaş eğitim ilkelerini bizlere, uygulayarak, yaşayarak öğrettiler. Bu değerli ve nitelikli öğretmenlerimizden YKE'nde birlikte çalıştığımız bazılarıyla ilgili anılarımı sıralamaya çalışacağım. **I. Hakkı Tonguç:** Hem Köy Enstitüsünde hem de YKE'sinde hepimizin öğretmeni, babası her şeyimizdi. Yüksek Köy Enstitüsüne ilk geldiğimiz yıl, bir akşam bir toplantımıza geldi. Toplantıda Köy Enstitüsü müdürlerinden de bulunanlar vardı. Sayılarını kesin söyleyemeyeceğim. YKE Müdürü Sayın Öğretmenim M. Rauf İnan, Md. Yardımcısı sayın öğretmenimiz H. Arman, Batı yazını öğretmenimiz S. Eyüboğlu, Doğu Yazını Öğretmenimiz Hamdi Bey anımsadıklarım, tüm YKE öğrencileri toplantıya katıldılar. Toplantıyı

Tonguç Baba babacan tavır ve konuşmasıyla açtı. Konu: Köy Enstitüleri niçin kuruldu? Bu soruya yanıt arayacağız dedi. Toplantıda bulunan Köy Enstitüsü Müdürleri de bu soruya taraftılar. Köy Enstitüsü müdürleri konuştu. O zaman üçüncü sınıftan olan Ş. Koç, ikinci sınıftan Cemal Yıldırım, Haşim Kanar arkadaşlarımız konuştu. Hiç unutmam. Konuşmaları değerlendiren rahmetli Tonguç, engüzel ve tarihsel gerçeklere uygun açıklamayı, YKE 2. sınıf öğrencisi Haşim Kanar'ın yaptığını söylediler. Bu toplantı beni çok etkiledi. Sanıyorum Haşim arkadaşımız ilk çağdan günümüze dek insanın gelişimini, eğitim konularının, yöntemlerinin tarihçesini, halka yönelik eğitimin gelişim evrelerini çok güzel ifade etti. Köy Enstitülerinden yetişen bir öğrencinin müdürler düzeyinde yapılan bir açık oturumda öğrencisinin öğretmen ve müdürleri düzeyinde bilgi sahibi olmasından, bu bilgiyi böylesi güzide bir topluluk karşısında rahat ve ustaca aktarılmasından çok mutlu oldu. Bu toplantı Sayın Tonguç Babamızın çalışmalarından ve demokratik eğitim uygulamasından küçük bir kesit. O, dünyanın en büyük eğitim ansiklopedilerine çalışmalarını girmiş, Türkiye'nin, belki de dünyanın yetiştirdiği çok az bulunan bir eğitimcisi, insan dostu, toplumsal değişme ve gelişmede eğitimin önemini uygulamalarıyla kanıtlamış, ulusa öğünebileceğimiz, gurur duyacağımız bir insandı.

M. Rauf İnan: Sayın İnan, benim hem Çifteler Köy Enstitüsünde hem de YKE'nde öğretmenim, müdürüm, mezun olduktan sonra da 40 yıldır bizi izleyen, sorunlarımızın çözümünde sürekli yol gösterici, koruyucu, güç verici, bize insan ve çocuk sevgisini aşılayan, "Çocuğa göre eğitim" in bulumaz uygulayıcısı ve izleyicisi, yaşamı ve tavırlarıyla öğrencilerine iş içinde, uygulama içinde her zaman örnek olan bir öğretmenimiz, her şeyimizdi. Öğretmenim olarak derslere hazırlıklı ve planlı girmeyi, çocuğu tanımayı, çocuğa saygı ve sevgiyi, meslek ve özel yaşamının her aşamasında bize öğretti. Kendisine şükran ve saygılarımı sunarken, sağlıklı uzun ömürler diliyorum.

Sayın Hürrem Arman: Arman hocamızı YKE'ne geldiğimiz yıl yönetici olarak tanıdım. Birinci sınıfın ilk aylarında başlamak üzere tüm YKE öğrencilerinin katıldığı (Her akşam mı yoksa hafta sonu akşamları mı iyice anımsayamadım.) kitap tanıtma saatleri olurdu. İlk toplantımızı da Maks Weber'in "Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Umumi Tarihi" adlı bir yapıtı üzerinde tartışma-

lar yapılıyor, bunları da sayın öğretmeniz Hürrem Arman yönetiyordu. Biz birinci sınıf öğrencileri ilk toplantılarda konuyu tam özümleyecek, yorum ve yaklaşımları değerlendirip izleyebilecek ön ve temel bilgilerden yoksunduk. 2. ve 3. sınıf arkadaşlarımızın çoğunluğu, tartışma ve açıklamalara katılıyorlardı. Toplantılar ilerledikçe sayın Arman hocamızın çekici, yalın açıklamaları bizi de sarmaya başladı. Toplum ve felsefe konularını çok ilgi çekici bir anlatım biçimiyle açıklardı. Çağımızı damgalayan, toplumların yapısı ve gelişimiyle ilgili konularda ilgi duymamızı sağlamada bizlere çok yardımcı oldu. Bizimle çok iyi diyalog kurmuştu. Kişiliğimizin gelişmesinde, düşünce ve okuma yaşamımızın zenginleşmesinde kendisinin, çağdaş bir eğitimci ve yönetici olarak çok, unutulmaz katkı ve emekleri olmuştur.

Sabahattin Eyüboğlu: Eyüboğlu gibi, insanlık nitelikleri açısından evrensel boyutlara ulaşmış yüce bir kişinin öğrencisi olmak mutluluğuna kavuştuğum için hem övünç, hem de gurur duyuyorum. YKE'nde bizim sınıfa "Batı Yazını ve metin okuma" derslerine giriyorduk. M. Eğitim Bakanlığında da Tercüme Bürosunda çalışıyorduk. Aynı zamanda "Köy Enstitüsü Dergisi"nin sorumlusu, yönetmeni, yazı kurulu öğrencilerinin en yakın çalışma arkadaşıydı. İlk dersimize girdiği gün birinci sınıf öğrencileri olarak kendisini ilgi ile izlemeye başladık. İkinci yıl sonunda ayrılıncaya dek de derslerini dikkatle, severek, düşünerek, düşündükçe de yeni doğrulara ve çağdaş düşünceye yaklaştığımızı yüreğimizde ve kafamızda duyarak izledik. Bizim, Köy Enstitüsü çıkışlı olmamıza karşın klasik eğitim öğretim izlençlerinden alıştığımız kalıplar vardı. Öğretmen, konusunu bize sunar, anlatıp anlamadığımızı saptamak amacıyla da sınıfa yahut kişilere sorular yönelir. Ders konusunun ana hatlarını tahtaya yazar veya kısa bir özet yapardı. Eyüboğlu bu kalıpları aşmış, ilginç yöntemler geliştirmiş, öğrencilerine saygıyla bakan, onların kişiliklerine saygılı, düşündüren, sonuçları kalıp halinde vermeyip, öğrencilerin çeşitli kaynaklardan bilgilenerek kendi kendilerine sentezlere ulaşmasını amaçlayan eşsiz bir eğitimci, düşün adamı, yazar, araştırmacı, doğa gözlemcisi, insan gerçeğine ve onun yarattığı uygarlıklara, yaratıcılığına inanmış bir yüce kişiydi. "Biz bir kişinin dev adımlarla yürümesini değil, bin kişinin insan gibi yürümesini isteriz." özdeyişi, insana ve eğitime, toplumun sorunlarına bakış açısını göstermesi bakımından ilginçtir. İlk derste "bizimle tanışmak istediğini, hangi yöre ve

enstitülerden geldiğimizi, neler okuduğumuzu" en ilginç de "Yüksek Köy Enstitüsüne niçin geldiğimizi" sordu. Sabırla, ilgiyle konuşmalarımızı dinledi. Biz karşımızda olağüstü kişiliği olan bize nutuk çekecek bir öğretmen bekliyorduk galiba. Şaşırdık. Böyle enti-pütten sorular mı sorulmuş? Bu nasıl öğretmen? v.b. düşüncelerle yeni öğretmenimizi değerlendirmeye kalktığımızı sonradan özülerek anımsarım. Biz belli konuyu, belli bir ders kitabından aktaran bir öğretmen bekliyorduk galiba... Dersler ilerledikçe bizlere batı yazınının hiç eskimeyen düşün ve yazın adamlarının yapıtlarından kesirler getirir, hepimize dağıttırdı. Biz dağıtılan metni önce bir kendimiz sessizce okurduk. Örneğin, Montaigne'den bir metin üzerinde bizi düşündürüp düşündüklerimizi rahatça, yalın bir şekilde anlatmamızı ister, konuşan arkadaşlarımızı sabırla dinlerken, konuşmadan bir tümceyi ele alır, bize metinlerini taniittiği yazar ve filozofların yaşadığı çağın, toplumun düşünce sistemlerini kısa fakat öz bir anlatımla her zaman yüzündeki gülümseme-yaşam sevgisi eksilmeden anlatırdı. Gene Batı kaynaklı tiyatro metinlerinin bir çoğunu okulumuzdan Açık hava Tiyatrosunda ders saati içinde hem okur, hem de oynardık. Eski Yunan klasiklerinden çoğunu bize Açık hava Tiyatrosunda tanıtıp, yazıldığı dönemin tiyatro havası içinde oynattığını-günlük giysilerimizle-üzerinden kırk yıl gibi bir zaman geçmesine karşın coşku ile anımsarım.

Dergimizin yayına hazırlanmasında bizimle, yani öğrencileriyle imece ruhu ile çalışır. Önerilerin sıraya konması, yazı konularının seçimi hususunda da her zamanki alçak gönüllülüğü, kusurlarımız karşısında gösterdiği hoşgörü, öğrencilerini yüreklendirici tavırları, düşünceye saygı ve saymakta zorluk çektiğim insan ve öğretmenlik nitelikleri bizlere, öğrencilerine meslek yaşamımızda, çevre ve insan ilişkilerinde ışık tutmuştur.

Ferruh Sanır: Sanır, Ankara D.T.C. Fakültesinden bize derse girdi. Coğrafya dersimize girmişti. 1946 yılından sonra İlköğretim Genel Müdürlüğü yaptı. Köy Enstitüsü ve YKE çıkışlı bir öğretmeni KİYMASIYLA ün yapmıştı. Coğrafya derslerini alışılmışın dışında yürüten o zaman saygı duyduğumuz bir öğretmenimizdi. Hasanoglan çevresinin arazi yapısını, toprak tabakalarını, su-toprak ilişkileriyle doğanın sürekli değişikliği içinde bulunduğunu vurgulayan bir öğretmendi. Bu düşünce ve yaklaşımlarını sonradan yad-

sıyan, öğretmen düşmanı bir yönetici olmasını şimdi bile üzüntüyle anımsarım. Son yıllarda "Öğretmen Dünyası" Dergisinde coğrafya izlençleri ve uygulamaları konusunda yazılarını okuyorum. Kendilerinin düzeyinde, akademik kariyere sahip bir eğitimcinin - hele YKE'nde öğretmenlik yapmış - böylesi olumsuz tavırlarını görmek, sanırım tüm öğrencilerini üzmüştür.

HAŞANOĞLAN YÜKSEK KÖY ENSTİTÜSÜNDE SON GÜNLER

Yüksek Köy Enstitüsü'nün kapatılışı 1946'dan sonra planlı bir biçimde aşama aşama gündeme getirildi ve 1947 yılının kasım ayında bir gece açığa vuruldu.

Kapanıştan sanırım bir ay önce, yeni İlköğretim Genel Müdürü bizim eski öğretmenimiz Y. Kâzım Köni YKE öğrencileriyle bir akşam toplantı düzenledi. Bu toplantıda bize eski düşünceleriyle çelişen, Köy Enstitülerinde uygulanan İş eğitiminin eksik ve gelecek açısından sakıncalı olduğunu söyleyince sınıf arkadaşlarımızdan İsmail Hakkı Kabakçı söz isteyip, aşağı yukarı şöyle konuştu: "Sayın Hocam, konuşmalarınızı hayret ve üzüntüyle izledim. Biz, özgür düşünmeyi, sizin derslerinizde öğrendik. Bir yıl önce savunduğunuz düşünceleri, bir yıl sonra nasıl kınar ve tersini söylersiniz?" Köni, sinirlendi. "Sen bir genel müdüre nasıl böyle cevap verirsin? Sözlerini geri al." deyince İsmail Hakkı Kabakçı ayağa kalkıp heyetarla "Ben yirmi yaşını geçmiş, okumuş bir gencim. Ne söylediğimi, niçin söylediğimi çok iyi biliyorum. Söylediğim sözleri de geri almıyorum." dedi ve oturdu. Sayın Köni ve o zamanki Müdürümüz Fevzi Ertem çok kızdılar. YKE kapatılıp son sınıflar GEE'ne nakledildiği zaman, kadrosuzluk bahanesiyle 10 arkadaşımızı o öğretim yılı pedagoji Bölümüne almadılar. Bunların içine Genel Müdürün karşısında konuştu diye I. Hakkı Kabakçı'yı da katıp, onları köy öğretmenliklerine atadılar. Ancak bir yıl sonra biz ikinci sınıfta iken bu arkadaşlarımız Pedagoji Bölümünün birinci sınıfına geldiler. Kabakçı, çok nitelikli, okuyan, kendisini sürekli yenileyen bir arkadaşımızdı. Pedagoji şubesini bitirdikten sonra çeşitli illerde müfettişlikler yaptı. Bir aralık İsrail'e gönderildi. En son Köy İşleri Bakanlığında uzman olarak çalıştığını biliyorum.

YKE.sünün kapanışından 15 gün önce M.Eğitim Bakanı R.Şemsettin Sirer bir akşam bizimle bir toplantı yaptı. Anı olarak gece Hasanoglan'a geldi. Yanında Bakanlık Baş Müfettişlerinden İrfan Bey, İlköğretim Ge-

nel Müdürü Y.Kâzım Köni ve kimliklerini şimdi anımsıyamadığım bir grup vardı. Bizi gene salona topladılar. Sayın Sirer, sinirli bir hava içinde konuşmaya başladı. Şu anlamda tümceler söyledi: "Köy Enstitülerinin düzeltilceğini, uygulanan eğitim sisteminin Türk toplumunun töre ve geleneklerine uymadığını, kültür dersi programlarının yetersizliğini, öğretmenlerin amele değil, düşünce adamı olması gerektiğini" söyledi.

Bu toplantıdan 15 gün sonra da YKE'yi bir günde kapattılar. Biz öğrencileri de (ki 1.,2.,3.sınıflar vardı) çeşitli okullara dağıttılar.

...GEE'ne Hasanoglan'daki giysilerimizle geldik. Asker kumaşından paltolarımız ve postallarımız vardı. Bir bölümümüz bunlarla okula geldik. Okula bir girdik ki herkes grant tuvalet. Okul, biliyorsunuz kaloriferli. Biz Pedagoji Şubesinin B şubesini oluşturduk. Dersliğimizi, yatakhane-de yataklarımızı gösterdiler. A şubesi bizden bir ay önce gelmiş, öğretmen okulu çıkışlı, bize göre yaşlı-başlı, kelli-felli kişiler. İlk akşam bize ayrılan sınıfımızda toplandık. Hiçbirimizin ekonomik durumu iç açıcı değildi. Tüm arkadaşlardan şöyle bir soruşturduk. Kesin olmayabilir; Tüm sınıfta yediyüz elli kuruş olduğunu saptadık. Arkadaşlarla yeni bir okula, yeni bir çevreye geldiğimizizin bilincindeydik. Önce okul yönetimi ile ilişki kurup, bu okulun disiplin yönetmeliklerini gözden geçirip, okulla ilgili bilgi toplamaya karar verdik. Sınıf temsilcisi olarak yönetimden okulun "Disiplin Yönetmeliği"-ni istemeye ben gittim. Birkaç Md.Yardımcısı birlikteydiler. İçeri girdim. Yeni yöneticilerimizi selamladım. Bir tanesi: "ne istiyorsunuz?" dedi. Kendisine saygılı ve ölçülü bir dille: "Yeni bir okula ve çevreye geldiğimizi, okulun çalışma biçimini, öğrenci olarak ne gibi görev ve sorumluluklarımızın olduğunu bilmek durumunda olduğumuzu, bunun içinde disiplin yönetmeliği ve okulla ilgili bilgilenmeyi gerçekleştiren emir ve genelgeleri incelemek istediğimizi, arkadaşlarımızın bunları yönetimden almak için beni temsilci gönderdiklerini" söyleyerek bu konularda yardımcı olmalarını istedim. Oadaki Md.Yardımcıları beni hayret ve şaşkınlık içinde dinlediler. Bir tanesi (Sanıyorum Cevdet Bey isimli bir Md. Yardımcısıydı. Sonraki günlerde bizim sınıfta yakından ilgilendi, ondan çok yardım ve anlayış gördük.) "Ben uzun yıllardan beri bu okulda öğretmen ve yönetici olarak bulunuyorum. Şimdiye kadar hiçbir şube ve öğrenci grubundan böyle bir istek duymadım. Size istediklerinizi vereceğim. Önce disiplin yönetmeliğini okuyun" dedi ve bana yönet-

meliği verdi. O akşam etüd saatinde sınıfa yönetmeliği okuduk. Sanırım bu konuda Hüseyin Işık arkadaşımın maddelerle ilgili açıklamaları oldu. Bu konunun teyidini Işık'tan isteyebilirsiniz. İlk günlerin etüd saatlerinde nöbetçi öğretmenler, Md. Yardımcıları, hatta okulumuzun o zamanki müdürü ve sınıfımızın Toplum Bilim Öğretmeni Hamdi Akverdi, Bölüm Şefimiz ve çok değerli öğretmenimiz Fuat Baymur, bizimle Hasanoglan'dan GEE'ne atanan Fuat Gündüzalp hocamız sık sık sınıfımıza geldiler. Etüd saatlerimizin sessiz disiplinli geçtiğini bizi yeni tanıyanların hayretle izlediklerini (Özellikle hangi kitapları okuduğumuzu izlerlerdi.) anımsıyorum. Sanırım derslerdeki konulara ilgilimiz, verilen ödevleri hazırlayıp, konulara hazırlıklı geliştik, konuların işlenmesinde öğretmenlerimize yardımcı olmamız dikkati çekiyordu. Yüksek Köy Enstitüsü ve Köy Enstitüleri ile ilgili o zamanki basındaki demogojik yayınların etkisiyle ön yargılı bir çok öğretmen ve yöneticinin durumumuz sürekli izlediklerine tanık olduk. Zaman zaman öğretmenler odasında, yönetici toplantılarında bizim sınıfa derse giren öğretmenlerimizin hakkımızda olumlu, önceki bilgi ve yargılarıyla çelişen, gittikçe lehimize yönelik değerlendirmeler yapıldığını duyuyorduk. bu konuda başta bizim sınıfa "Pedagoji dersine giren Fuat Gündüzalp Hocamız olmak üzere Bölüm Şefimiz Fuat Baymur'un, Okul Müdürü Hamdi Akverdi'nin derslerinde bizi yüreklen-dirici, cesaret verici konuşmalarını tüm arkadaşlarımız anımsar.

...İlk günler, GEE'ndeki yaşam bize, çok sıkıcı, bunaltıcı geldi. Biz Yüksek KöyEnstitüsünden (ve Köy Enstitülerinde) dersliklerde, okulun tüm iş ve etkinlik alanlarında demokratik ilişkiler içinde, birlikte karar verme, verdiğimiz kararlarda ortak sorumluluk duyma, okul yönetimine gerçek anlamda ortak olma, öğretmenlerimizle birlikte araştırıp sonuçları saptamada da gözlem ve araştırma sonuçlarına saygı duyma, günün 24 saatinde birlikte olmanın verdiği karşılıklı güven ve saygı duyma gibi temel insanlık ilişkilerinin içinden gelmiştik. Okulumuzun kapıları günün ve gecenin her saatinde velilere, öğrencilere, çevre halkına açıktı. Kız erkek ilişkilerimiz orta kısımlarda olduğu gibi iş içinde, üretim içinde karşılıklı yardım saygı ve sevgiye dayanıyordu. Gazi Eğitime geldiğimiz gün kapıcılar dikkatimizi çekti. Akşam belli saatte kapılar kapanıyor kimseyi içeri almıyorlar dışarı da çıkarmıyorlar. Biz Hasanoglan köyünün açık arazisinde yaşadığımız an gezmeye alışmışız. Cu-

martesi pazar günleri, kış mevsiminde kayaklarımızı alıp karda tepelerde kayıyoruz. O dönemde Devlet ve M.Eğitim Bakanlığının bütçesi çok kısıtlı olmasına karşın, öğretmen yetiştiren bir okulda 150 adet kayak var. Şimdi bu kayak takımlarının yerli malzemeyle yapılanın fiyatının dörtyüzbin lira civarında olduğunu TV yayınında öğrendim. Bu spor dalında çalışmak için şimdilerde yüksek ekonomik güfte olunması gerekliyormuş. 1940-1946 yılları arasında halka dönük eğitim politikası, bu spor türünü, halk çocuklarının okuduğu okullara getirmeyi başarmıştı. Biz boş zamanlarımızı Hasanoglan'da kayak sporu yaparak, açık hava tiyatrosunda oyun metinlerini günlük giysilerimizle oynayarak, iş alanlarında, diktiğimiz ağaçların gölgesinde saz ve mandolin çalarak geçirmeye alışmışız. GEE'nde bizi sanki o kubbeli güzel yapıya kapattılar. Kapıcılardan bir Ahmet Ağa vardı. Kimseyi dışardan içeriye, içerden dışarıya çıkarmazdı. Bu soruna pratik bir çözüm yolu aradık. Kapıdaki görevlilerin bizim kişilik asker kumaşından gocuklarımıza ilgi ile, imrenerek baktıklarını Ankara'nın soğuklarında böyle yün bir gocuğun istek yarattığını anlamakta gecikmedik. Sümerbank mali postallarımızda kapıdaki görevlilerin ilgilerini çekiyordu. Biz yeni bir eğitim kurumu çevresine gelmiştik. Hasanoglan'daki rahat, insanı özgürlük havasına götüren giysilerimizin buradaki insanlar arasında, bizim aleyhimize bazı çağrışimler oluturacağını bilincine çabuk ulaştık. Bir gocukla bir çift postalı kapıcıbaşı Ahmet Ağa'ya armağan ettik. Bundan sonra kapıdaki görevlilerle sıcak bir ilişki kurduk. Mezun olun-caya kadar bu ilişkilerimiz sürdü. Çoğumuz yeni okula gelişimizin ilk haftasında Ankara'nın meşhur Hergele Meydanı pazarında eski giysilerimizi sattık. Yeni okulumuza ve çevremize uygun giyim sorunlarımızı da çözmeye çalıştık.

GEE'nde yeni geldiğimiz günlerde iki tip öğretmen ve yönetici ile karşılaştık. Bunlardan bir bölümü, başta Pedagoji tarihi öğretmenimiz rahmetli Halil Fikret Kanat'ı ilk günlerde sürekli Rusya hakkındaki nutuk çekmesi ile tanıdık. Kendisini "Pedagoji Tarihi" yapıtıyla giyaben tanıyorduk. Orta kısımdaki meslek dersleri öğretmenlerimiz, Pedagoji Bölümünde öğretmenler olduğundan kendisinden övgü ve saygıyla söz ederlerdi. O yıllarda hatta Pedagoji Bölümüne geldiğimiz ilk günlerde Kanat'ı sabırsızlıkla beklerdik. İlk dersinde saygıyla ayakta selamladık. Sessizce ne söyleyeceğini dinlemeye hazırlandık. Daha ilk derste Köy Enstitülerinde uygulanan sistemin

yeni bir sistem olmadığını, bu ilke ve yöntemlerin çoğunu kendisinin yapıtlarında ortaya koyduğunu, Köy Enstitülerinde bunların iyi uygulanmadığını kendisinden hiç beklemediğimiz ölçüler içinde anlatmaya başladı. İlk derste, gözümüzde devleştirdiğimiz yılların eğitimcisi Kanat bizi şaşkına çevirdi. İlk söyleşimizde ve onu izleyen "Pedagoji Tarihi" derslerinin işlenmesi sırasında, konuya hazırlıklı, güzel anlatımlarıyla saygı duyup takdir ettiğimiz arkadaşlarımızın konuşmalarını dinledikten sonra alay eder bir tavırla: "Sen iyi bir politikacı olursun" gibi beklenmeyen, duygusal, alaycı yaklaşım ve açıklamalarından tüm arkadaşlar üzüntü duydu. Bu tutumu biz iki yıl o okulda kaldığımız sürece hiç değişmedi. Pedagoji Tarihinin konularını hepimize bölüştürdü. Ders saatlerinde konuları biz hazırlayıp arkadaşlarımıza aktarırdık. Aktarma ve sunma işi bittikten sonra kendilerinden hep tamamlayıcı, konuya açıklık getirici açıklamalar bekledik. Hiç bir zaman bu açıklamayı yapmadı. Zaten hazırlıksız ve plansız geliyordu. derslere. Sanki temel görevi beyinlerimizi, yıkamakmış gibi bir hava ile bizimle ilişkilerini yürüttü. Bizim şubenin şansı, "Pedagoji" dersimizi iki yıl, Sayın Hocamız Fuat Gündüzalp'ın yürütmesi oldu. (A) şubesindeki, öğretmen okulu çıkışlı arkadaşlarımızın dersine Sayın Kanat girmişti. Sayın Gündüzalp, her zaman dersine hazırlıklı, sürekli okuyan, okuduklarını coşku ile çok güzel aktaran, çağdaş pedagoji ile ilgili yeni yayınlardaki görüşleri öğrencileriyle karşılıklı tartışabilen, insan- cıl, öğrencilerini çok seven, saygılı, kendine özgü anlatım biçimiyle her zaman çevresinde saygınlık yaratan öğretmenler öğretmeni bir eğitimciydi. İki ders yılı içinde Gündüzalp Hocamızın "Pedagoji" dersindeki konularıyla ilgili kırkın üstünde değişik kitap özeti sınıfımızda tartışıldı. Bu dersin son sınavına iki şube birlikte girdik. Bizim şubedeki arkadaşların ulaştığı başarı (A) şubesine göre gözle görülür bir farklılık gösterdi. Lehimizdeki bu sonuç, öğretmenlerimiz arasında yeni değerlendirmelere yol açtı.

Bizim sınıfta ilgili önyargılı öğretmenlerimizden birisi de sizin de çok iyi tanıdığınızı sandığım rahmetli Dr. Ziya Dalat'tı. Psikoloji derslerimize girmişti. O zamanda dağınık, psikolojiyi kendi kitabı, kendi görüşü ve kendi yaşama biçimi sınırları içinde gören, çok duygusal, bazan fevri diyebileceğimiz, bilimsel kariyeriyle çelişen tavırlar içinde bulunduğunu sanıyorum. Öğrencisi olmadan önce, duyduğumuz, uzaktan saygı ve hayranlığımızı üzümlerle ifade edeyim-

ki öğrencisi olduktan kısa bir süre sonra kaybettik. Kendisi bizlere karşı çok acımasız, bir öğretim görevlisinin kişiliği ile bağdaşmayacak tavırlar içinde idi. Sanki biz Hasanoglan Yüksek Köy Enstitüsünde, başka bir ülkeden gönderilmiş özel bir eğitim programı ile yetiştirilmiş kişilerdik. Öğretmenimiz olduğu için her zaman saygılı davrandık. Fakat onu sevebildiğimizi şimdi bile söyleyemediğim için üzgünüm.

Sarışın, esas mesleği Avukat olan bir İngilizce öğretmenimiz vardı. GEE'ne ilk geldiğimiz haftalarda olacak. Yabancı dil bölümleri dışındaki bölüm öğrencileri orta kısımda gördükleri yabancı diller ile ilgili gruplara katılıyorlardı. O zaman bir ders yılı içinde iki sınav yapılıyordu. Bu sınavın adına da "Muafiyet" sınavı diyorlardı. Bu sınava girip başarı gösterirseniz bir daha yabancı dil derslerine girmiyordunuz ve o dersten sınıfı geçmiş sayıyorlardı. İngilizce öğretmenimiz ders konularına başlamadan önce Hasanoglan'dan gelen bizim grubun bilgi düzeyini saptamak amacıyla olacak sözlü olarak hepimizi tek tek yokluyor, İngilizce tümcelerle sorular sorup, yanıt istiyordu. O dönemde Köy Enstitülerinde ve özellikle Yüksek Köy Enstitülerinde yabancı dil öğretimi üzerinde dikkatle, özenle duruluyordu. Yüksek Köy Enstitüsünün çeşitli sınıflarında anımsıyabildiğim İngilizce öğretmenlerimizden Prof.İrfan Şahinbaş, Sayın Nermin Abadan gibi çok nitelikli kişilerdi. Yabancı dil öğrenme Yüksek Köy Enstitüsünde bir tutku haline gelmişti. Bizim sınıf tade bu konuda temayüz etmiş, İzzettin Alıcıgözel, Hüsnü Cila, Hüseyin Işık ve isimlerini şu anda anımsıyamadığım, gerçekte yabancı dili bilen arkadaşlar vardı. İngilizce öğretmenimiz onlara sorular yöneltti, yanıtlarını aldıkça şaşkına döndü. Sanıyorum Hasanoglan Yüksek Köy Enstitüsünde yabancı dil okutulduğunu da sanmıyordu. Bu sınamadan sonra bize karşı durumu değişti. Bizim sınıf ilk sömestr sonu girdiğimiz yabancı dil muafiyet sınavlarını verdik. (A) şubesinden ikinci yılın son sömestrinde bile bu sınavları atlayamayan arkadaşlarımız vardı. □

- 1 Hüsnü Cila, 1974-75 ve 1978-80 yıllarında İlköğretim Genel Müdürü. Şimdi emekli.
- 2 Sayın Cevdet Arun (N.A.)
- 3 Hüseyin Işık, 1974-75 Orta Öğretim Genel Müdürü, 1978-80 Talim ve Terbiye kurulu üyesi, şimdi emekli (N.A.)
- 4 Gündüzalp ve Yüksek Köy Enstitüsünün dağıtılması konusunda.bkz.Bilim ve Sanat. Sayı 45
- 5 Yunus Kâzım Köni'nin olumsuz davranışları konusunda bkz. "Tonguç Aydın- lığı Savunuyor "Bilim ve Sanat.Sayı 42"

44. SAYIDA

o Nihat Aksoy, Gürsel Sağlamöz, Necmi Tanır'ın yazılarıyla ORTA ÖĞRENİM DOSYASI o Timur Selçuk, Ezginin Günlüğü, Sadık Gürbüz'le söyleşilerle MÜZİK BÖLÜMÜ o Basın o Dünya Sağlık Günü'nde Gençlik o Cezaevinden Yeni Çıkmış Bir Gençle Söyleşi o Mümtüz İdil'in Edebiyat Bilimi yazısı o BERCİ KRİSTİN ÇÖP MASALLARI üzerine Semih Acar ve Öner Yağcı'nın yazıları o 43. (Mart) sayısındaki ÖĞRENCİ DERNEKLERİ BÖLÜMÜ'nü tartışan yazılarıyla, Nevzat Helvacı, Turgut Kazan, Selim Demirci o Geçen bir ayın başımıza yansıyan, yansımayan HABERLERİ, yorumları o ve pek çok değişik konudaki yazıyı bulacaksınız.

YARIN'ı okuyun, okutun, abone olun, abone bulun. Yazışma Adresi: PK: 723 Kızılay Ankara. Havale için, posta çeki no: 164860 Abone yıllık KDV dahil 2400 lira, altı aylık/1200 lira.

Suçlu Çocukları Yeniden Eğiten Kurumlar

Handan Attar

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türk çocuklarının çağdaş eğitim anlayışı içinde eğitilerek toplumun verimli birer üyesi durumuna gelmeleri için çeşitli çabalara girişilmiş; genel, meslekî ve teknik eğitim kurumları oluşturulmuş, yurt düzeyinde yaygınlaştırılmıştır. Ancak aynı çabanın, "suçlu çocukları yeniden eğiten kurumları" da kapsamış olduğunu söylemek zordur. Gerek yetkililer ve gerekse akademik çevreler, suçlu çocuklarla, çocuk cezaevleri ve ıslahevleriyle pek de ilgilenir görünmemişlerdir. Sanki bu çocuklar, analarından suçlu olarak doğmuşlardır...

Türkiye'de çocuk mahkemelerinin kurulması, elli yılı aşkın bir süredir gündemde: Birçok tasarı hazırlanmış, ancak pek azı yasama meclislerine sunulmuştur. Yasama meclislerine sunulan birkaç tasarı da ilgili yasama dönemlerinde kabul edilmeyerek kadük olmuştur. Çünkü tasarıların kabul edilmemesi için çeşitli engeller ileri sürülmüştür. Nihayet

7.3.1978 tarihinde, Adalet Bakanlığınca hazırlanan "Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanun Tasarısı", TBMM'ne sunulmuş; 1979'un Dünya Çocuk Yılı olması, tasarının (bazı değişikliklerle) kabulünü kolaylaştırmıştır. Yasa, bir buçuk yıllık gecikmeyle, 1 Haziran 1982'de yürürlüğe girmiş; buna karşılık, gerek çocuk mahkemeleri, gerekse çocuk mahkemeleri felsefesine işlerlik kazandıracak yeniden eğitim kurumları bugüne kadar kurulmamıştır. 1985, "Gençlik Yılı" olarak duyurulduğu halde, söz konusu kurum ve kuruluşların kurulacağını gösteren herhangi bir hazırlık henüz görülmektedir.

Öte yandan genel mahkemeler de, yürürlüğe giren yasanın öngördüğü yargılama usûllerini çoğu kez uygulamamaktadır. Küçük yaşta suç işleyen gençler, yetişkin suçlularla birarada bulundurulmakta; kendilerini suç işlemeye yöneltten tutum ve davranışları değiştirileceğine, belki de

pekiştirilmektedir. Oysa çağdaş toplumlar, suçlu çocukları topluma kazandırmayı amaçlamış kurum ve kuruluşları, araştırmalara dayalı olarak geliştirmeye çalışmaktadırlar. Böylece bir yandan çocuk korunurken, öte yandan da toplum savunulmaktadır. Çünkü suçun topluma maliyeti ağırdır.

Devletin, suçlu çocuğa yaptırım uygulamadaki amacı, onu yeniden eğiterek topluma kazandırmaktır. Anayasa'nın 42. Maddesi, devletin, "durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılaacak tedbirleri almasını" öngörmektedir. Öyleyse suçlu çocukları topluma kazandıracak yeniden eğitim kurum ve kuruluşlarının, bir an önce ve çağdaş eğitim anlayışına uygun şekilde kurulması zorunludur. Bunu gerçekleştirmek için, yürürlüğe giren "Çocuk Mahkemeleri Yasası"nın ve "Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usûlleri Hakkında Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik" hükümlerinin uygulanmaya konması, devletin kaçınılmaz ve geciktirilmez görev ve sorumluludur. Böylece devlet, bir yandan toplumun geleceğini savunacak, öte yandan da çocuğu gözden çıkarmayarak topluma kazandıracak önlemleri alacaktır. Çünkü endüstrileşmiş ve endüstrileşmekte olan pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de suç, korkutucu biçimde artmaktadır. Gerçi hemen her toplum, suç işlenmesini önlemek ya da hiç değilse azaltmak için, suç hazırlayan olumsuz çevre koşullarını hafifletmeye çalışmakta; suçluları topluma kazandıracak yaptırım ve önlemleri uygulayan yargılama sistemlerini getirmektedir. Ama yine de geç süreci, toplumları olumsuz biçimde etkilemektedir. Nüfus kontrolünde başarılı olan ya da göçmenleri kabul etmeye elverişli toplumsal koşulları hazırlayan ülke sayısı pek azdır. Bu yüzden de, suç kontrol etmek için geçen yüzyılda yapılan yanlışlar yinelenip durmaktadır. Özellikle son yıllarda yapılan yanlışlar, suçun büyüyen bir sorun olmasını engelleyememiştir. Gelişmekte olan ülkelerin pek çoğu, polis kadrolarını aşırı derecede şişirmişler, ağır yaptırımlar koymuşlar, çocuk ve yetişkinler için ceza infaz kurumları açmışlar: Ancak bütün bu önlemlerle suçluluğun artmasını pek az engelleyebilmişlerdir. Çünkü yargı ve infaz sistemi, suç sorununu kontrol etmede etkili olmamaktadır. Suçluluğun nedenleri, toplumsal yapıda ve toplumsal geçiş rahatsızlıklarındadır. Bunlar, hem toplumsal ve hem de bireysel düzeyde kök salmışlardır. Suç olan davranışın değişmesi, bir yandan toplum yapısındaki değişmeye bağlıdır; ama

öte yandan da, işlenen bir suç, toplumun genel ve ekonomik koşulları kadar, her suçlunun bireysel durumu da belirlemektedir. Ayrıca yoksul toplumlardaki yoksulluktan çok, varlıklı toplumlardaki yoksulluk, toplumsal ve ekonomik yoksunluğun acısını artırmaktadır. Yoksulluğun kendisi değil, ezikliği suça neden olabilmektedir.

Toplum her suçluyu bir tutsa da, suçluların kişilikleri bakımından farklı oldukları bilinmektedir. Öyleyse özellikle suçlu çocuğun, kişiliğine uygun bir kuruma alınması gerekmektedir. Çağdaş toplumlar, ilgili kurum ve kuruluşları çeşitlendirip küçültmeye çalışmaktadırlar. Suçlu çocuğun kişiliği, onun kapalı bir kuruma alınmasını gerektirmediği, çocuk sevdiklerinden ve çevresinden koparılmaya çalışılmaktadır. Çünkü suçlu çocuğun ailesinden koparılması damgalama sürecini hızlandırmakta, geleceğin yetişkin suçlusu olmasına yol açabilmektedir. Kapalı bir kurumun yerine önerilen gözetim altında serbesti (probation) de çocuk, kendi ailesinin, ailesi yoksa bir akrabasının ya da bir koruyucu ailenin yanında kalmakta; gözetim görevlisinin gözetimi altında bulunmaktadır. Böylece suçlu çocuğun rehabilitasyonu için toplumsal kaynaklardan yararlanılabilmektedir. Bu şekilde bir uygulamada suçlu çocukları yeniden eğitime etkinlikleri, ekonomik açıdan daha az pahalıya malolmaktadır. Ayrıca çocuğu, yeniden eğitim verecek şekilde düzenlenmemiş bir kapalı kuruma koymanın, sorunu çözmediği anlaşılmıştır. Hukuk sistemi, giderek eğitime yönelik yaptırımı benimsemiş; çocuğa suçunun kefaletini ödetmek yerine, onu eğiterek topluma kazandırmak düşüncesi öne geçmiştir. Sözgelimi, Illinois Yasası, genç suçluları yeniden eğiten kurumların, onlara "ana-baba terbiyesine yakın bir terapi" uygulamasını öngörmektedir. Çünkü suçlu çocuklar, kişilik yapıları bakımından genellikle normaldirler. Resmi işlem görmüş olan suçlu çocukların düşmanca tavırları, otoriteye karşı koymaları ve benzeri davranışları, başarısız bir ıslah çalışmasının ürünü olabilmektedir. Çünkü çocuk suçluluğu biyolojik kökenli değildir; toplumsallaşma süreci içinde kazanılan öğrenilmiş bir davranıştır. İşte bu nedenle de, çocuk ya da yetişkin, kapalı kurumlara konulan suçluların, rehabilitasyondan çok, topluma uyum yapma gereksinimi içinde oldukları gözlenmiştir. Bu gereksinimi karşılamak üzere, kapalı kurumla toplum arasında köprü olabilecek tedrici tahliye süreçleri, birçok ülkede uygulanmaktadır. Bunlar, yeteneklere uygun çalışma prog-

ramları, cezaevlerinden çıkanların geçici olarak kalabilecekleri yurtlar, barınaklar ve grup evleridir. Örneğin yurtlar; topluma açık, genellikle küçük, cezaevine ya da ıslahevine benzemeyen (kilitli kapıları, yüksek duvarları, üniformalı ve silahlı gardiyanları bulunmayan) ama ıslahevi ile örgütsel bağı bulunan kurumlardır. Bu kurumların kuralları katı değildir; ortak yaşamın düzenli olarak sürmesini sağlayacak niteliktedir. Yurtlar, grup etkileşimine ortam hazırlar ve çocuğa, topluma uyumu kolaylaştırıcı davranış ve beceriler kazandırır. Yurtlarda kalış süresi, her çocuk için aynı olmamakla birlikte, genellikle kısa, dopdolu ve suçlu çocuğun topluma dönmelerini kolaylaştırıcı özelliktedir.

Batılı endüstri toplumları, suçluların "cezalandırılmalarından" çok, "tedavileriyle" ilgili çağdaş sayılan yöntemlere yönelmekte ve suçlu çocuğun kişiliğine uygun bir yaptırım uygulamaktadırlar. Aslında "tedavi" denen uygulamanın, "cezalandırma" dan pek de farklı olmadığı, ilgili akademik çevrelerde tartışılmaktadır. Çünkü cezaevlerinden ve ıslahevlerinden çıkan gençler, yeniden suç işleyerek çıktıkları yere geri dönmüyorlarsa, uygulanan ıslah sistemi mantıksız demektir. Rehabilitasyon programları öyle düzenlenmelidir ki suçlu, gelecekte karşılaştacağı sorunları çözemediği için sorumlu tutulabilsin. Ancak o zaman, suçluyu kapalı bir kuruma almak iyi bir yol gibi görünecektir.

Bir gencin "suçlu çocuk" olarak damgalanması, suçu ne olursa olsun, onun geleceğini olumsuz yönde etkileyecektir. Damgalama sürecinin işlemesi, bir bakıma polislerin davranışlarına, ilgili kurum ve kuruluşlara, toplumun tepkilerine bağlıdır. Suçlu çocuklarla ilgili kurum ve kuruluşlar, bugünkü durumlarıyla, suç işlenmesini önlemede olduğu kadar, işlenen suçun sürdürülmesinde de rol oynamaktadır. Korkutarak ve sözde "tedavi"yle elde edilen sonuç, umulan sonuca ters düşebilmekte; çocuk, damgalanması yüzünden, suçlu rolünü daha da benimsemekte ve giderek toplumdan soyutlanmaktadır. Zaten bazılarının göre ıslahevleri, çocukların suç işleme yöntemlerini öğrendikleri "suç okulları"ndan, başka bir şey değildir. Bazıları, ıslahevlerini; suçlu çocukları, salıverilecekleri zamana kadar depolayan yerler olarak görürler. ıslahevlerini, "tedavi edici çevre" olarak görenler de vardır.

Bu görüşler açısından, suçlu çocuğu kapalı kuruma koymanın genel amaçları; düzeltme, soyutlama, ödetme ve caydırma olabilmektedir. Ancak kapalı kurumlara ne ad veri-

lirse verilsin, bunlar bugünkü durumlarıyla, suçlu çocukların yerleştirildikleri "hapishaneler"den başka bir şey olmamaktadır: Dikkatle incelendiklerinde, tedavi, ıslah, yeniden eğitim ya da rehabilitasyondan çok, "kontrol altında tuttukları" görülmektedir.

SONUÇ

Suçlu çocukları yeniden eğiten kurum ve kuruluşlarla ilgili tartışmalar, konunun ne denli karmaşık ve o oranda da önemli bir sorun olduğunu göstermektedir. Bir yandan kentleşen ve endüstrileşen toplumlarda çocuk suçluluğunun artacağını bilmesi, öte yandan da suçlu çocukları topluma kazandıracak kurum ve kuruluşların, kendilerinden beklene-ni tam olarak gerçekleştirilememeleri, konuyla ilgili araştırmalara gerek duyulduğunu göstermektedir. Bireysel, toplumsal, ekonomik, kültürel ve daha pek çok ve birbirleriyle içiçe birtakım etmenlerin baskısı altında suç işlemiş çocuklar, henüz gelişme döneminde olduklarından kolayca yeniden eğitilebilirler. Onları topluma kazandıracak ilgili kurum ve kuruluşların, amaçlarına uygun yapıda ve işlerlikte olmaları gerekir. Ayrıca bunlar, kendilerini toplumdan soyutlamamalıdır. Amaç, suçlu çocuğun topluma kazandırılması olduğuna göre, çocuk mahkemesi yargıcı, çocuğun olumsuz yanlarından çok olumlu yanlarını ve gereksinimlerini dikkate almalı ve yargılamayı kişiselleştirmelidir.

"Çocuk Mahkemeleri Yasasının" gerektirdiği kurumların kurulması için, 1985 "Dünya Gençlik Yılı"ndan daha uygun bir zaman olamaz. Yetkililer, Çocuk Mahkemeleri Yasasını, "ölü doğmuş bebek" olarak görmeyi sürdürürlerse, pek çok gencin geleceği ve buna bağlı olarak da içinde yaşadığımız toplum zarar görecektir. □

SERĞİ KİTABEVİ

- İlk, orta, yüksek öğrenim ders kitapları
- Bilimsel - sanatsal yayımlar
- Süreli yayımlar
- Kırtasiye gereçleri

HİZMETİNİZDE

Adres: Birinci Beyler Sokak.
Uğur Pasajı 10/B
Tel: 13 72 22 - İZMİR

"Çocukların yeniden suç işlemesi, uygulanan ıslah sisteminin mantıksızlığının sonucudur" Fotoğraf: İrfan Seyrek

Firavunun Gizi

Işık Fidaner

KRALLAR VADİSİNDE

Günümüzden 3355 yıl önce, bir bahar günü Firavun Tutankamon henüz on sekiz yaşındayken birdenbire öldü. Düzenlenen gösterişli gömme törenleri sırasında eşi Ankesnamun, firavunun tabutuna bir demet veda çiçeği bıraktı. Prenses bıraktığı çiçeklerin binlerce yıl sonra başka insanlar tarafından inceleneceğini düşünmemiştir herhalde.

Krallar Vadisinde, Mısır'ın eski imparatorlarından kalan piramitler, tapınaklar binlerce yıl gelip geçen kuşaklarla birarada ve sessizce yaşadılar. Napolyon'un 1797'de biten seferi sırasında ilk kez bir takım insanlar Mısır'ın bu görünen tarihine ilgi duydu. 1902'de Amerikalı Theodor Davis Krallar Vadisinde kazılara başladı. Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Howard Carter ile Lord Cornovan kazılara devam ettiler.

Carter titiz bir arkeologdu. Cornovan ise sağlığı nedeniyle İngiltere'nin havasından uzaklaşmak için çıktığı Mısır gezisinde Carter'le tanışıp kazılara katılmış sanatsever bir mirasyediydi.

Carter bulduğu birkaç altın levhacık, bir fayans küpe, birkaç toprak kap ve iki mühür ile Tutankamon'un mezarının izi üzerinde olduğuna inanmıştı. Kazılar bazan doğru yönde, bazan yanlış yönde altı yıl sürdükten sonra 5 Ekim 1922'de mezarın girişi bulundu. Carter, o sırada Londra'da bulunan Lord Cornovan'a buluşunu telgrafla haber verdiğinde çok heyecanlı olmalıydı.

Tutankamon, adı birçok başka firavundan çok daha fazla duyulmuş olduğu halde, zamanında çok etki yapmış, önemli bir firavun değildi. Mısır'ın yeni krallık çağında egemenlik sürmüş olan 18. sülalenin firavunlarındandı. Tahta dokuz yaşında çıkmış, on sekiz yaşında da ölmüştü. Öldüğü yıl İ.Ö. 1352 ya da 1351 olarak tahmin edilmiştir.

Mısırlılar ölümden sonra yeniden dirilmeye inandıkları için, ruh-

ların sonradan bulacağı bedenleri sağlam olarak saklamak isterlerdi. Bu yöntemin belki ruhlara değil, fakat sonradan Mısırlıların yaşantılarını merak eden insanlara büyük yararları olmuştur. Yalnızca mumyalar değil, mumyaların içine konduğu çeşitli mezarlar, piramitler, mezarların içindeki gündelik eşyalar, duvar resimleri, sanat yapıtları... o dönemi öğrenmede yirminci yüzyıl insanına çok değerli ipuçları olmuştur.

Arkeoloji biliminin gelişmesine kadar bu eski mezarlar, defalarca soyguncuların elinden geçmişti. Soygunculuğun yeni olmadığı, firavunların mezarlarını kolay girilemeyecek biçimde yaptırmaya çalışmalarından da anlaşılıyor. İşte Tutankamon'a öteki firavunlar arasında ün kazandıran olay, mezarının dokunulmadan kalabilmiş olmasıydı. Mezardaki kazılar sürerken, dünya basını konuya büyük yer ayırıyordu. Ancak bu yerin önemli bir kısmı, kazılarda çalışanların arda arda ölümü nedeniyle firavunun sözde lanetine ayrılıyor. Gerçekten de Lord Cornovan da içinde olmak üzere birçok kişi beklenmedik şekilde ölmüştü. Ancak bunun sorumlusu, bu kazı işinden haberi bile olmayan Tutankamon değil, o bölgenin yeni sakinleri olan ve erizipel benzeri bir hastalığın etkenini taşıyan sivrisineklerdi.

BULUNTULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tutankamon'un tabutu som altındandı. Ölçüleri: 5,20x3,35x2,75 metreye ulaşıyordu. Ağırlığı ise 1110,4 kilogram olarak ölçülmüştü.

Mezarın araştırılmasında çeşitli bilim dallarından birçok bilim adamı görev aldı. A.Lucos, "Mezarda Kimya" adlı kitabını bu çalışmalar sırasında yazdı. P.E.Newbery, Prenses Ankesnamun'un kocasına veda için bıraktığı çiçek demetini inceledi. Çelenkte yer alan peygamber çiçeği, adamotu, itüzümü, aşkelması ve pikridin olgunlaşma dönemlerinin incelenmesinden çıkan sonuca göre, fi-

ravun mart ayı sonu, nisan ayı başında ölmüştü.

Daha sonra, Kasım 1925'te Douglas E.Derry ve arkadaşları, firavunun mumyasını incelediler. Bu ekip çalışması, bu önemli arkeolojik kazının değerini daha da artırdı.

MUMYANIN İNCELENMESİ

Tutankamon'un mumyasının incelenmesinden edinilen verilere göre firavun on sekiz yaşında ölmüştü. Ölümün birdenbire olduğu, gerek gömme töreninin, gerekse mumyanın alelacele yapılmış olmasından anlaşılıyordu. Mumyalama işlemi için kullanılan kutsal yağlar yüksek konsantrasyonda olduklarından beden önemli bir bölümü yanıklardan tahrip olmuştur. Mumya sargılarının arasında 101 parça mücevher dışında pek çok metal muskalar bulundu.

Profesör Derry, bulgularını bir kitap halinde de yayınladı. Profesörün bulgularından Firavunun 1,67 boyunda, zayıf yapılı bir kişi olduğu, kafatasının düz-akrocefalik tipte olduğu, göğüslerinde büyüme (jinekoma) bulunduğunu anlaşılmıştı. Firavunun şişkin, gergin ve sarkık karnı karakteristik görünüyordu. Bu bulgular, benzer özelliklerin görüldüğü aile ağacı ile birlikte anlam kazanıyordu.

AİLE AĞACI

Birçok hekim Tutankamon'un da bir üyesi olduğu on sekizinci sülalenin soyağacı ile ilgilenmiştir. Bu ailede en belirgin özellik, "endogami"dir, soyluluğun kaybolmaması için birçok firavun birinci derece akrabası ile evlenmiştir. Firavunların birden çok karısı bulunduğu halde ancak annesinden ya da kızkardeşinden doğan oğul Firavundan sonra tahta çıkabiliyordu.

Ammon rahiplerine göre, evliliğin ilk gecesi Tanrı Ammon firavunun yerine geçiyordu. Böylece tanrının gücü, Firavunun karısından tahtın gelecekteki sahibine aktarılmış oluyordu. Bu "tanrı tarafından döllenme" inancının çok sonra, tek tanrılı dinlerde bile ortaya çıkması ilginçtir.

Bu aile içi evlenmeler, firavunun dinsel gücünü belki korumuştur ama, kalıtsal hastalıkların ileri kuşaklarda yoğunlaşması nedeniyle bedenleri koruyamamıştır.

Tutankamon'un babası olan Amenofis III, bir Nubyalı olan Tuya ile evliydi, sonradan kızı Sitamon ile de evlendi. Tutankamon'un kardeşi Amenofis IV ise, firavun sülalesinden olmayan ve güzelliğiyle ünlü Nefertiti'yle evlendi. Bu firavun, gelenekleri yıkmaya, dinsel gücü Ammon rahiplerinden almak için tek tanrılı

bir din kurma yolundaki çabalarıyla tanınır. "Aton" adını verdiği tek tanrıya inanmış, başkenti Teb'den El-Amarna'ya taşımış, kendi adını da "Güneş hoşnuttur" anlamına gelen "Ekhnaton" a değiştirmiştir. Din adamlarının etkisinin azaldığı, farklı sosyal tabakaların birbirine yaklaştığı, hoşgörünün arttığı, konuşma dilinin resmi dil kabul edildiği bu dönem firavunun genç yaşta ölümüyle sona ermiş, kısa süre sonra da her şey eski haline dönmüştür. Amenofis IV, Nefertiti'den başka, sonradan Tutankamon'un da karısı olacak olan kızı Ankesnamun'la evlenmiştir.

Bu sülalenin bireylerinin ölüm yaşları ilginç bulgular verir. Amenofis III, uzun süren bir hastalıktan sonra, elli yaşlarında ölmüştür. Resim ve kabartmalarından güçsüz, hareket-siz bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. Mumyasının incelenmesinde, özellikle kafatasında olmak üzere bütün iskeletinde patolojik değişiklikler bulunmuştur.

Tutankamon'un büyük erkek kardeşlerinin de genç yaşlarda öldükleri bilinmektedir. Amenofis IV 25-26 yaşlarında, Smenkare 23 yaşında ölmüştür. Amenofis IV'ün kabartmasından değişik bir görünüşü olduğu gözlenmiş, kadınsı görünümüne bakılarak Frolich hastalığı düşünülmüştür. Ancak firavunun çocuk sahibi olmuş olması, bu hastalığa ya-

kalanmamış olduğunu kanıtlar. Amenofis IV daha sonra karılarını bırakmış, erkek kardeşi Smenkare ile eşcinsel bir ilişki sürdürmüştür. Bu ilişki gizlenmemiş, hatta Amenofis IV'ün ölüm töreninde firavun karısına düşen işlevleri Smenkare üstlenmiştir.

TUTANKAMON'UN HASTALIĞI

Bütün bu bulgular ve soyağacının özellikleri, Tutankamon'un hastalığı hakkında çeşitli şeyleri düşündürmüştür.

İlk düşünülenler, hormon salgılayan bir adrenal bez tümörü (Frolich hastalığı) ya da bir kromozomal hastalık olan Klinefelter Sendromu olmuştur. Ancak her iki hastalıkta da hastanın çocuğu olmaz. Oysa Tutankamon'un mezarında ölü doğmuş iki çocuğunun mumyaları bulunmuştur.

Düşünülen bir başka hastalık da, organlarda bakır birikmesi ve karaciğer sirozuyla karakterize bir hastalık olan Wilson hastalığı olmuştur. Gergin karnı ve göğüs büyümesi nedeniyle akla gelen bu hastalıktan da, öteki anatomik-patolojik özelliklerin uymaması nedeniyle uzaklaşıldı.

Son olarak üzerinde durulan bir başka hastalık da Çölyak hastalığı oldu. Firavunun duyusuz görünümü,

niyi desteklemekteydi. Genetik olasışkin karnı, gelişmesindeki gerilik, ortalamadan zayıf görünümü bu tarak da geçtiği bilinen bu hastalık, ailenin öteki bireylerinin de erken ölümünü açıklayıcı olabilir. Genç erişkin yaşta gerilemesi, 35-55 yaşlarında yeniden alevlenmesi, kansızlığa bağlı kafatası ve kemik değişiklikleri gibi bu hastalık için tipik olan özellikleri ailenin öteki bireylerinin de taşıması, bu tanıyı güçlendirmektedir.

Bu sülale için birden çok etkenin genetik olarak geçişi de düşünülebilir. Ancak kesin olan nokta şudur: Amenofis III'ten sonra yaşam süresi iyice kısalmış, Tutankamon yaşayan erkek çocuk bırakmadığı için de sülalenin son firavunu olmuştur. Bu durumun sorumlusu, hastalık genlerinin kolayca geçmesine yol açan aile içi evlilikler olmuştur.

Tutankamon'un mezarı, böylece arkeoloji, tarih, sanat tarihi gibi çeşitli bilim dalları yanında tıp için de aile içi evliliklerin incelenmesinde gereç sağlamıştır. □

C.W.Ceram, Tanrılar, Mezarlar ve .Bilginler, Çev. Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969.

E.H.Gombrich, Sanatın Öyküsü, Çev. Bedrettin Cömert, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980.

A.Czeizel, Life and Death of Tutankhamun from Human Genetic Aspects, Medicine Digest, Vo.6, No.12, 19:24, December 1980.

2. KİTAP SERGİSİ '85

10-19 MAYIS 1985
ANKARA

• PANEL • YARIŞMA • YAZARLARLA SÖYLEŞİLER

UFD TANITMA ve TİCARET MERKEZİ
SERGİ SALONLARI

SERGİYE KATILMA İÇİN
BAŞVURU

ULUŞARARASI FUAR DEKORASYONU ve TİCARET A.Ş.
CINNAH CAD. GÖREME SOK. B/11, KAĞI KLİDE-ANKARA TEL (941) 269956

"Gençlik ve Yaşamı" Fotoğraf Yarışması

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yayınlanan 8 yerel gazete (Siirt'te SÖNSÖZ ve GERÇEK, Batman'da ÇAĞDAŞ, Diyarbakır'da YENİYURT ve MÜCADELE, Mardin'de ÖNCÜ, Muş'ta ŞARK TELGRAF) Gençlik Yılına küçük bir katkıda bulunmak, gençliğe inanç ve güveni desteklemek, dikkatleri gençlik sorunları üzerine çekmek amacıyla "GENÇLİK VE YAŞAM" konulu bir fotoğraf yarışması düzenledi.

Yöredeki amatör fotoğrafçıları da özendirme amacı taşıyan yarışmaya her yarışmacı en çok üç eserle katılacak. Eserlerin siyah - beyaz ve boyutlarının 18x24 ya da 13x18 olacağı, katılanlardan eser sayısına bakılmaksızın 500 TL. ödenti alınacağı, yarışmacıların eserlerinin arkasına eser adı ve kimlik ve adreslerini yazacakları yarışmaya son katılım tarihi 15 Haziran olup, sonuçlar 15 Temmuzdan itibaren açıklanacaktır.

Birinciye 20, ikinciye 10, üçüncüye 5 bin TL. ile yarışmayı düzenleyen gazetelerin 1'er yıllık aboneliğinin ödül olarak verileceği yarışmaya katılanlar, 500 TL. lık katılım ödentilerini eserleriyle birlikte yörelerinde yarışmayı düzenleyen gazetelere elden, bu illerin dışındakiler ise Siirt'te Sonsöz Gazetesinin "Lise cad. SIIRT" adresine taahhütlü olarak yollayacaklardır.

ADAM

Kasım '84-Mart '85 yayınları:

şiiir

ÇAĞDAŞ TÜRK ŞİİRİ ANTOLOJİSİ
Memet Fuat

BEŞİBİYERDE
Can Yücel

ŞİİR TAPINAĞI
Sait Maden

HER BOYDAN (2. basım)
(Dünya Şiirinden Seçmeler)
Can Yücel

GALATA
İlhan Berk

ÖNCE KADINLAR
Metin Eoğlu

DİLSİZ VE ÇIPLAK
Oktay Rifat

OTOPSI
Halim Şefik

ŞİİRLER 1959-1982 (3. basım)
Ataol Behramoğlu

bilim

TARİHTE VE ÇAĞIMIZDA EPİK TİYATRO
Marianne Kesting

FELSEFE VE TOPLUMBİLİM YAZILARI
Niyazi Berkes

KÖROĞLU DESTANI
Pertev Naili Boratav

İNSAN OLMAK (2. basım)
Engin Geçtan

roman /öykü

BARBARLARI BEKLERKEN
J.M.Coetzee

ÖLEN ADAM
D.H.Lawrence

DOĞU ÖYKÜLERİ
Marguerite Yourcenar

BERCİ KRİSTİN ÇÖP MASALLARI (3. basım)
SEVGİLİ ARSIZ ÖLÜM (6. basım)
Latife Tekin

GÜN DOĞARKEN BÜLBÜL SUSAR (2. basım)
Elsa Triolet

YERALTINDAN NOTLAR (2. basım)
Dostoyevski

deneme /inceleme

KUŞKU ÇAĞI
Nathalie Sarraute

İŞTE İNSAN (2. basım)
Azra Erhat

TOPLUM SÖZLEŞMESİ (2. basım)
Jean Jacques Rousseau

anı

DİLLERİNDE DÜNYA
Muzaffer Buyrukçu

SARTRE YILLARIM
(Bir Dostluğun Öyküsü)
Georges Michel

aziz nesin

VATAN SAĞOLSUN (9. basım)
ŞİMDİKİ ÇOCUKLAR HARİKA (12. basım)
YAŞAR NE YAŞAR NE YAŞAMAZ (4. basım)
YETMİŞ YAŞIM MERHABA (İlk basım)
KALPAZANLIK BİLE YAPILAMIYOR (İlk basım)
KÖRDÖĞÜŞÜ (7. basım)
BİR SÜRGÜNÜN ANILARI (8. basım)
BAY DÜDÜK (8. basım)
TATLI BETÜŞ (7. basım)
HAYVAN DEYİP DE GEÇME (5. basım)
MAHALLENİN KİSMETİ (11. basım)
SOSYALİZM GELİYOR SAVULUN (9. basım)
DÜNYA KAZAN BEN KEPÇE 1
(Irak ve Mısır) (3. basım)
ÖLMÜŞ EŞEK (6. basım)

müzik

TEMEL MÜZİK EĞİTİMİ
KIR ÇİÇEKLERİ

Muammer Sun

EN GÜZEL OKUL ŞARKILARI
Muammer Sun-İlteriş Sun

spor

HENTBOL
Yaşar Sevim

KAYAK
Salih Kurdağ

ATLETİZM
Neriman Tekil

Savaşa ve
ırkçılığa karşı
barışın sesi!

Bilim ve Sanat
aydınlığında
çağımızın
sorunları

Haluk Gerger NÜKLEER TEHLİKE Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş

"...İnsanlığın nükleer savaş tehlikesi karşısında gerçek güvencesi, bu sorunu anlamış ve savaşa karşı çıkan geniş halk yığınlarıdır. ...Hiçbir siyasal amaç, ideolojik yarar, ya da ulusal çıkar nükleer silahların kullanılmasını haklı gösteremez. ...Bu kitap, nükleer silahlara karşı tüm dünyada verilen savaşıma, Türkiye'de, küçük de olsa bir katkıda bulunabilmek amacıyla yazılmıştır." (Yapıtın Önsöz'ünden)
(İkinci baskı, 400 TL)

Güney Gönenç HEP ARANIZDA OLACAĞIM

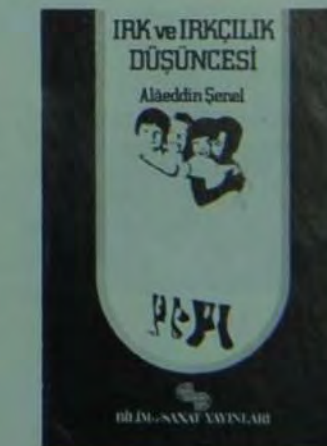
Frederic Joliot-Curie'nin Yaşamöyküsü

"F. Joliot-Curie yüzyılımızın en büyük fizikçilerinden biridir; nötron ve pozitronun bulunmasında önemli katkıları olmuş, yapay radyoaktivitesi ve zincirleme tepkilesimi bularak, eşi Irene'le birlikte, adını bilim tarihinin altın sayfalarına yazmıştır. ... Yaşamında çok önemli yer tutan bir etkinlik de onun barış savaşıdır. Dünya barış hareketinin kuruluşuna öncülük etmiş, dokuz yıl Dünya Barış Konseyinin genel başkanlığını yürütmüştür." (Yapıtın Önsöz'ünden) (500 TL)

Alâddin Şenel

IRK ve İRKÇILIK DÜŞÜNCESİ

".... Günümüzde de 'ırkçılık dünyada avını sürdürmektedir'. Öte yandan kendileri bir zamanlar ırkçılığın kurbanı olmuş bazı halkların bugün avcı rolünü üstlenebilmeleri sorunun önemini ve güncelliğini göstermektedir. İrkçılığın yanıt verilmeye değmeyecek kadar ilkel, bilim dışı, güçsüz bir öğreti olduğunu düşünenlere de verilecek yanıtlar var." (Yapıtın Gerekçe'sinden) (450 TL)

değerli kitaplar yayımlar.

ADAM YAYINLARI
BÜYÜKDERE CADDESİ UCYOL MEVKİİ NO 57 MASLAK-İSTANBUL TEL 176 23 30 (8hat)

TÜRKİYE GENEL DAĞITIMI:

YADA Yayın - Dağıtım A.Ş.
Doktor Şevki Bey Sokak No: 6
Divanyolu, İstanbul Tel: 520 74 72

ANKARA DAĞITIMI:

YADA A.Ş. Ankara Şubesi
Konur Sokak No: 17/5
Kızılay, Ankara Tel: 18 90 99

Edebiyatçının,
sanatçının,
sanatsever okurun
başucu kitapları

G.N. Pospelov
EDEBİYAT BİLİMİ
Çeviren: Yılmaz Onay

Okuyucunun edebiyat alanındaki bilimsel düşüncesine, ulusal ve dünya kültürüne yönelik arayışlarına, bakış açısı zenginliği kazanmasına, klavuzluk gereksinmesine doyurucu yanıt getiren Edebiyat Bilimi ikinci cildin de yayınlanmasıyla bütünlendi. ".... bu

yapıt sayesinde, okuyucu, diyalektik maddeci dünya anlayışının ve yönteminin, sanat ve edebiyatla ilgili sorunlara derli toplu bir bakış elde edebilme olanağı bulacaktır. Kısaca, Pospelov'un bu yapıtı, genel olarak sanat, özel olarak da edebiyatla ilgili kuramsal ve yöntemsel sorunların tartışılmasında da, ilk elde başvurulacak temel bir yapıt niteliğindedir".

(Hüsnü Aksoy, "Edebiyat Bilimi" üstüne, Varlık Dergisi, Ocak 1985)

(İki cilt birlikte 1500 TL, Yalnız ikinci cilt 900 TL)

EDEBİYAT BARIŞ ve ÖZGÜRLÜK

Düzenleyen: Aziz Çalışlar

Kitaplığınızda
Bilim ve Sanat
aydınlığı,
edebiyat tadı!..

".... 20. yüzyıla kadar dünya edebiyat sürecine ağırlığını koymuş bulunan Avrupa-merkezci edebiyat anlayışı, Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki toplumsal ve ulusal kurtuluş savaşlarıyla yıkıntıya uğramıştır. ".... Üçüncü Dünya Ülkeleri, gerçek bir insancıl ve yaşamsal edebiyat yaratımını yitirmiş bulunan Ba-

tı karşısında, gerçekten insancıl ve yaşamsal bir edebiyat dikerek öcünü aldığı kadar, dünya edebiyat sürecine de artık kesinlikle ağırlığını koymuş bulunmaktadır. Çağımızda edebiyatın çelişkin süreçleri ve 'sanatın diyalektiği' budur işte" (Yapıtta yer alan "Edebiyatın Çelişki Süreçleri"-Aziz Çalışlar, başlıklı yazıdan). Edebiyat Barış ve Özgürlük içinde Aziz Nesin, Aziz Çalışlar, Yusuf El Sebai, Alex La Guma, Mihail Şolohov'un yazılarını ve 1969'dan 1983'e Asya-Afrika Yazarlar Birliğinin ödülleri ("Lotus") alan 26 ülkeden 42 şair ve yazarın yapıtlarından yapılmış bir seçkiyi bulacaksınız.(650 TL)

BİLİM ve SANAT YAYINLARI